

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM

Alapította: Heimler Károly

Főszerkesztő: MOLLAY KÁROLY

Szerkesztőbizottság:

ASKERCZ ÉVA, BIRCHER ERZSÉBET, CSAPODY ISTVÁN, DOMONKOS OTTÓ, GÖMÖRI JÁNOS, GRÜLL TIBOR, HÁRS JÓZSEF titkár, olvasó- és technikai szerkesztő, HORVÁTH ZOLTÁN, KÖRNYEI ATTILA, KUBINSZKY MIHÁLY, METZL JÁNOS, SARKADY SÁNDOR, TURBULY ÉVA

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása)

Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása)

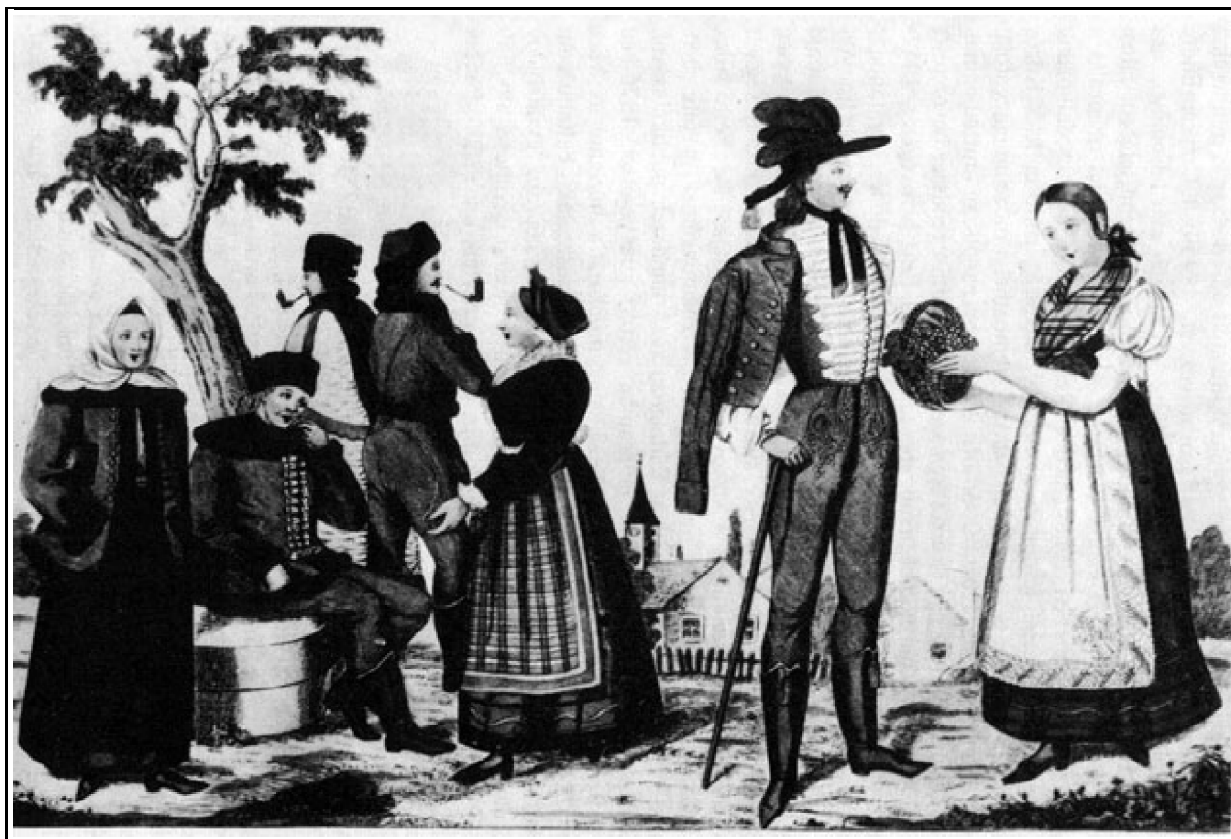
1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) / 1. A múzeum és a néprajzi gyűjtés vázlatos története

1. A múzeum és a néprajzi gyűjtés vázlatos története

A Soproni Múzeumot 1867-ben alapította a „Történelmi és Művészeti Egylet”, a városi polgárság vezető rétegének, értelmiségének kezdeményezésére. Az Egylet létesítésének gondolata évekkel korábbi, de a kiegyezés előtti években ennek megvalósítása lehetetlen volt. Ezt követően az első alapítás a soproniaké, majd 1868-ban a pozsonyi, nyíregyházi, kiskunfélegyházi múzeumok követték, és ezzel megindult országsszerte a múzeumegyletek, régészeti társulatok létrehozása, a történelmi, nemzeti múlt feltárásának és bemutatásának áradata. Ezek jelentősen hozzájárultak a lokálpatriotizmus megerősödéséhez, kibontakozásához, a hazaszeretet történelmi tényeken nyugvó fejlődéséhez. Városunk ez irányú törekvéseit, eredményeit „A 125 éves Soproni Múzeum” című kiadványunk foglalja össze. (vö. SSz. 1993, 187–188.).

A múzeum vezetését 1898-tól a levéltárigazgató (Kugler Alajos) látta el. A Soproni Múzeum „Néprajzi Osztályát” 1900-ban tervezte meg Bünker Rajnárd tiszteletbeli múzeumőr. Megvalósítására 1901-ben került sor az ún. új városháza (1896) második emeletén, ahol a múzeumi gyűjtemények helyet kaptak egy állandó kiállítás megrendezésére. Itt a régészeti és várostörténelmi emlékek mellett, a város polgársága életformáját rekonstruáló szobával egyidejűleg a környék magyar–német–horvát falvainak parasztsága

egy-egy tisztaszobáját rendezte be. Ezzel példát adott országosan is, de utódainak is a követendő természetes, egészséges szemléletről. A Soproni Múzeum hamarosan helyhiánnyal küszködött a gyarapodó régészeti és néprajzi gyűjtések következtében. Így került sor egy csődbe jutott nagykereskedő család nyári villájának megvételére 1907-ben, melynek 160000 korona vételárából az (időközben Régészeti Társulattá alakult) egyesület csak 60000 forintot volt képes vállalni, a többit a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősége adta támogatásként. Az épület hasznosításának terveiben egy „Kulturpalota” eszméje szerepelt, amelyben egy második emelet ráépítésével a városi könyvtár is helyet kapott volna. A pénzszüke azonban csak a földszint múzeumi célú átalakítását tette lehetővé. Az 1890-ben, a bécsi Hoffer Ottó építész tervei szerint elkészült központi fűtéses épület római villa alaprajzát vette mintául, télikerttel bővítve. Oszlopcsarnokos bejáratával, gondozott nagy parkjával méltó helyet kínált egy múzeum befogadására. Az átalakításokra csak 1911-ben került sor Bünker felügyelete mellett. Ezzel egyidejűleg folyt a régi evangélikus temető felszámolása, rendkívül gazdag, XVII–XVIII. századi, művészi kivitelezésű sírköveinek az áttelepítése is, sírkert kialakítása a múzeum kertjében. E pompázatos környezetben nyílt meg 1913. október 5-én a múzeum új, állandó kiállítással. A földszinten a régészeti és várostörténeti emlékek, egy patrícius-szoba, kisebb képtár; az emeleten a magyar–német–horvát parasztszobák együttese, kiegészítve egy német konyha berendezésével. A kapuvári magyar, az ágfalvi német és a szarvkői horvát szoba természetesen e helységek több házából kerültek gyűjtésre és nem egy-egy teljes szoba megvételét jelentik. Az 1914 tavaszán vásárolt közel 1000 darabot kitevő hímez- és szőttes-anyagból az emeleti körfolyosón falitárlókban kapott helyet egy sorozat. Az alsorsori kiállítás a gyűjtemény továbbfejlesztését bizonyította. Bünker érdeklődése és fő kutatási területe a parasztház német iskolájához kapcsolódott az 1890-es években, most figyelmét a kézművesség irányába szélesítette ki. Egy-egy helyiséget szánt a nagy múltú soproni posztóipar emlékeinek, a város híres asztalosmesterségének, a megye kiemelkedő fazekasmunkáinak, valamint egy közös kovács–lakatos műhely berendezésének. A gazdag bortermő vidék jellegzetes ún. kármentős kocsmáját a közeli Harka községből vásárolta és építette be az alsorsorba, a műhelysorozat végére. Az új városháza építése során napvilágra került római fórum capitoliumi temploma istenszobrainak (Jupiter, Juno, Minerva) és egy feltételezett császárszobor rekonstrukciója a Deák tér felé néző nagyobb teremben kapott helyet. Az alsor sor jobb oldali folyosóján pedig a Szent Mihály templomból származó síremlékek kerültek beépítésre, melyek a soproni kőszobrászat évszázados gyakorlatát, művészi színvonalát dokumentálták.

3. „Rábaközi földnép”, a Regélő melléklete, 1840.

Bünker Rajnárd 1913-ban kapott múzeumi főöri kinevezést, korábban mint evangélikus néptanító, tiszteletbeli múzeumőrként végezte munkáját, de az Osztrák Antropológiai Társaság levelezőtagsággal, a Magyarországi Néprajzi Társaság pedig választmányi tagsággal tisztelte meg. 1914 novemberében bekövetkezett váratlan halála megakadályozta a múzeum néprajzi anyagának további módszeres gyarapítását. A társigazgató, Kugler Alajos, is meghalt 1916-ban, a múzeum igazgatását a soproni reálgimnázium igazgatója, a kőszegi lakatos dinasztia értelmiségi sorba emelkedett tagja, Lauringer Ernő látta el 1916 és 1944 között. Fő érdeklődési területe a numizmatika volt, így hát néprajzi gyűjtésre nem, csak alkalmi gyarapításra került sor irányítása alatt, nyilván a Múzeumok és Könyvtárak Országos Főfelügyelősege szorgalmazására. Említésre méltó gyarapodás volt 1928-ban egy takácsműhely megszerzése (posztós műhelybe bezsúfolva), 1929-ben a fertői halászat emlékeinek megszerzése és az alagsorban egy halászkunyhó felépítése, 1930-ban pedig egy soproni borospince berendezése, a lépcső alatti tér kihasználásával. 1938-ban került a múzeumba múzeumi segédőrként Csipkés Kálmán rajztanár. Kapuvári származású lévén, néprajzi érdeklődése arra sarkallta, hogy soproni gazdapolgár-enteriőrt alakítson ki az emeleten, a már említett parasztszobák mellé. Ezzel teljessé vált a sor, hiszen a soproni szoba a polgárosodás elemeivel bíró, a városi polgári bútorzattal közeli rokonságban lévő együttest mutatott be. Módszeres gyűjtéseket azonban nem, ő is csak eseti vásárlásokat végzett. 1945-ben Csatkai Endre művészettörténészt nevezték ki a múzeum élére, aki mögött már háromévtizedes kutatás, helytörténeti írás állt. Általános művészettörténeti szemléletében, falusi származása révén is, helyet kapott a néprajz. A teljes gyűjteményt revideálta a háború után. Várostörténeti, céhtörténeti cikkei ismeretében nem

csodálkozunk azon, hogy érdeklődéssel fordult a csornai kézművesség emlékei felé. Közös néprajzi felderítő utakat is tett a Rábaközben a szombathelyi múzeum igazgatója, Dömötör Sándor társaságában. 1950-ben került sor az ország múzeumainak államosítására, ami lehetővé tette az egységes nyilvántartási rendszer bevezetését és az egyszemélyes múzeumok módszeres fejlesztését. 1951-ben régészt, 1952-ben néprajzost kapott a Soproni Múzeum, ami további fejlődés, gyarapodás alapját képezte. Domonkos Ottó speciális érdeklődése a kézművesség felé irányult egyetemi évei óta, így hát módszeres gyűjtéseket végezhetett a megyében, majd pedig országossá fejlesztette kutatásait, különös tekintettel a kézművesség szerepére a falu anyagi kultúrájának alakításában. 1971 és 75 között végzett kiváló munkát a múzeumban Laczkovics Emőke néprajzos, a Fertő-vidék lakáskultúrájának feltárásában, a táj jelentős szénamunkáinak gyűjtésében, valamint egy kapuvári nagy ruhatár feldolgozásával, mindezek publikálásával. Férjhezmenetele után a veszprémi múzeumba került, áthelyezéssel. 1975-ben Kücsán József második néprajzusként kezdte meg munkáját a múzeumban. Mint a népi építészet kutatója kamatoztatta tudását a Fertőszéplaki Falumúzeum kialakításában, berendezésében. Itt kaptak elhelyezést a néprajzi gyűjtemény lakáskultúráját, a gazdálkodás eszközeit, változásait bemutató együttese az 1850 és 1960 közötti időszakot felölelve. Néprajzi gyűjteményünk ma 13600 darabot tesz ki.

***

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) / 2. Történeti és néprajzi bevezetés

2. Történeti és néprajzi bevezetés

A Soproni Múzeum néprajzi gyűjteményéből rendezett KÉZMŰVESSÉG – NÉPMŰVÉSZET állandó kiállítás az egykori Sopron megye területéről gyűjtött tárgyakkal, tárgyi együttesekkel mutatja be a megyeszékhely–város–mezővárosfalusi kézműveseinek munkáját, termékeit, ezek időszakos divatváltásait, egyszerűen a kézművesség szerepét a város–mezőváros–falusi anyagi kultúrájának alakításában. A múzeumépület lehetőségei most 20 iparág és 4 háziipari szintű (specialista varróasszony, hímzőasszonyok) munka bemutatására adtak alkalmat, helyenként szűkebb vagy bővebb mértékben.

Nézetünk szerint a kézművesség körébe soroljuk a specialisták, háziiparosok, céhes és céhen kívüli mesterek és kisiparosok munkáját. Saját szükségleten túl árut állítottak elő, amit cserével vagy pénzért értékesítettek háznál, piacon, vásáron, üzletben.

5A parasztság népművészeti, díszes tárgyainak többsége a kézművesektől származott. Termékeik a város, mezőváros, falu alapszükségeit (viselet, lakásbelső, gazdasági eszközök), magasabb igényeit (ünnepi öltözet, intarziás és festett bútor, hímzések, szőttesek, díszkerámia stb.), de még a luxusszükségeket is (ékszerek, párták, festmények, díszes faragások, szobrok, ötvöstárgyak, órák stb.) kielégítették.

A középkorban még jobbára egységes ízlés szétválásával, a XVII. századtól erősödően a népművészet a jobbágyság, parasztság ízlését fejezi ki. Ennek alakulásában a városi kézművesek vásári körzeteiben, a megerősödött mezővárosi céhesipar, valamint a falura települő mesterek jelentős szerepet játszottak. A XVIII. század végére, a XIX. század elejére, közepére kifejlődött, kiteljesedett népművészet hagyományainak megőrzésében is részt vettek, helyenként napjainkig.

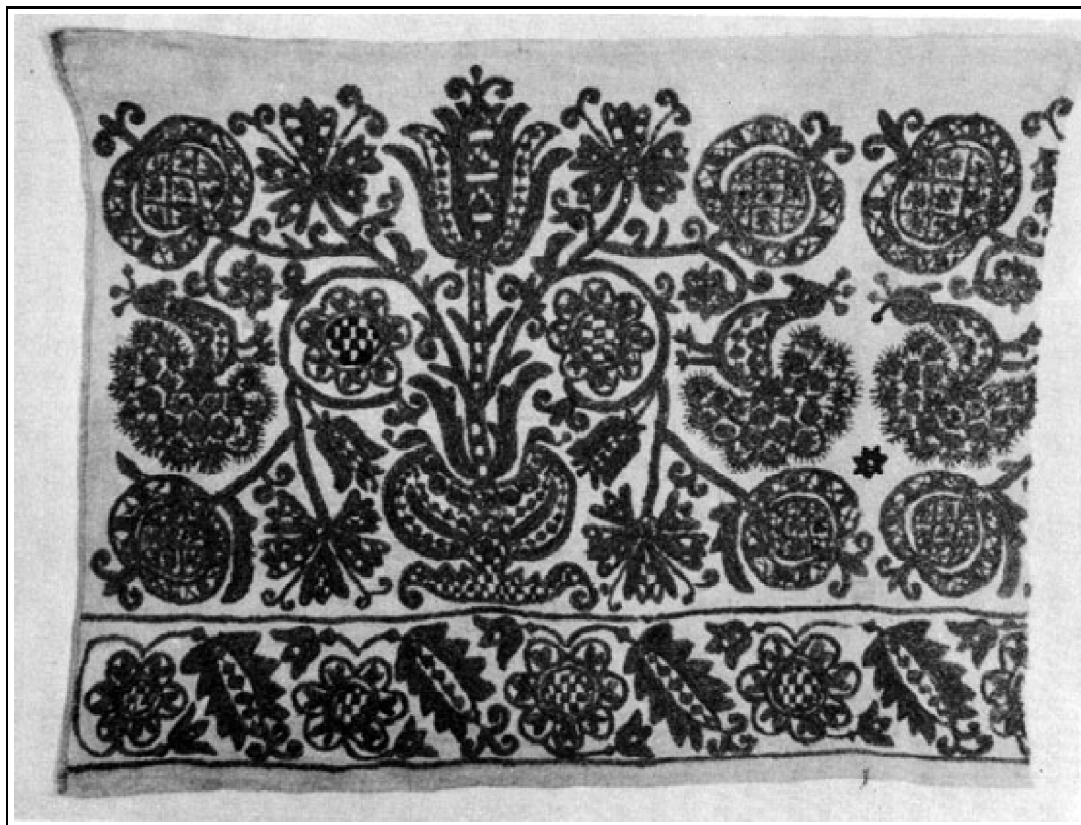
A szűkebb értelemben vett népművészet körébe tartoznak a szépen megformált tárgyak, melyek gyakran

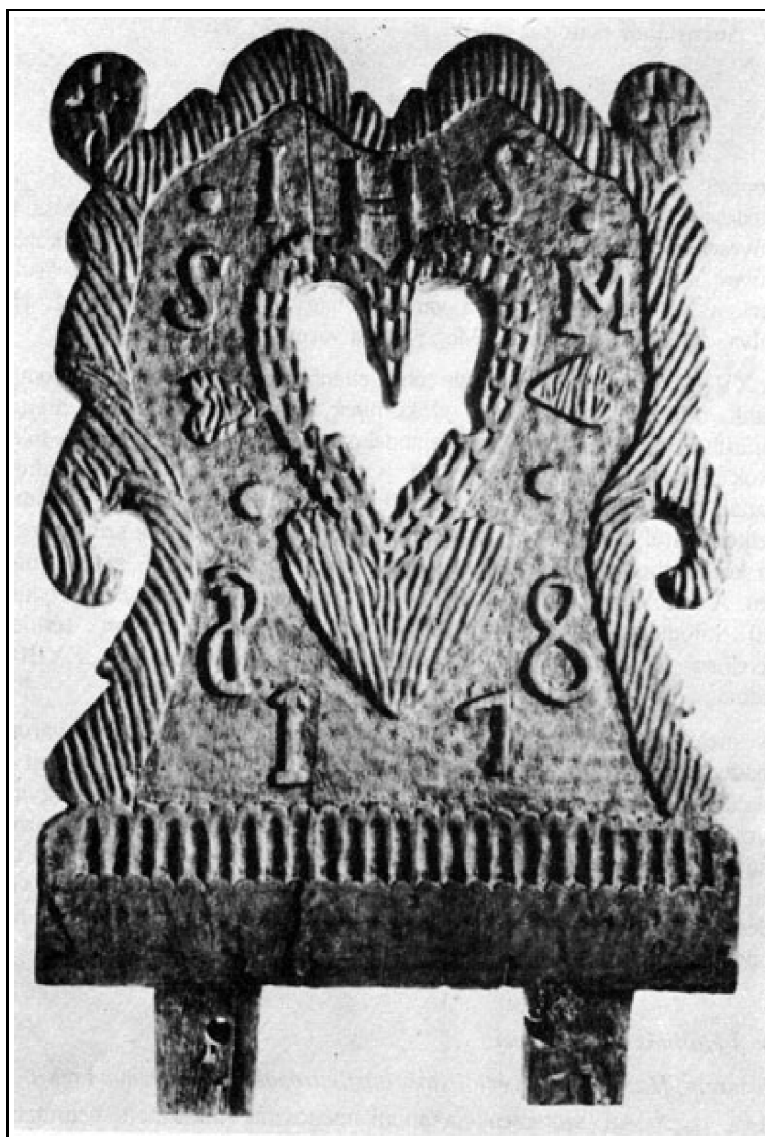
díszítettek, ünnepélyes szokásokhoz, szertartásokhoz kötődnek, a személy, család reprezentációját szolgálják a közösség előtt. E tárgyegyüttesek kifejezői kisebb-nagyobb csoportok, táji egységek ízlésének, jellemzői lehetnek egy-egy népcsoport, kisebbség, társadalmi réteg világának.

Az egykori Sopron megye népessége igen színes képet mutat. A megye sík vidékein zárt tömbben él a magyarság, a rábaköziek. A nyugati peremterületen elnémetesedett magyar, ill. a középkor óta német lakosság teszi ki a többséget. A megye nyugati harmadában jelentős számú tiszta horvát, ill. magyar–horvát, német–horvát település alakult ki a XVII. század végére. A horvátok a XVI. század óta telepítéssel, ill. a török elől menekülve kerültek vidékünkre. A XVII. században önálló zsidó települések jöttek létre az Esterházyak nagymartoni uradalmának területén, a földesúr védelme alatt.

A reformáció 1520 után óriási fölénybe került Sopronban, majd a megye területén is. Ebben jelentős szerepe volt a földesúr Sopron városának (környékén nyolc jobbágyfaluvall), valamint a Nádasdy-családnak. Sopron lakossága, városi vezetősége kitartott evangélikus hite mellett, a Nádasdyak viszont rekatolizáltak és nagy kiterjedésű megyei birtokaikon a jobbágyságot is kötelezték a katolikus hitre való visszatérésre. Ez a folyamat tovább erősödött a Nádasdy-család bukása után, a Nádasdy–Zrínyi–Frangepán nevére ismert császár ellen összeesküvés lelepleződése következtében (1671). A Nádasdy-birtokok házasság révén és vásárlással az Esterházyak tulajdonába kerültek. A császárhű család birtokain, de az 1681-es soproni országgyűlésen diadalra jutott ellenreformáció Sopron városában és jobbágyfalvaiban is jelentősen visszavetette az evangélikus hívők számát. A városi és falusi lakosság az egyszerű, sötét viselettel is kifejezte vallási különállását az évszázadok során.

6Lepedővég töredéke, „rábaközi hímzés”, XIX. század eleje

7Faragott széktámla, 1817.

8A kisebbségek nyelvüket nagy mértékben megőrizték a XIX. század végére megerősödött magyarosító törekvések ellenére is. Két-három nyelvűvé jobban a horvát népcsoport vált. E területek jelentős részét a győztes hatalmak Trianonban (1920) Ausztriához csatolták.

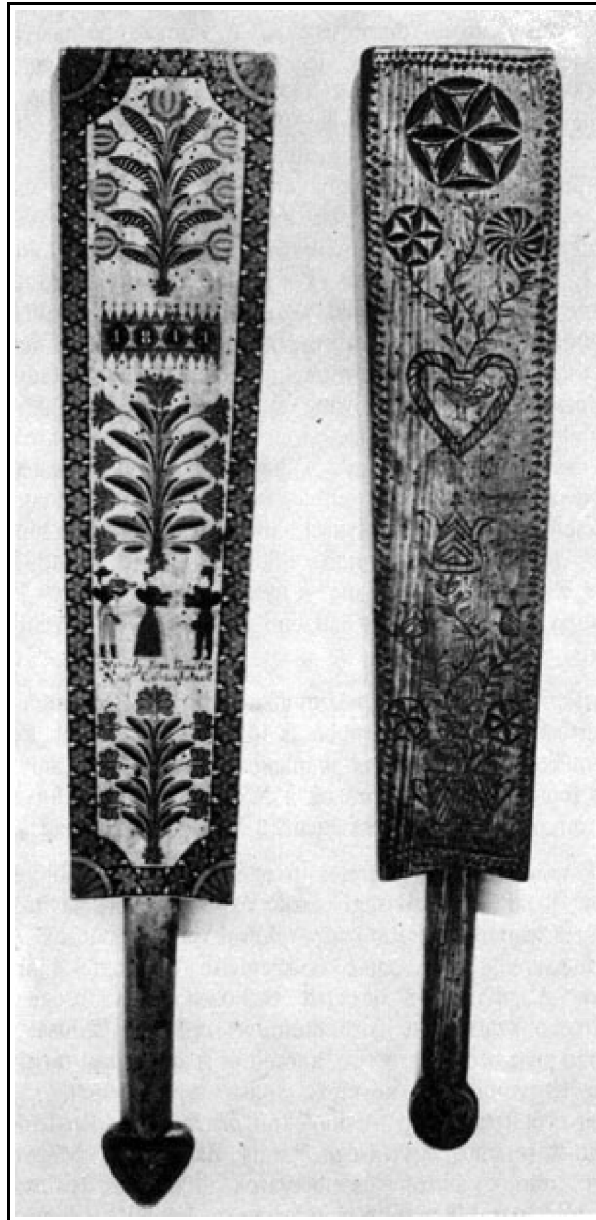
***

Sopron határszéli fekvése, ispáni vára, szabad királyi városi rangra emelkedése (1277) mind növelte kereskedelmi jelentőségét, nagy vonzása volt a kézművesek megtelepedésében. Az 1379-ben összeírt adózó polgárok között 73 kézművest találunk, akik 32 iparágat műveltek. Közvetlen befolyásuk alá kerültek a XV. század végére a város jobbágyfalvai (Balf, Kópháza, Harka, Bánfalva, Ágfalva, Kelpatak, Meggyes):

a város földesúrrá vált.

A XV–XVI. században alakult céhek ellenőrzésük alá vonták a legfontosabb iparágak művelőit, vásáraikkal a környék ellátásához növekvő mértékben hozzájárultak. A XV. században elajándékozott királyi mezővárosok a földesúri birtokok központjaivá váltak a XVI. században, serkentették a kézművesek számának növekedését, a XVII. században pedig már a céhes szerveződést. A kiemelkedő királyi városok (Sopron, Kismarton, Ruszt) céheinek szinte megyényi vásári körzeteiben megjelentek a kisebb centrumok is, a XVII. század második felében. A birtokközpontok, mezővárosok kézművesei a helyi szükségleteken túl, 20–30 kilométeres körzetben, általában egy-egy birtoktest területének megfelelően, szolgálták az alapszükségletek kielégítését a XVIII–XIX. században.

A megyénkben is uralkodó feudális gazdálkodási rend magyarországi sajátosságának tekinthetjük, hogy az általános munkamegosztás előnyeit (ipar, kereskedelem–mezőgazdaság) nem engedte érvényesülni és nagyméretű áruterelés egyik szektorban sem tudott megfelelően kibontakozni. A jobbágyfelszabadítás után is a nagybirtokrendszer uralkodott vidékünkön a XX. század közepéig. A falusi népesség XIX. században kialakult lakása, viselete fejlődésében megrekedt, földjeinek növelése kilátástalanná vált, ezért egy része a kivándorlást választotta, a századfordulón.

9Ékrovású és spanyolozott mángorló (Király Zsiga tsinálta Kiss Eörsébetnek, 1841).

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) / 3. A kiállítás egyes termei

3. A kiállítás egyes termei

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) / 3. A kiállítás egyes termei / 1. terem: Házimunka,

specialisták, háziiparosok, céhes kézművesek

1. terem:

Házimunka, specialisták, háziiparosok, céhes kézművesek

Ezzel a tagolással szeretnénk a munkamegosztás fokozatait bemutatni. A *házimunka* keretében, a parasztság díszítet tárgyainak körében, elsősorban a kelengyeszámba menő párnák és lepedők a kiemelkedőek. A XVIII. század végéről származó szőrhímzések, majd a gyapjú- és pamuthímzések a XIX. század 10első felében, virágcsokraikkal XVII. századi főúri, városi hagyományokat őriznek. E hímzett textilek jelentős befolyással voltak a XIX. század közepén kiterjedt festett bútorok díszítésére is. A hímzett párnák házimunkában készültek, a lepedőket díszítő ún. lepedőszélek többségükben tömegáruként érkeztek a XVIII. század végétől a XIX. század közepéig, az ország északi megyéinek háziiparosaitól, vándorkereskedők közvetítésével. Sopron város polgárainak, gazdapolgárainak hagyatéki leltáraiban nagyon sok hímzett párnáról maradtak feljegyzések, ami arra vall, hogy nem csak maguk a polgárasszonyok és leányaik hímeztek, hanem a háztartásukhoz tartozó egyéb személyek is foglalkoztak ezzel a munkával, hasonlóképpen a földesúri udvarok szokásaihoz. Így hát a hímzéseknek ez a gyakorlata folyamatosnak mondható, amely a megye magyar lakosságának kezén élt tovább, vált jellegzetessé, amit „rábaközi hímzés”-ként nevez a néprajztudomány és ismer az ország népművészetet kedvelő rétege. Ez a mintakincs, népművészeti kiadványok révén, általánosan közkinccsé vált, de tovább él a megye leányainak, asszonyainak hímzőszakköreiben is. A kedvelt kazettás elrendezésű csokrok párnákon, futókon, falvédőkön a városi lakások díszei. A német és horvát nemzetiségűek saját hímzéseikkel díszítették a halottas szobát, ravatalt. Ilyen emlékeink sajnos csak századunk elejéről ismertek Ágfalváról, ahol egész készletet hímeztek erre a célra: lepedő, melltakaró, arckendő, tükörtakaró stb. mind szabad rajzú laposhímzéssel ellátva. E készletet már a házasság előtt el kellett készíteni, amit azután az esküvőtől a halálig kis ládában őriztek egyes selyem fejkendőkkkel együtt a szekrény tetején.

A *fatárgyak* ékesítése mint a házimunka terméke kis számban lelhető fel a paraszti háztartásban. E ritka darabok is többnyire a fiatalok közötti érzelmi kapcsolatok emlékei, ilyenek a rozettás mángorló, az ékrovású sulykoló, a díszes guzsalyászár a fonáshoz. Ajándékozásuk a XVIII. század óta folyamatos volt a vidék mindhárom nemzetiségű népességénél a XIX. század végéig.

A *faragó specialisták* jellegzetes rétegét képezték a földesúri birtokok „faragóbéresei”, akik a gazdasági eszközök készítését, javítását végezték, irányították. Szerszámaik jórészt a bognárokéval voltak azonosak. A falvak fűrőfaragó „ezermesterei” főleg saját szükségletre készítették jármot, széket, szerszámnyelet. A munkához használt eszközeiknek többsége az iparosok szerszámkészletéből származott. A díszítőművészet sajátos stílusát alakították ki az állatokat őrző pásztorok. Ékrovású, karcolt és spanyolozott tárgyaik részben a falvak díszítő hagyományait követték, másrészt a megélt, vagy dicsőített betyárok tetteit örökítették meg. A dunántúli *pásztorművészet* legkiemelkedőbb és egyben stílust teremtő egyénisége Király Zsiga volt. Megyéink területén tevékenykedett mint pásztor és betyárok segítője, tettestársa. Díszes mángorlónak több darabja a soproni fegyházban készült. Bravúros technikáját mángorló és fűszertartó szemlélteti. Hozzá hasonló a Nagycenkről származó mángorló, beretvatartó és a fűszertartó 1854-ből. A századfordulótól a 11domborúfaragás vált általánossá. A két háború között (1928) a kapuvári tisztartó biztatására faragta szoborcsoportját a gémespusztai Varga György.

A földnélküli, vagy csak kevés földdel rendelkező zsellérek, szegényparasztok egy része kiegészítő keresetnek jutott olyan speciális termékek tömeges előállításával, amelyeket a módosabb parasztok, más falvak, mezővárosok, városok népe igényelt. Az ilyen *háziipari* termékek két nagyobb területét említhetjük

külön is: gyékényszövés-vesszőfonás; hímzések-horgolások-kötések.

A *gyékényszövésben* országosan is hírnevesek voltak a bősárkányiak és sarródiak a Hanságban, ill. a Fertő partján. Mennyiségileg is számottevő gyékényszatyrokat, a mészárosok kocsijaiban használt gyékényponyvákat, díszes székülés-bekötéseket készítettek, utóbbiakat ma is gyártják a Bősárkányi és Csornai Háziipari Szövetkezet szervezésében. A fűz vessző kosarak pedig napjainkban keresett cikkei az idegenforgalomnak.

A Kapuvárhoz közeli Hövejen a *hímzőasszonyok* finom pókozásokon hímzései háziipari méretekben készültek a századfordulótól kezdve. A falu rosszul termő határa készítette az asszonyokat és leányokat kiegészítő keresetre. A század elejétől 25–30 háznál hímeztek fejkendőket a közeli gazdag kapuváriak, gartaiak és csornaiak számára. A népviseleti igények mellett Sopron, Győr, Veszprém, Vas és Zala megyék középosztálya számára két-három házaló férfi hordta szét a tálcakendőket, ágyterítőket, függönybetéteket. Egyben a rendeléseket is ők vették fel körzetükben. A népművészet felfedezése a múlt század végén a városi kézimunka-kereskedések megjelenéséhez vezetett. Századunk első felében a soproni Ógabona téren és a Hátsókapa utcában működött ilyen, jelentős forgalmat lebonyolító üzlet. Ezekben a rábaközi színes hímzések mellett, a finom pókozású höveji munkák is keresettek voltak. Az üzletek előnyomásra is alkalmas mintalapjai azt bizonyítják, hogy soproniak és hövejiek is bedolgozói voltak ezeknek az üzleteknek. Másrészt előnyomással más vidékek népi hímzéseinek terjesztőivé is váltak. A Kapuvárott kialakult *horgolás és kötés* a polgári ízlés terjesztéséhez járult hozzá, illetve tömeges méretekben a városi kispolgári lakásdíszek kiegészítőivé váltak a tálcakendők, váza és nipp alátétek, asztalterítők. Utcai árusok az idegenforgalmi főszezonban, napjainkban is megtalálhatók Sopronban a Várkerület egy-egy kapujában. E termékekből egy tárlónyi anyag ad ízelítőt.

12 Házipari termékek, hímzés, horgolás, gyékénymunka

13A céhek emlékei, XVII–XIX. század

A *céhes kézművesek* érdekképviseleti szervezetei a helyi piacokon, vásárokon a megjelenő versenytársakkal szemben előnyökre, monopóliumokra törekedtek. Szabályzataikat a XV–XVII. században a városok tanácsaitól, illetve a mezővárosok földesuraitól kapták. A mesterség tanulásának előfeltétele volt a törvényes származás, a 3–4–5 évi tanulódó letöltése, az 1–3 évig tartó legényvándorlás. Majd egy évi helyben munka után nyílt lehetőség a városi polgárjog elnyerésére és a mesterremek elkészítésére. A minőség védelmét a „látómesterek” felügyeleti rendszere biztosította. A túlkínálatot, a verseny kizárását eredményezte a mesterlétszám XVII. századi megmerevedése, amit a városi tanács is támogatott a módosabbak nagyobb adózása reményében. ¹⁴Részen ez a kötött létszám is hozzájárult a mezővárosi kis centrumokban a céhek alakulásához.

A XVIII–XIX. századi céhek szabályzataikat a Helytartótanácson keresztül királyi megerősítéssel nyerték el, különösen Mária Terézia céheket szabályozó rendelkezéseit követően. A mesterré válást ezek sem könnyítették meg. A XIX. századi céhreformok (1805, 1813, 1851) csak elodázták a céhek megszüntetését, késleltették a szabadverseny kifejlődését. A céhek megszüntetésére csak 1872-ben került sor, de hagyományaik éltek tovább az ipartársulatokban. A szabad iparüzést az 1884-ben kiadott ipartörvény szabályozta, azonban az iparosok új szervezetei, az ipartestületek csak a XX. század fordulójára erősödtek meg.

A céhek testületi életének, összjöveteleinek szimbólumai (céhszabályzat, céhláda, pecsét, behívótábla,

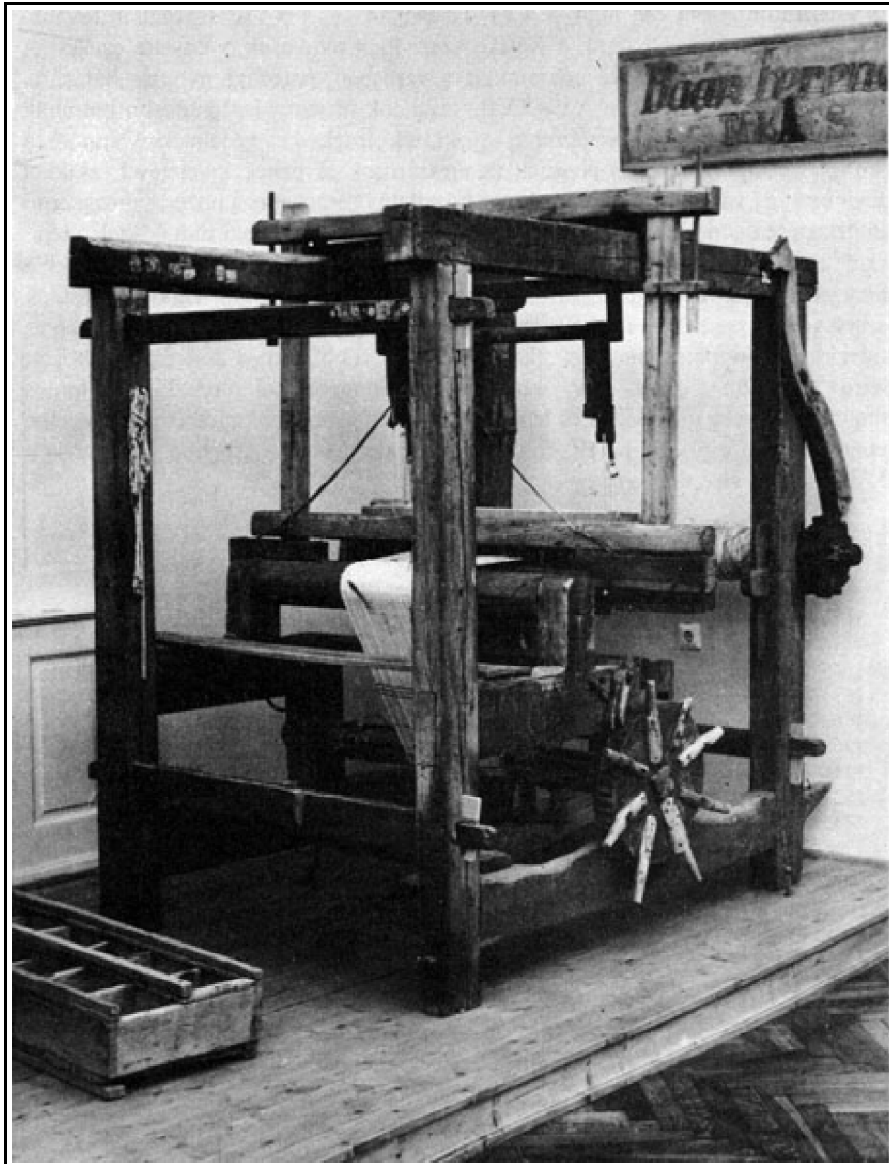
jegyzőkönyv, szállásjelző táblák, az inas-, legény-, mesteravatás edényzete, írott emlékei, remekrajzok), ezek művészi kivitele, vagy egyszerűsége kifejezte a céhek rangját, jövedelmi helyzetét, városi, mezővárosi, falusi voltát. Mintapéldányokat sorakoztattunk fel ezekből egy vitrinben.

Soproni céhek:

- 1447 varga
- 1477 szabó
- 1479 kereskedő, szatócs
- 1513 kőműves-kőfaragó
- 1514 halász
- 1524 takács
- 1541 tímár
- 1543 ács
- 1566 kádár
- 1577 bognár
- 1578 fazekas
- 1578 lakatos, órás, puskaműves
- 1580 lakatos
- 1582 pék
- XVI. sz. kalapos
- XVI. sz. kovács
- 1602 csizmadia
- 1612 ötvös
- 1613 mészáros
- 1614 szűcs
- 1619 borbély-sebész
- 1625 magyar varga
- 1627 pásztor
- 1630 gombkötő
- 1631 köteles
- 1644 szíjgyártó
- 1667 szőlőmunkások
- 1674 asztalos
- 1676 posztós
- 1678 molnár
- 1686 esztergályos
- XVII. sz. könyvkötő

1702 nyerges
1734 parókás
1783 szappanos
XVIII. sz. rézműves
XVIII. sz. üveges
1832 órás
1836 szűrszabó
1837 mázoló
1838 kárpitos
1839 kékfestő
XIX. sz. fésűs
XIX. sz. kefekötő
XIX. sz. mézeskalácsos
XIX. sz. posztónyíró
XIX. sz. szitás

15 Gyorsvetélős szövőszék, Szakony 1891

A megye területén a céhes helységek száma 44, amit a kiállításon térképen mutatunk be. Ezekben önálló szervezetek működtek, a jelentősebbek a környező falvak mestereit is felvették, a városok pedig mint vidéki mestereket (*Landmeister*) fogadták be az önállósodni nem akarókat. A városok, mezővárosok, nagyobb birtokközpontok céheinek táblázatairól leolvasható, hogy 16a céhes szerveződés a lakosság szükségleteinek, létszámának fokozatos növekedését, a munkamegosztás szélesedését követte. Pl. Sopron városában a XV. századi három céh után, a XVI. században 13, a XVII. században további 16 új céhszervezet jött létre, a XVIII. században már csak 5 követte ezeket. A XIX. században újabb tíz céh alakult a városban, hatósági nyomás hatására. Elmondható tehát, hogy a XV–XVII. századok idején a legfontosabb iparágak mesterei 32 testületbe szerveződve igyekeztek érdekeiket védelmezni, amihez a hatóságok támogatását is élvezték (a mészárosok és pékek kivételével, akikkel szemben a város vezetőségének a közellátás érdekében hozott

megszorító intézkedéseit ismerjük), bár sok esetben a helyi igényeket nem tudták kielégíteni, erre azonban a kereskedők mindig készen álltak importáruikkal. Hasonló a helyzet a mezővárosokban, birtokközpontokban, ahol 10–15 szakma mesterei szerveződtek céhekbe a földesúr fennhatósága alatt. A kisebb mezővárosokban és falvakban 1–6 iparág mesterei alkottak céheket, több esetben 2–4 szakma hozott létre egyesült céhet. A közellátás szempontjából rendkívül fontos molnármesterség művelőit nem lehetett egy-egy helységhez kapcsolva szervezetbe vonni, hanem egy-egy patak, folyó egész szakaszát közös céhbe szervezték a XVII. század első felében.

Kismarton város céhei:

- 1593 varga
- 1599 mészáros
- 1610 szabó
- 1616 kádár
- 1635 asztalos
- 1639 lakatos, órás, puskaműves
- 1669 bognár
- 1708 pék
- 1718 szappanos
- 1727 gombkötő
- 1747 kőfaragó-kőműves
- 1768 szűcs
- 1768 csizmadia

A kismartoni uradalom céhei:

- 1633 ács
- 1633 pék
- 1697 csizmadia
- 1701 kovács
- 1701 molnár
- 1701 pásztor
- 1701 takács
- 1702 bognár
- 1702 szabó
- 1702 varga
- 1703 szűcs
- 1711 asztalos
- 1726 harisnyakötő

1748 gombkötő

1756 mészáros

A jelentősebb mezővárosok céhei a XVII–XIX. században:

Csorna	15 szakma	8 céh
Kapuvár	10 szakma	6 céh
Csepreg	10 szakma	6 céh
Nyék	17 szakma	14 céh
Locsmánd	17 szakma	11 céh
Nagymarton	16 szakma	15 céh
Fraknói uradalom	11 szakma	10 céh
Ruszt város	9 szakma	8 céh
Fertőrákos	10 szakma	3 céh
Feketeváros	7 szakma	7 céh

17 Kisebb céhes mezővárosok és falvak a XVII–XIX. században:

Beled	1 céh
Bő	2 céh
Bük	1 céh
Csáva	1 céh
Dénesfa	1 céh
Derecske	4 céh
Dör	1 céh
Harka	1 céh
Iván	1 céh
Kabold	6 céh
Keresztúr	5 céh
Kéthely	3 céh
Kőhalom	1 céh
László/Felső	2 céh
László/Alsó	1 céh
Loretto	2 céh
Lózs	2 céh
Mihályi	1 céh
Nagycenk	2 céh

Nemeskér	1 céh
Páli	1 céh
Pordány	1 céh
Sérc	1 céh
Szany	1 céh
Szt. Margitta	1 céh
Szarvkő	1 céh
Szemere	3 céh
Szt. Miklós	5 céh
Széleskút	4 céh
Szil	4 céh
Vadosfa	1 céh
Rábai molnárok	1623
Rábaközi molnárok	1641
Répcsei molnárok	1641
Ikva-melléki molnárok	1841

A városi, mezővárosi céhek a nevelőközpontok, felszabadult legényeik pedig a megye falvainak mestereivé váltak. Megyénkben a céhes szervezettség nagyfokú volt, a XIX. század elejéig kevés lehetőséget hagytak a kontároknak, kivéve egyes hiányszakmákat. Ezeket rendszerint az egyre önállóbb mezővárosok vették fel polgáraik közé. Nyilvánvaló tehát, hogy a jobbágyok, parasztok önellátó jellegű mezőgazdasági termelése feleslegeiből, majd az árutermelésre fokozatosan vagy részben, alkalomszerűen vállalkozó népesség igényeinek kielégítésében a kézművesek munkája, termékei egyre nagyobb teret kaptak, túlsúlyba kerültek. A kézművestermékek ízlést formáltak, elégítettek ki, a díszítőművészet területein széles körben megjelentek, a házak küllemében, berendezésében, a népesség viseletének gazdagodásában folyamatosan fontos szerepet tölthettek be. Sőt még a vallási élet, szokások ünnepélyesebbé tételében is részt vettek. Pl. a XVII. század végétől, az ellenreformáció diadalra jutása után, a céhek nem csak védőszentjeik ünnepein vettek részt, hanem úrnapján körmeneteken zászlaikkal, virágos csokraikkal, fejükön koszorúkkal vonultak fel a mesterek és legények a Rábaköz mezővárosaiban, emelve az ünnep pompáját, érzelmekre ható szertartásait. Ezeket a kötelelességeket a földesuraktól kapott céhszabályzatok pontosan előírták. A legkorábbiak Nádasdy Ferencről származnak, akinek a XVII. század első felében a legnagyobb birtokai voltak megyénk területén. A reformáció idején a család maga is a puritán vallási normákat vette át, de a királyi-császári nyomásnak nem tudott ellenállni és rekatolizált. Nádasdy Ferenc 1669-ben már birtokain is a katolikus hit követésére szorította jobbágyait, céhes mestereit. E vallási előírásokat folyamatosan megerősítették, új céhalapítási szabályokba foglalták (a Nádasdyak bukása után) az Esterházyak, akik házassággal, vásárlásokkal az egész megyére kiterjedő hatalmas birtokokat szereztek a XVII. század utolsó harmadában. A soproni protestáns többségű céhek vallási életüket természetesen puritán keretek között tartották.

18Sopron városában és a megye területén egykor működött 37 céhes iparág emlékeiből, készítményeiből, a

céhes kötelékekből kiszabadult utódaik munkáját bemutató kiállításunkon ez alkalommal húsz mesterséget és négy, specialisták által művelt foglalkozást ismerhetünk meg.

A *földszinten* a ruházkodással kapcsolatos kézműves szakmák kaptak helyet: takács, kékfestő, posztós, posztónyíró, szabó, szűrszabó, gombkötő, nőiszabó, varróasszony, csizmadia, kalapos, kesztyűs (bőrnadrág, mellény), harisnyakötő, főkötő-horgoló, hőveji hímző; a magyar, német és horvát viseletek együttese pedig egy nagy teremben 27 bábura öltöztetve. Az *alagsorban* a fa-, fém-, agyag-, kőmunkák, valamint a molnár-mesterség kerültek bemutatásra a következő sorrendben: kádár, fazekas, asztalos, esztergályos, bognár, ács, kőfaragó, molnár, kovács-lakatos, amit kiegészít még egy pince szőlőpréssel és egy kármentős kocsmá. A sorrendet a korábbi évtizedek beépített berendezései (pince, fazekasműhely, kocsmá, kovácsműhely) kényyszerűen alakították.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) / 3. A kiállítás egyes termei / 2. terem: takácsok

2. terem:

takácsok

Sopronban 1379-ben kettőt, 1426-ban már 6 takácsot ismerünk az adózó polgárok között. A XV. században a takácsok alapították és tartották fenn a Szent Mihály-templomban a „Heilige Drei König Altar”-t (Háromkirályok oltára), 1524-ben alakult a takácsok céhe. Szabályzatukat a város tanácsától kapták. A XVII. század végére a megye jelentősebb mezővárosaiban, földesúri birtokközpontokban már mindenhol céheket találunk. Hatáskörük a környező falvakra is kiterjedt, így hát a paraszti önellátás keretében lehetetlen volt a szövés. A természetből lenből és kenderből a nyüvés, szárítás, törés, tilolás, gerebenezés fázisain át csak a fonásig jutott el a feldolgozás, a szövést már a takácsok végezték. A finomabb fonalakkal az ingnek, gatyának, pendelynek való fehérített vászon készült. A vastagabb, durvább fonalakkal pedig a lepedőnek, derékaljnak szánt vásznak szövődtek. A legerősebb, duplaverésű vásznakból készültek a zsákok, ponyvák.

A férfiak nyári viseletének darabjai, így a gatyák, ingek mértánias szabással készültek házilag. Az ünnepi ingek elejét, kézelőjét hímzéssel, ráncolással díszítették. A bőgatyák szárát alul subrikolással, fehérhímzéssel ékesítették. A nők pendelye (alsószoknya), ingvállá szintén régi szabásvonalakat őrzött meg századunk közepéig. A testruhák piros, piros-kék hímzése, ráncolása sokféle változatban maradt ránk. A finomabb pamutvásznak már gyári termékek. A vásznak négynyüstös szövésével készültek.

A takácsok hímes szövésű négy nyüsttel, piros és ritkán kék csíkokkal, mértánias mintákkal voltak általánosak. Mesterremekként a középkor óta a „kígyófutásos”, vízfolyásos, szegélycsíkos, mesterkés minták szövése volt kötelező. Városi mestereknek a dupla kígyófutásos, a vidéki Landmeisterek számára csak egyszerű hímes minta volt előírva. A négy nyüst használata az erős vásznak, valamint az ügyes „lábi munkát” igénylő sávolyos, kockás és forgatásos minták, de még a damaszszerű motívumok előállítását is lehetővé tette. Kockás [19](#)mintára készült az asztalterítő, polgári igények esetén a lepedő is. A XVI–XVII. századi soproni hagyatéki leltárakban gyakran előfordul a megjegyzés: „*Meisterwerk, Fußarbeit*”, ami a magasabb igényeket kielégítő és lenfonalból készült vásznak, asztalnemüket jelöli.

A soproni takácsok pecsétje a bástyákkal, XVIII. század

A csornai takácsok pecsétje, 1657

A Rábaközben nagyon kedvelt szövött lepedővégek és párnahuzatok pirosmintás, néha piros–kék csíkos betétjei külön darabokban kerültek szövésre, majd összeillesztésre. A színes mintákhoz használt pamutfonalakat (gyapotfonál) a kereskedőktől szerezték be. A „párnahaj csinálók”-ról a közeli Komárom megyéből vannak adataink, ahol Nagymegyér községben a takácsoknak ez volt a főtermékük, amivel bizonyára a rábaközi vásárookra is eljutottak. A kiállított vastag fonalak, erős vásznak, mintás darabok, párnák és lepedők egyaránt példázzák a hétköznapi és az ünnepi használatra szánt szövéseket, a férfi és női testruhák általános típusait.

A céhes korszak évszázadaiban több ezer mester és legény végezte a legfontosabb textilféle előállítását. A takács céhek megyei elterjedését térkép szemlélteti, évszámmal jelölve az alapítást, amiből kitűnik, hogy többségük a XVII. században szerveződött testületbe. A soproni céh mellett a pozsonyi főcéhnek volt rendkívül nagy befolyása, céhlevelük (1575-ös megújítás) kölcsönzésével. A kontármunka megyénkben a céhek 1872-ben történt megszűnéséig ritka jelenségnek számított.

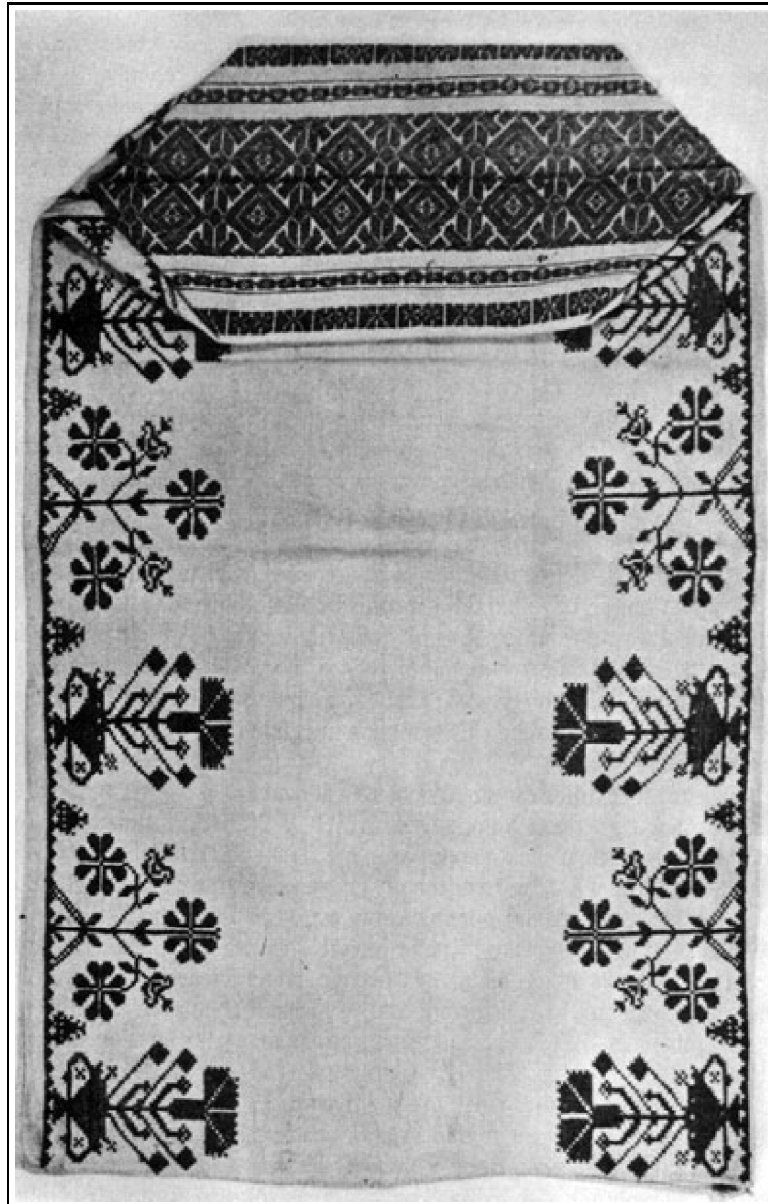
A Soproni Kereskedelmi és Iparkamara 1876-ban készített statisztikai felméréseinek adatai jól mutatják, hogy a hagyományos takácsszövés a rábaközi Csorna és Kapuvár járási körzetében még jelentős számú mestert foglalkoztatott, kielégítve a paraszti igényeket:

20 Takács és kékfestő 1876-ban:

	falvak száma	takács:			kékfestő:		
		mester	legény	inas	m.	l.	i.
Csepregi járás	44	95	22	4	1	1	1
Csornai járás	28	152	42	17	1	2	1
Felső-Pulyai járás	42	117	44	16	1	1	1
Kapuvári járás	36	119	26	14	3	3	3
Kismartoni járás	26	15	6	–	1	1	–
Nagymartoni járás	19	4	2	1	2	1	1
Soproni járás	36	53	14	3			
Összesen	231	555	156	55	9	9	7
Sopron sz. kir. város		4	2	1	5	9	4 (3)
Kismarton sz. kir. város		1	–	–	1	1	–
		560	158	56	15	19	11 (3)

Posztós és posztónyíró 1876-ban:

	posztós			posztónyíró		
	5	8	–	1	1	–
Sopron sz. kir. város	5	8	–	1	1	–
Kismarton sz. kir. város	1	–	–	–	–	–

21 Szövésrel és hímzéssel díszes párnahéj, XVIII. század vége

(A gyári termékek fokozatosan elsorvasztották a takácsipart, hiszen finomabb árujukkal elárasztották a kereskedéseket, de vásárokon is megjelentek közvetítő árusaik, kereskedőik.) A takácsipar országosan is válságba jutott, ezért az Ipari Minisztérium szövőipari szakiskolákban kívánta a továbbképzést biztosítani. Egyrészt a régi típusú szövőszékekbe a gyorsvetelő alkalmazását szorgalmazta, másrészt a gyárakban használt szövőgépek elméleti és gyakorlati megismertetésével a gyárak számára művezetőket kívánt felkészíteni. Megyénkből a szakonyi Baán József került a késmárki szakiskolába (alapítás: 1880) 17 évesen, a szülői háznál tanult mesterségbeli tudás gyarapítására. Az 1885/86. és 1886/87-es tanévek jegyzetei, mintatervezései, géptani tankönyvei bizonyítják kiváló előmenetelét, már az első évben küldi haza a gyorsvetelőhöz használatos bordaládát, amivel termelékenyebbé tehető a szövés. Persze otthon azt nem

vették használatba, hanem csak kétéves tanulmányai után került az gyakorlatba, amely még az 1984-ben megvásárolt teljes műhely szövőszékében is megtalálható volt, s amelyet fia és unokája az 1960-as évekig tartott működésben. A szövőszék állványzatán az 1891-es évszám olvasható, nyilván mesterünk rendelkezésére készült, illetve az apjától örökölt szövőszék egyes elemeit felhasználta az újhoz. Így pl. az áruhengert forgató fa fogaskerék belső oldalán az 1875-ös évszám van erőteljesen bevésve. Fia, Baán Ferenc cégtábláján „szövő”-ként jelöli meg mesterségét a két háború közötti időben, sőt a műhely megszűnéséig. Árujukhoz gyári fonalakat, pamut és len alapanyagot használtak vékonyabb-vastagabb minőségben. Termékeik között a polgári igényeket is kielégítő zefir inganyagok éppúgy megtalálhatók voltak, mint a hagyományos törölköző és konyharuha, a durvább zsákanyagok. Készítményeikből a saját [22](#)használatban volt példányok, gyermekeik kis ruhái kerültek kiállításra, de megismerkedhetünk a családi fényképekkel is.

A céhes világ emlékeit idézik a „kigyófutasos” csik egy abrosz közepén, a kiállított céhlevél (Sopron 1524), az 1724-es intarziás céhláda, a lakomák ónkupája Szent Ulrik alakjával (1804), a felsőlövői lenszövők ónkannája 1841-ből, valamelyik falusi céh boroskorsója 1839-ből, az okmányok hitelesítésére szolgáló céhpecsétek (Csorna 1657, Kéthely 1726, a TAKATSOK PETSETJE 1767 helynév nélkül), a nagycenki céh inasszabadító levele 1830-ból, valamint a fertőszentmiklósi takácsok céhzászlajának olajfestménye Szent András védőszent alakjával, alul a három vetélővel és a magyar címerrel, fölötte pedig a zászlótartó kovácsoltvasa, a mesterség jelképét tartó két oroszlánal. A két szövőszék közül az első a régi típust, a második a gyorsvetélős újabbat képviseli, felvetett állapotban.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) / 3. A kiállítás egyes termei / Képfestők

Képfestők

Sopronban a XV. század közepétől ismertek a festőmesterek, özvegyeik adózási tételei. A kék szín használatáról az indigó és festőcsülleng adatai szolgálnak bizonyítékkul, a fekete, vörös, stb. színek mellett. Mintázott textilekről a XVI. századból vannak dokumentumaink a sopronbánfalvi kolostor oltárterítői, böjti kendői köréből. A város és a megye nyugati mezővárosainak mesterei a bécsi „Schön- und Schwanzfärber” céh szervezetébe tartoztak. A soproni mesterek 1668-ban megváltották a bécsi főcéh szabályzatának másolatát és aszerint éltek. A vallásüldözések elől menekülők között festők is érkeztek a városba. A Kistler-család krónikájából tudjuk, hogy 1650 körül érkeztek ide, majd külön is megemlíti, hogy 1690 körül Kistler Sámuel az első, aki az indigós festést (*Blaufärben*) bevezette. Ez azonban még nem az igazi, a kék alapon fehérmintás textilfestés.

A képfestés a textilfestésnek különleges változata. Az eljárás Indából került Nyugat-Európába a tengeri kereskedelem révén, a XVII. században. Fokozatos elterjedését a mesterlegények vándorlása, mesterek áttelepülése segítette elő a XVIII. század közepén Magyarországon is. A képfestő-műhelyek virágkora a XIX. század közepétől az első világháborúig tartott. Tudjuk, hogy Sopronban az új technikai eljárást elsőként Kistler Jakab honosította meg 1745 körül. Vándorútjáról készült térkép bizonyítja, hogy a német fejedelemségek területén a legfontosabb központokban dolgozott, amiről krónikájában meg is emlékezik. A XIX. században és a XX. század első harmadában 4–5 mester dolgozott a városban.

23Kéfestőkád, rekonstrukció

A technológiai eljárás lényege a következő: fehér vászonra mintafák segítségével szigetelőmasszát nyomnak, száradás után kettő-kettő és fél méter mély indigócsávás kádakban festik a kívánt kék színre a kelméket. Ezt követi a fedőmassza eltávolítása 2–3 százalékos kénsavas-sósavas fürdőben. Öblítés és szárítás után simára, habosra mángorolják a végeket. Egy-egy műhely alapításánál 50–100 mintafára volt szükség, hogy kellő választékot tudjanak előállítani. E nyomódúcokat az ügyesebb mesterek maguk, de többnyire 24specializálódott mintakészítőkkel készítették. A XVIII. század barokk stílusában készült darabok bravúros faragással, részöges kiegészítéssel készültek. Általában követték a drágább textilek mintáinak (brokátok, tapéták, hímzések) változásait, olcsóbb kivitelben.

Boór Sámuel képfestőmester mintafával, 1850 körül

Boor Sámuel felesége 1850 körül

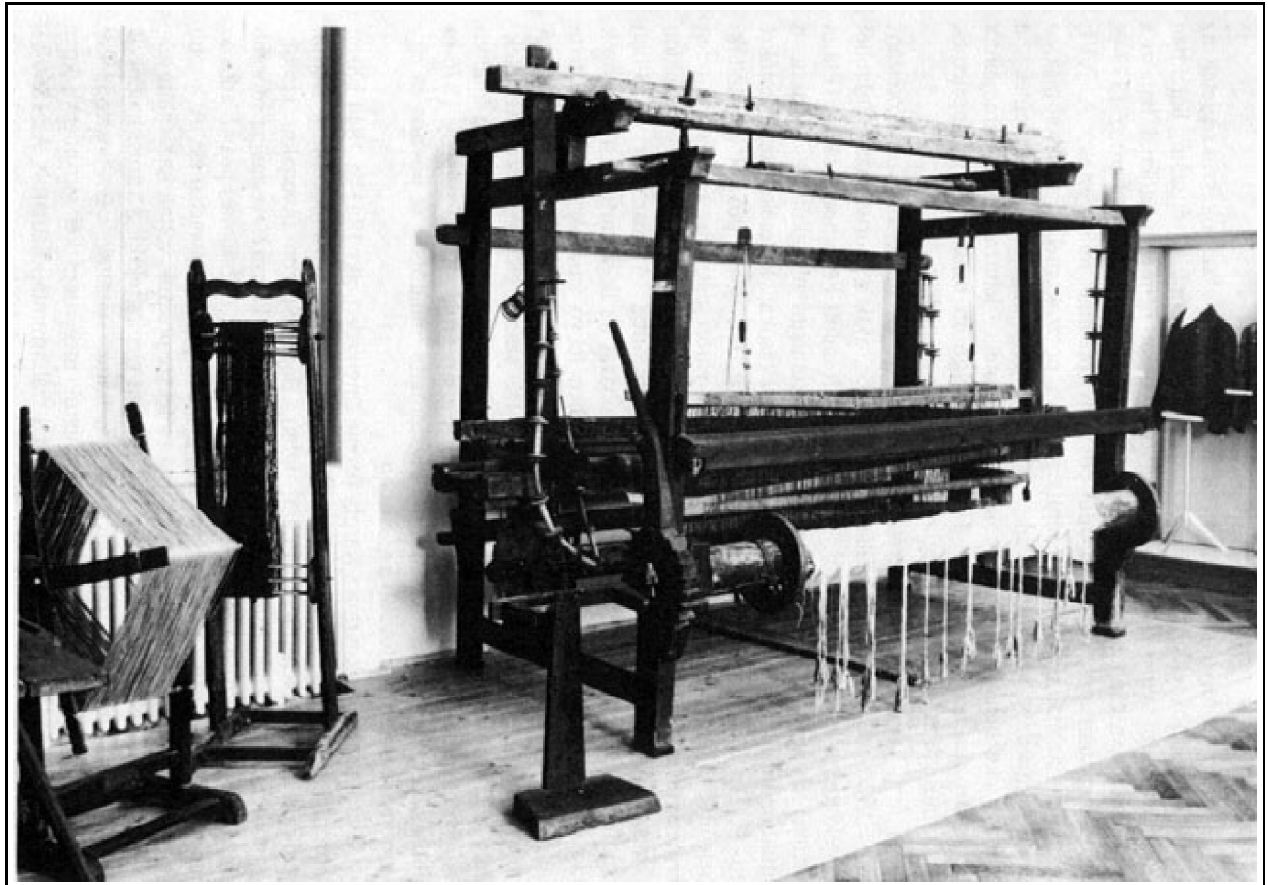
Országos főcéh Pozsonyban alakult 1765-ben, amely hatáskörét kiterjesztette az egész Dunántúlra és a Duna–Tisza közének jelentős részére is. A soproni mesterek csak 1839-ben szakadtak el a pozsonyi céhtől a városi magisztrátus [25](#)nyomására, majd ők is főcéhként 15 helység mestereit vették fel körzetükből. Ezek közül a csornai Fraszt-család történetét jól ismerjük, irataik, céhes feljegyzések alapján. A festőcsalád őseit, mint lorettói mestert 1777-ben vették fel a pozsonyi céhbe. Leszármazottai Kőszegen, Csepregen, Csornán, Kaposvárott alapítottak műhelyeket a XIX. században, a XX. század elejéig. Csornán megszűnt műhelyre telepedett Fraszt Sebestyén 1829-ben. A műhely korabeli receptkönyvei, mintakönyvei, számadásai jórészt megmaradtak, mintakincsük [26](#)nagy választékról tanúskodik. Az évtizedek során a Rábaköz legjelentősebb műhelyévé nőtte ki magát, csatlakozott a Védegylet-mozgalomhoz, a honi termékek felkarolását célzó nemzeti felbuzduláshoz. Az 1890-es években már kisebb gőzgéppel működtette a mángorlót, a felszerelt Perrotine-gépet. Az üzem század eleji bővítése kisgyár szintjére emelte a termelést. Megroppanását a második világháború utáni anyagihiány, majd pedig a mester (negyedik generáció) 1954-ben bekövetkezett halála okozta, ezt követően a kisipar állami leépítése szorította vissza a műhely munkáját. Az 1960-as években a városi igényeket is kielégítő indantrén festésű képfestő országosan is megújította a nagymultú mesterséget. Az iparművész Bódy Irén méterárui, asztali készletei, függönyei, nagyobb méretű falitextiljei, ezek fővárosi és vidéki kiállításai hatással voltak a még működő képfestőüzemekre is. Ezek közül

kiemelkedő a csornai műhely ötödik generációjának munkássága, ahol e megújulás megyszerte, de Nemzetközi Ipari Vásárokon is sikert aratott készítményeivel, a régi minták újszerű alkalmazása lakástextileken stb.

A megye műhelyei évszázadok óta elsősorban a falusi lakosság, nemzetiségek igényelt figyelembe véve, magyar, német és horvát ízlését szolgálták ki. A női viseletben a szoknya, blúz, fej- és vállkendő, kötényanyagok voltak használatban.

A férfiak, mesteremberek ingnek és köténynek hordták a kékfestőt. A pásztorok és a gyermekek körében a nyári gatyaviselet készült sima kékfestőből. A Rábaközben ágyneműhuzatnak is használták a kék-fehér tarka vásznakat. Városon és falun egyaránt kedvelt volt az ún. reggeliző abrosz, házivászonra mintázva.

A kékfestésnek szánt kisebb szoba jobb oldalában a technológiai fázisok kerültek bemutatásra eredeti textileken és nagyobb méretű fotókon. Ott látható a csornai üzem alaprajza, egy festőkád a „beakasztott” ráffal, valamint kifestett végáru három méteres darabjai. A szoba baloldalában, az első vitrinben a mesterség történetének dokumentumai, az ismert krónikás Kistler Jakab és felesége, unokája és felesége arcképei, vándorútjaikról készült térképek, a soproni céh pecsétje (1840), darabos indigó, változatos mintafák, Sopron, Csorna, Csepreg műhelyeiből, textilek kaptak helyet. Kiemelkedő darab a középre helyezett lenvászon abrosz, amelyet Boór Sámuel mester készített leánya kelengyéjébe 1839-ben. A szemközti vitrinben a csornai műhely termékei között a paraszti viselet, a sárga, zöld virágú mintadarabok, az indantrénnel festett, az 1960-as évek divatját dokumentáló kis asztalterítő, valamint egy városi divatú bordűrös szoknya került bemutatásra. A családi fotók a vitrin aljában, ill. a felső homloklapon láthatók. Meg kell említeni, hogy az ötödik generációból Fraszt Pálné Barna Márta a Népművészet Ifjú Mestere címet nyerte el 1970-ben kiváló munkájáért. A műhely csökkent termelését fiuk folytatja napjainkban is, apja irányításával.

27 Kétszemélyes posztószövőszék, Krausz műhely XIX. század

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Domonkos Ottó: Kézművesség – népművészet (A Soproni Múzeum állandó néprajzi kiállítása) / 3. A kiállítás egyes termei / 3. terem: Posztósok, posztónyírók

283. terem:

Posztósok, posztónyírók

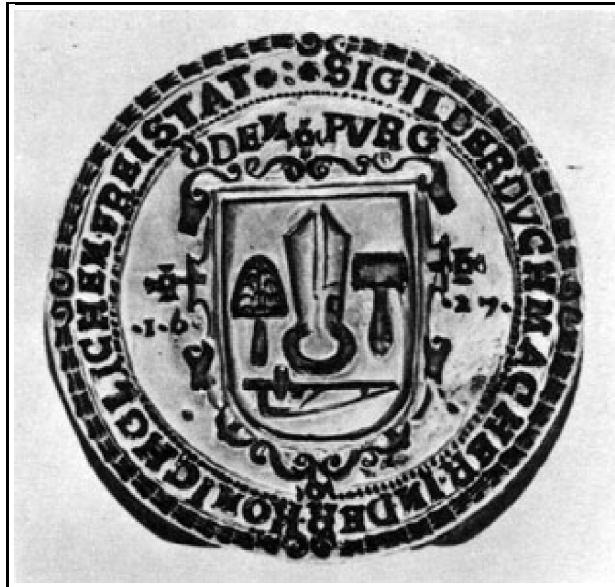
A középkor folyamán a városi lakosság igényeit, a szabók szükségleteit az importált posztók elégítették ki. A kor szokása szerint a végszám, bálákban szállított posztó végső kikészítésére nagyon gyakran nem a gyártóknál, hanem a felhasználók városában került sor. Így hát érthető, hogy Sopronban az 1379-es házösszeírásban posztóst nem, de posztónyírot már feljegyeztek. A XVI. században az itáliai, sziléziai, angliai, morva posztók mellett brassói rása, a durva karasia, szűrposztó, de a selyembrokátok is szerepelnek a vámjegyzékekben, árszabályzatokban, hagyatéki leltárak ruhadarabjainak meghatározásában. A városban 3-4 mester dolgozott csak, akik a keresletnek sem minőségben, sem mennyiségben nem tudtak megfelelni.

A fenti körülmények ismeretében természetesnek tűnik, hogy a protestáns város 1626-ban 12 posztós családot fogadott be, akik a morvaországi Iglából menekültek a vallásüldözés elől. Az 1620-ban lezajlott Fehérhegyi csatát (Prága mellett) elvesztették a protestáns erők, ami tömeges menekülésre készítette a

hitükhöz hű iparoscsaládokat, így a habán fazekasokat, késeseket, textilfestőket stb. is. Az ide települt mesterek a középszerű, ún. iglauri posztót gyártották, kielégítve a városi és falusi igényeket is. A városi patrícius és nemesi réteg természetesen továbbra is igényelte a finomabb kelmeiket, amit külföldön vásároltak, vagy a helyi kereskedőktől vettek meg. A posztósok 1678-ban alakítottak céhet, közösen tartottak fenn festőházat az Ikva partján, a posztósok bástyáján építették ki a szárítókat, a közelben fekvő várarak vize működtette kallójukat. A XVIII. században 40–50 között mozgott a mesterek száma. A várarak elvesztette védelmi jelentőségét a XIX. század elejére, vizét elvezették, ezért a kallómalmot a Sopronhoz tartozó Tómalomra, egy működő malom helyébe telepítették át a XIX. században. A gyári árukkal való verseny 1876-ra többségüket a mesterség feladására kényszerítette, mindössze öt posztós és egy posztónyíró dolgozott tovább a városban.

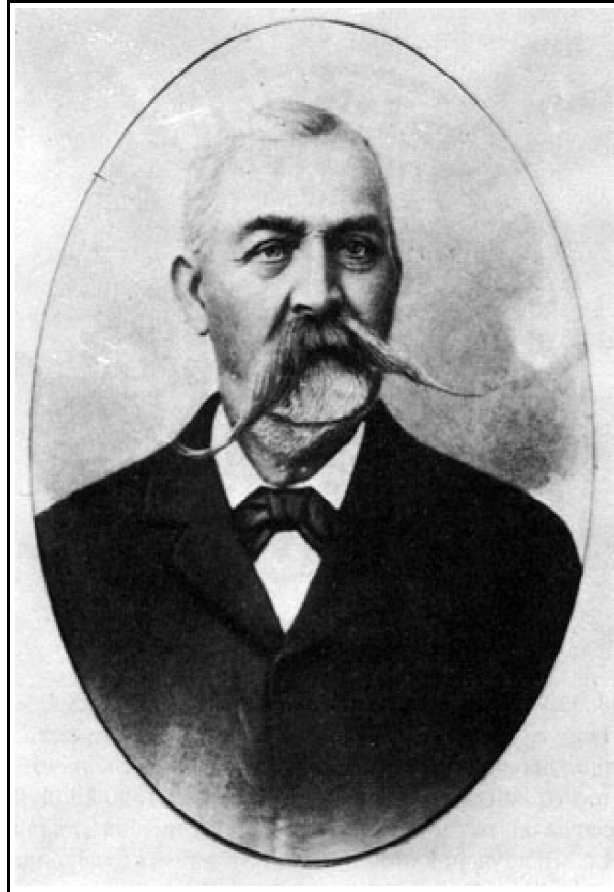
Gyári szintre csak Krausz Károly üzeme emelkedett, aki 1841 és 1844 között Sopron, Bécs, Iglau, Prága, Reichenberg, Drezda, Berlin-Brandenburg, Berlin, Frankfurt a/0, Reichenberg, Prága, Iglau, Bécs, Sopron útvonalon kisebb-nagyobb műhelyekben gyarapította tudását. A már kétszáz évesnél is idősebb műhely termékei közül kedvelt világoskék és sötétkék (időseknél) posztó adta az alapját a híressé vált rábaközi (Kapunvár, Csorna, Szany) viseletnek. A kisebb magyar és horvát falvakban a sötétbarna és fekete posztók voltak használatosak, a vörös színűek elsősorban a katonaság igényeit elégítették ki, a városi hajdúk is vörös, ill. világoskék dolmányt és nadrágot viseltek. E posztóféléket természetesen végáruban már nem ismerhettük meg, de a két vitrinben a kész darabok jól szemléltetik a választékot; felül a szabásmintáik láthatók. Az 1860-as években vásári körzetük kb. ötven kilométerre terjedt ki, huszonöt mezővárost és nagyobb falut kerestek fel évente 1–2–3–4–5 alkalommal. Ezek közül 29 kiemelkedik Csorna, Kapunvár, Szentmiklós, Nagylózs, Lövé évi 4–5 vásárával. Szinte az egész megyét behálózó útjaik során a magyar, német és horvát (Und) népességet vonzó sokadalmakat felkeresték, egészen a századfordulóig.

A gépesítés előtti korszak műhelyének berendezése került a múzeumba 1911-ben. Itt láthatók: fonókerék, orsózó, motringozó, motolla, felvető ráma és természetesen a hatalmas kétszemélyes szövőszék. A széles posztók szövése két legény munkáját igényelte, akiknek bizony nagyon összeszokottan kellett dolgozniuk, hogy egyenletes, jó minőségű terméket eredményezzen munkájuk. A kártolt gyapjú finomítását, lazítását az íjfával (*Fachbogen*) végezték. A felvetőráma mellett látható Krausz Károly idős mester 1890 körüli fényképe.

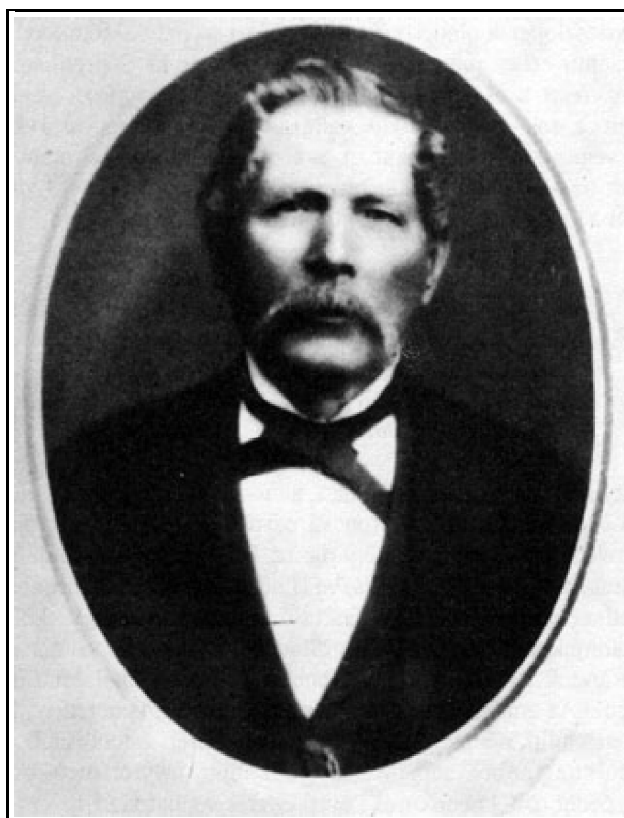
A soproni posztócéh pecsétje, Sopron 1627

A vitrinben az ún. római mérleg a gyapjúbálák mérését szolgálta. Mintaként kapott helyet a birkagyapjú kártolt minőségben, a nyers fonálgombolyag, a kész posztó bolyhozásához szükséges kártoló (takácsmácsonyából készítve). Ez utóbbi az íjfával együtt a mesterség szimbolusaként megjelenik a céhpecséten és a céhláda belső zárfedőlemezén is.

30Krausz Károly posztógyáros, 1890 körül

[31](#)Petz György posztónyírómester, 1880 körül

A posztónyírók céhet csak 1837-ben alakítottak, addig a pozsonyi főcéhhez tartoztak. Ládájuk ezt az évszámot viseli, intarziában ott van a mesterség szimboluma is, a nyitott posztónyíró olló. Petz György vándorútja ugyancsak német műhelyekbe irányult az 1840–41 közötti évek alatt. Nevét megtaláltuk a Chemnitz város levéltárában őrzött szálláskönyvben, ahol a szakma szokása szerint nem családi nevüket írták be, hanem a városét, ahonnan érkeztek, vagy [32](#)ahol a mesterséget tanulták, ezért a bejegyzés „Georg von Ödenburg” 1841. Polgárjogot Sopronban 1842-ben kapott. A régi temető síremlékéről származik a mester és felesége ovális alakú porcelánra vitt arcképfotója.

A műhely működését századunk elején szüntette be, ekkor került a múzeumba is az 1840 körüli időből származó forgóképes posztónyírógép, amely meggyorsította és minőségileg javította a kikészítést. A gép fölött a soproni posztósok céhzászlójának olajfestményei (1833) nagyméretű fotókon láthatók.

A nagyszámú céhes mester ellenére sem alakult ki Sopronban jelentősebb posztóipar, egyrészt a csehországi manufaktúrák, majd gyárak versenye miatt, másrészt mert a sok vizet igénylő kallózás jelentős részét is a közeli Alsó-Ausztriában végeztették bérmunkában, a soproni kemény víz miatt. A lágú víz hiánya okozta az 1909-ben létesült posztógyár megszűnését is 1924-ben, illetve profilváltással a szőnyeggyártás fokozatos felfejlesztését.

(Folytatjuk)

**1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / Kovács József László: „...in negocio erigendi Gymnasij...”
(Néhány iskolatörténeti okmány a latiniskola és gimnázium alapításának történetéhez)**

Kovács József László: „...in negocio erigendi Gymnasij...”

(Néhány iskolatörténeti okmány a latiniskola és gimnázium alapításának történetéhez)

1. „...nagy költséget kell fordítaniuk... az iskola átalakítására”

Az 1565-ös esztendőben „Sopron város polgármestere és bírása, valamint esküdtei” kérelemmel fordultak Gregoriancz Pál győri püspökhöz. A Soproni Állami Levéltár *Acta antiqua plebanialia* (Lad. LI.) gyűjtőcsoportjában található iratból követhető kérésük: „...előnkbe adták, mily nagy költséget kell plébániatemplomuk helyrehozatalára fordítaniuk, különösképpen annak tornyára, amelyben harangok is vannak; nemkülönben az iskola átalakítására, s egyéb szükségletekre”. Az említett irat eddig sem volt teljesen ismeretlen, Poda Endre egyháztörténete említi, némileg rontott levéltári jelzettel. A fontosabb azonban az, hogy magából az iratból nem vontak le semmi helytörténeti-iskolatörténeti összefüggést, pedig ebből nem kevés következtetés vonható le.¹⁽¹⁾

Elsősorban az, hogy a plébániai latiniskolát, melyben Faut Márk két nemzedéssel később (1610 körül) kezdett krónikája szerint 1557-ben építkeztek, ezekben az években valójában átépítették. A munkák pedig az okmány tanúsága szerint még az 1565-ös évben is folytak, e költségek fedezésére; „ezekre a tisztas és kegyes kiadásokra engedjük át nekik egyik egyházi javadalmunk jövedelmeit és hasznát, mely ugyanabban a soproni egyházban található, jelenleg megüresedve, s amelynek utolsó tulajdonosa a tiszteletreméltó Miklós presbiter volt.”²⁽²⁾

33A győri püspök „tekintetbe véve ennek a kérésnek tisztességes és igazságos voltát, valamint hogy egyházunk előrehaladását célozza, s vallásunkat szolgálja” átengedte a fent említett egyházi javadalmakat a soproniak birtokába „négy teljes esztendőre, mégpedig a jelenlegi 1565-ös, majd 1566-os és 1567-es, végül az 1568-as évre”.

A „Pflaster fölötti” úgynevezett „lateinische schuel” alapítási éveként az 1557-es évet szokták Müllner Mátyás 1857-ben megjelent, a gimnázium 300. évfordulóját ünneplő iskolatörténete óta megjelölni. Valójában azonban Gregoriancz Pál győri püspök engedélyével és anyagi támogatásával folyó katolikus templomi és iskola-átalakítási időszak esik ezekre az évekre. A győri püspök is ezt „főtisztelendő Oláh Miklós esztergomi érsekünk és metropolitánk stb. egyetértésével és biztatására” engedélyezte, mert ettől egyháza előrehaladását, a katolikus oktatás fejlődését remélte. A Faut-krónika korábbi időszakra vonatkozó adatsorát Faut Márk nem állíthatta össze saját, egykorú ismeretei alapján, így ehhez az eredeti kézirat tanúsága szerint idősebb visszaemlékezők segítségét kérte az emlékezete előtti időkre.³⁽³⁾

Az emlékezet alakító jellege egyes adatokat egy-egy helyen részben egyszerűsíthet, mondhatjuk azt, hogy formálhat. Így a krónikaszövegben már azt olvassuk, hogy az iskola építéséhez (átépítéséhez) Hummel Kristóf a saját kertjét ajándékozta. A Faut-krónikában az 1557-es évnél ezt olvassuk: „Anno 1557 Ist die Lateinische schuel alhie oberhalb des Pflasters, sonderlich durch andrib Herrn Christoffs Hummels Burgermaisters, eines gelerten Herrn, erbauet worden, darzue den ehe gedachter Herr Seinen eigenen gartten geschenckht hat.”

A krónika szövegrészlete magyarul így hangzik: „A latiniskolát itt, a Pflaster felett átépítették (építették)

különösen Hummel Kristóf polgármester úr, egy tanult úr biztatására, amihez az előbb említett úr saját kertjét ajándékozta”.

Hummel Kristóf (1562-ben kelt) végrendelet-tervezete 1569-es számadásában, a *Wisem und Äcker* részben a következő, e kertre vonatkozó rendelkezés olvasható: „Das Gartl bey der Schuel ist zu der Schuel geben worden”, azaz „Az iskola melletti kertecskét az iskolához adtuk”, tehát a város és nem Hummel Kristóf rendelkezett így. Ez a rendelkezés még időrend szerint is az átépítés tényéhez csatlakozik, hiszen ekkor folytak a Gregoriancz püspöktől támogatott átépítések.⁴⁽⁴⁾

Matthias Lexer *Mittelhochdeutsches Wörterbuch*-ja szerint az *erbuwen* (ein guot erbuwen, es wieder in guten stand bringen; durch bau hervorbringen), azaz épületet átépíteni, ismét jó állapotba hozni, építkezéssel létrehozni, hozható krónikarészletünkkel kapcsolatba.

Hummel Kristóf, mint századának akárhány gyermeke, lehetett kettős lelkületű egyéniség, aki érdeklődik a reformáció gondolatvilága iránt, de ³⁴megmarad régi, katolikus hitében. Végrendelet-tervezetében ugyanis hagyatkozott a bánfalvi Mária Magdolna-templom istentiszteleti gyertyáira (esetleg lelkiüdvösségéért égetendő mécsesre) és ami külön árulkodó, a soproni ferenceseknek. Az egész évi gyertyaégetésre jelentős összeget – ötven dénárfontot – hagyományozott. „Zu Sanct Maria Magdalena gen Wandorff, Zu ainem lieht Zu beleichten pin ich schuldig 50 tel. den., die Ich Jarlich beleicht, sol (mein Hausfraw erlegen und) bezallet werden Von meinem guet ind damit vnser behausung in der Stat, so derwegen verschrieben befreyett etc.”

„Den Bruedern im Closter alhie schaff ich Zwaj pfundpfenig” – ezek a tesvérek a ferences barátok. Hagyatkozott a Szent Mihály templom karbantartására és 5 dénárfontot szánt a végrendelet Hummel Kristóf és felesége halála után a *Tizenkét apostol* oltártársulatnak. Házi Jenő írja ezen ájtatossági közösségről: „Igen régi alapítású a *Tizenkét apostol* társulat, amelynek Stichenwinkel István már 1403-ban négy font dénárt hagyományozott”. Ezt, és az előbb felsoroltakat is figyelembe kell venni Hummel Kristóf alakjának megrajzolásakor. Az 1907-es, ún. 350. évfordulóra írt ünnepi alkalmi versben Payr Sándor ui. a reformáció alapító soproni atyjaként ünnepli Hummelt, a kertajándékozó iskolaépítőt. Pedig legfeljebb a régi és az új világhoz egyaránt kötődő egyéniség lehetett, ferenceseket, templomi gyertyákat (örökmécsest) és oltáregyesületet támogató végrendelet-tervezetével.⁵⁽⁵⁾

A soproni evangélikus egyház kétségtelen megszervezője Gerengel Simon, szolgálatának kezdete 1565, február 11-én hangzott el „zu Oedenburg/an der Vngerischen Grentzen gelegen” keresztyén prédikációja „Ein Christliche Predig/ vber die Historia von der verklerung Christi”. Előszava Burckbernheimben kelt, az aláíró a polgármester, bíró és tanács földijének vallja magát: „Gantz williger Diener im Herrn ind Landßman. Simon Gerengel Pfarherr doselbst.”

35Gregorancz Pál győri püspök levele a soproni tanácshoz (1565. aug. 5.)

Az eddigi szakirodalom óvatossággal tartja Gerengelt. Tény, hogy 1573-ig a latiniskola diákjai jártak a két felekezeti által közösen használt Szent Mihály templom katolikus istentiszteleteire, misére és vecsernyére, bár ez ekkor már csak üres formáság lehetett. Ezt hagyta abba Zeitvogel Gáspár határozott fellépése, aki tanítványaival német zsoldárokat énekelve kísérte temetésekre az elhunytakat. Ez az egy tanerős tanintézet segítő öreg diákjaival (az astansokkal) kisiskola, Mészáros István iskolatörténeti fogalmával ún. kiskisiskola. A XVI. század korszerű evangélikus humanista gimnáziumának tanrendszerét a scholarchával, számos praeceptorral, számos felső és alsó osztállyal, teológiai oktatással, a mensával és az ezt irányító oconomussal stb. David Chytraeus dolgozta ki az evangélikus rendi gimnázium számára Grazban. A soproni iskola zeneoktatása, iskolai színjátszó tevékenysége, a teológia oktatása majd csak a Lackner Kristóf-féle gimnáziumban valósul meg. A grazi evangélikus rendi gimnáziumban 1574-36től 1598-ig mintegy 70 tanerő oktatott, ez iskola neveltje többek között a fiatal Lackner Kristóf is.

A „Leges a Do(ctore Davide) Chytraeo, in usum/scholae provincialium/Grecensis et alfarum in Styria/erectarum...” címen rövidíthető szabályzat először 1574-ben jelent meg, 1598-ra a stájerországi ellenreformáció lehetetlenné tette működését. E szabályzat és a Lackner-féle Leges esetleges összefüggéseit a későbbiekben kell megvizsgálni.⁶⁶

2. A város uralkodó rétege már az 1560-as évekre nyíltan a reformáció pártjára állt. 1574-re a Spillinger plébános és Zeitvogel Gáspár összecsapása után a városi iskolát is saját kezelésükbe veszik. Bár 1584-ben Ernő főherceg utasítására a városnak el kellett bocsájtania két evangélikus lelkészét, latin és német iskolamesterét, ez mit sem változtatott a város evangélikus meggyőződésén és arculatán. 1606-tól a soproni evangélikus iskolai oktatás újra indulhatott. A város vezetősége az 1603 óta városbíró Lackner Kristóffal arra törekedett, hogy egyre igényesebben felkészült tanítókat hívjon a városi latiniskola élére. Ilyen oktató volt 1610–1612 között a regensburgi Schwanshofer Kristóf, aki 1612-ben visszatért Regensburgba, bajor

földre, maga helyett azonban hamarosan utódot ajánlott Christoph Hausmann személyében:⁷⁽⁷⁾

„Großgünstige Herren Iero Vest Gunsten und Herren schreiben Herren Christophorum Hausmannum Collegam und Cantorem Gymnasij Poetici Zu RegensPurg betreffend, hab ich den 15 Decembris/ vet(eri) styl(o) Zu recht empfangen.”

Valójában minden szó fontos. Schwanshofer pontosan megjelöli, hogy az ajánlott a regensburgi gimnáziumban kollegája, a gimnázium poétai osztályában tevékenykedik. A levélíró viszont az evangélikus vallás híve, az 1580-as évek után sem fogadja el a gregorianus naptárt. De mit kaphat a Schwanshofer helyére lépő Hausmann? „...die vacierende Rectoratstell aufgetragen, und corpus scholae zusamb der lieben SchullJugent ehegedachten Haußmanno anzuuertrauen euer Vest, Gunsten und Herr(lichkeiten) sich grossgünstig ercläret und entschloßen Gericht”. Irányíthatja a rectori munkát és az iskola egészét (*corpus scholae*) a kedves ifjúsággal együtt.

A levél regensburgi részei világosan gimnáziumról, a soproni részek pedig rektorságról és az iskoláról (tehát a latiniskoláról) beszélnek, Schwanshofer tisztában volt a soproni iskola és a regensburgi gimnázium jogállásának különbségeivel. Könyvtárának Sopronban és Ruszton őrzött példányain olvasható tulajdonosi bejegyzései megmutatják, hogy 1611-ben a tulajdonos „M. Christ. Schwanshofer Rector Schol. Sempron. in Ungar. Ao. 1611. d. 25. Febr.” (A Natalis comes: Mythologiae Genevae, 1602. példányban). A Regensburgba visszatért Schwanshofer könyvbejegyzése egy Nicodemus Frischlin kötetén így ³⁷olvasható: „Ex libris M. Christoph. Schwanshofer Gymnas. Ratisbon, Rectoris Ao. D. 1612”.

Az 1620-as évekre bajor földön is megerősödött a katolikus ellenreformáció, a szomszédos Ausztriában pedig II. Ferdinánd nevéhez kapcsolhatóan elkergették az evangélikus lelkészeket és tanítókat. Schwanshofer ezért 1626-ban visszatért az ekkor nyugalom földjét jelentő Sopronba, s a néhány év múlva megszerzett Schatzkammer Lutheri-ben a következő bejegyzése olvasható: „M. Christophorus Schwanshofer Gymnas. sempron. director Ao. 1630.” Ez az új gimnáziumi jogállás Lackner Kristóf gimnáziumalapítási sikeréhez kapcsolható.⁸⁽⁸⁾

Az 1620-as évek jellemző emlékeztető szava a gimnázium ügyében az *alapítás*; azaz *erectio*. Már e jelszó jegyében fordultak a soproniak az 1619-es pozsonyi országgyűléshez, hogy a katolikus beneficiumok, egyházi javak „in erectionem Gymnasij omnisque pietatis seminarii”, azaz gimnázium, minden kegyesség szemináriumának alapítására legyenek felhasználhatók. (Szenci Molnár Albert 1604-ben megjelent Dictionariumában „*Erectio*, gen.f. Föltámasztás föl állatás”, a fogalmat Sopronban is ilyen értelemben használják.) A pozsonyi országgyűléshez benyújtott gravamenekkel 1619-ben Szende Katalin tanulmánya foglalkozott a Soproni Szemlében. Tanulmányában helyesen rámutatott arra, hogy „a javadalmak adományozási joga nem a várost, hanem a királyt érinti”. Ezért fordultak a beneficiumok felhasználásának engedélyezése kérésével az 1619–20-as országgyűléshez Pozsonyban, II. Ferdinánd királyhoz, majd 1621-ben Bethlen Gábor fejedelemhez is, aki protestáns meggyőződése ellenére sem tért el az addigi gyakorlattól. A „Sopron Szabad Királyi Város sérelmei” címen rövidíthető panaszokból az alábbi részletet fontos idézni: „Harmadszor. Van ezenkívül ebben a városban néhány, őseink által alapított javadalom, melyeket a város, kegyúri jogaival élve, a néhai Miksa és Rudolf császárok uralkodása előtt az Ágostai Hitvallású prédikátoroknak szokott juttatni, később azonban erőszakkal mindig a római katolikusoknak kellett átengedni, (...) Mivel tehát ezekkel a javadalmakkal, melyeket őseik városuk használatára rendeltek, a javadalmasok csalárdul visszaéltek, istentelen és haszontalan célokra fordítván azokat, ezért alázatosan kérik a Nemes Karokat és Rendeket, hogy méltóztassanak kegyesen hozzájárulni, hogy ezeket a javakat az ősidőktől szokásos módon, *egy gimnázium*, vagyis minden istenfélelem nevelőiskolájának *felállítására*

fordíthassák, ami nemcsak ezen hely, de a szomszédos megyék ifjúságának is figyelemreméltó előrehaladását fogja eredményezni.”

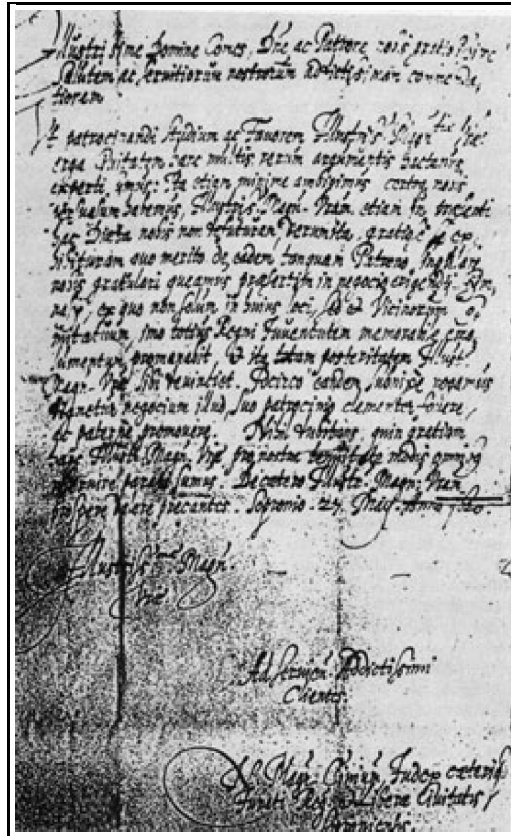
Helyesen látja a szerző azt is, hogy „Lackner Kristóf polgármestersége alatt következett be jelentős változás; mostantól mutatható ki a *gymnasium* szó használata, a forrásokban előforduló „erigere” felállítani kifejezés pedig újonnan [38](#)alapítandó, vagy gyökeresen megújítandó intézményre utal”.⁹⁽⁹⁾ Ugyanígy látta a gimnáziumi rangra lépő új iskola helyzetét a pozsonyi országgyűlés is az előterjesztésre vezetett végzés szerint: „*Harmadszor*: Ha és amennyiben az előterjesztett javadalmak a város területén és joghatósága alatt, továbbá szőlőhegyein helyezkednek el, amennyiben az országgyűlés elismeri, hogy ezek az elvárt eredménnyel felállítandó gimnázium fenntartására, valamint kegyes célokra felhasználhatók.”

Az „elvárt eredménnyel felállítandó” gimnázium engedélyezését Sopron II. Ferdinándnál és Bethlen Gábor fejedelemtől egyaránt sürgette. Ilyen céllal fordultak 1620. május 27-én Thurzo Imre árvai főispánhoz, „hasonlóképpen Magyarország és Erdély felséges fejedelmének titkos tanácsosához”, levelükben a gimnázium felállítását, annak megerősítését a város ekkor Bethlen Gábor fejedelemtől várta, és ehhez kért az ifjú gróftól segítséget.

Mint írják: „... a legkevésbé sem kételkedünk, sőt biztosra vesszük, hogy kiváló nagyságod a jelen országgyűlésen sem pártol el tőlünk, sőt olyan kegyesen fog irányunkban viselkedni, hogy itt tanúsított érdemeiért mint Egyedülálló Pártfogónknak adhatunk majd hálát, különösen a gimnázium felállítása ügyében, amelyből nemcsak a helynek, hanem a szomszédos megyéknek, sőt az egész királyság ifjúságának is emlékezetes nyeresége fog származni, s így az egész utókort kiváló nagyságod lekötelezi magának. Ezért alázatosan kérjük, méltóztassák ezt az ügyet kegyesen pártfogásába venni és atyaián előmozdítani”.¹⁰⁽¹⁰⁾

Így kéri a 22 éves főnemes az 50. évébe lépő író, várospolitikus Lackner Kristóf. Az 1619-ben született gravamen és az egy évvel később írt levél gondolatmenete közös: mindkettő *a Minden istenfélelem nevelőiskolája* felállítását sürgeti, mert a gimnázium *nemcsak Sopron, hanem a szomszéd megyék ifjúságának előrehaladását fogja szolgálni*. A két okmány megfogalmazója a gimnázium megteremtésének sürgetője, Lackner Kristóf, lehet csak.

Ugyanakkor leveleskönyvében egy 1619. szeptember 13-a és október 15-e közt megírt levél között megtalálható a II. Ferdinánd előtt Bécsűjhelyen elmondott beszéd.

39A soproni tanács levele Thurzo Imréhez (1620. máj. 27.)

Ennek kezdete illik az eddigiek sorához: „Legyőzhetetlen császár, királyunk, legkegyelmesebb urunk. Mivel nekünk, soproniaknak, császári és királyi felséged leghűségesebb szolgálóinak tudomására jutott, s mindenünnen írásban és szóban is értésünkre adatott, hogy császári felséged (iskolánkat) a gimnáziumok legmagasabb, sőt legkiválóbb szintjére emelte, s efelől egy rendelet kihirdetése által mindnyájunkat biztosított, illendő és méltó módon feséged városa, Sopron efelett igen örvendett, s ezért az isteni végzés által adott nagy-nagy tisztességért 40szívből, őszinte érzésből és a legnagyobb ajánlattal mond köszönetet, ...”¹¹⁽¹¹⁾ A beszéd többi része szép, újlatin retorika, itt a hosszú, hálát mondó szöveget félbeszakíthatjuk.

A gimnázium mint új iskolaforma kialakulása tehát az 1620-as évekhez köthető, dokumentumai az 1619-es országgyűlésen előadott gravamenek, Lackner II. Ferdinándhoz intézett bécsújhelyi beszéde, és a Thurzó Imre grófhhoz írt, jóindulatát kérő levél. A II. Ferdinánd által kiadott rendelet szövegét nem ismerjük. A külső tanács időről-időre jelentkező panaszait azonban igen, kifogásolták az iskolai munkát, egyes tanárok dolgait, tudós pedagógus szolgálatba lépését sürgették.

Hála Istennek van már tudós pedagógusunk, válaszolt a belső tanács. Schwanshofer Kristóf volt ez a személy, akinek újabb szolgálatvállalása nem lehet véletlen.

Az 1620-as évekre Bajorországban is győzött az ellenreformáció, a szomszédos Ausztriában pedig rendeletek sorozata távolította el a protestáns papokat, tanítókat. A grazi Tartományi Levéltár külön gyűjteményben őrzi e rendeletek szövegét, egy példány a Kőszegi Állami Levéltárban is megtalálható.

Címe: „GENERAL Mandat, (Wegen Auß und Abschaffung der Vncatholischen vnnnd Sectischen Praedicanten ind Schuelmaister) auf Ihrer Röm(ischen) Kay(serlichen) May(estät) Erb Erzherzogthumb Oesterreich vnter der Ennß,” azaz „Általános Parancs a nem katolikus és szektás prédikátorok és tanítók el- és kiutasításáról a Római Császári Felség örökös főhercegségéből”

A rendelet megszabja, hogy a protestáns papok és tanítók két héten belül, azaz legkésőbb 1627. szeptember 28-ig távozzanak, menjenek, ahová akarnak, később se próbálkozzék se pap, se tanító azzal, hogy az osztrák örökös hercegségekben bárhol felbukkanjon e tilalom ellenére, mert büntetésük bekövetkezik. Más se próbálja őket rejtgetni, mert az ilyen elveszti ingó és ingatlan vagyonát: „nach besündung der Sachen und deß Verbrechen beschaffenhait all Ihr Haab und Gütter andem zum abscheuch und Exempl verwürckht haben”, azaz mások elretentésére és példájára,¹²⁽¹²⁾ Schwanshofer Kristóf Sopronban békében dolgozhatott. 1627-ben még „Ich M. Christophorus Schwanshoffer, der lateinischen Schuel Zu Ödenburg Director” írja alá fizetési nyugtáját. 1629-ben előadja, hogy két éven át alacsonyabb fizetést kapott, mint Regensburgban, ott 225 rénes forinttal fizették, Sopronban csak 160-nal. A levelet „Magister Christoph Schwanshoffer Gymnasii Director”-ként írja alá.¹³⁽¹³⁾

A soproni evangélikus latiniskola, majd gimnázium legfőbb adatait Mészáros István (Középszintű iskoláink kronológiája) így összegzi: „1584-ben politikai okok miatt a tanítás megszűnt. 1606-ban kezdődött el újra, az iskola mint kiskimnázium folytatta működését. 1633-ban nagyimnázium, amelyben a kezdő ⁴¹kisdiákokat anyanyelvük, a német nyelv segítségével vezették be a latin nyelvi tanulmányokba.”¹⁴⁽¹⁴⁾

Az előzőekben néhány okmány elemzésével kísértük figyelemmel a latiniskola, illetve a gimnázium kialakulásának történetét. Amit a XVII. századi elődök írtak (*in negotio erigendi Gymnasii*), az vezetett a humanista nagyimnázium megalakulásához. Kétségtelen, hogy a plébániai latiniskola fokozatosan alakult át protestáns tanintézeté, a 1557-es év lehet ennek szimbolikus jelölése, de valójában csak Müllner Mátyás 1857-es értelmezése óta használják ilyen értelemben. Az *illustre gymnasium* Lackner Kristóf és kortársai fáradozásaként nyerte el rangját és érdemes helyét a korai, XVII. századi alapítású magyarországi középiskolák sorában.

3. Függelék: okmánymelléletek

1. Lad. LI. Fasc. V. Nr. 49/6. (1565. aug. 5.):

Nos Paulus de Gregoryancz, Dei et Apostolice sedis gratia Episcopus Jaurinensis etc. Memoriae commendamus per praesentes, quod nobiles et prudentes viri, Magister ciuium, Judex et Jurati ciuitatis Soproniensis, exposuerunt nobis, qualiter ipsi multas impensas facere deberent, ad reparationem Ecclesiae ipsorum parochialis, praesertim turris illius, in qua campanae sunt collocatae, necnon etiam ad reformationem scholae, et alias Ecclesiasticas necessitates, petendo nos, ut ad huiusmodi honestas et pias impensas, concederemus eis, ad aliquot annos, percipere fructus et proventus vnus beneficij Ecclesiastici, in esdem Ecclesia Soproniensi, nunc vacantis, quod videlicet beneficium erat honorabilis Nicolai praesbiteri, eiusdem ultimi possessoris. Nos considerantes petitionom huiusmodi esse iustam et honestam, et vergere ad profectum Ecclesiae, et religionis accedente etiam, consensu et adhortatione Reverendissimi Dni Nicolai Olahi, Archiepiscopi Strigoniensis, et Metropolitanus nostri etc. Praefatum beneficium Ecclesiasticum, ita concedimus eis possidandum, per quattuor annos integros, nempe hunc praesentem 1565, deinde 1566, et 1567, postremo 1568, ut cives ipsi per hos annos praenotatas, fructus eiusdem beneficij, ex vnus et alijs pertinentibus, provenientes percipere et in praenotatos pios usus, conuertere valeant, sic ut exactis eisdem annis, iterum honesto praesbitero alicui, beneficium ipsum dent, et ut ciues

ipsi, officia et munia (sic!) Ecclesiastica, ratione praefati beneficij in templo Dei praestari solita, faciant plenarie perfici, et vineas Eiusdem beneficij, benefaciant coli, et non desertari. Datum Viennae die quinta mensis Augusti. Anno dominij Millesimo, quingentesimo Sexagesimo quinto. Idem Episcopus Jaurinensis manu propria Franciscus Kapornaky m.p.

Magyar fordítása:

Mi, Gregoriancz Pál, Isten és az Apostoli Szék kegyelméből győri püspök stb. jelen (levelünk) által emlékeztetbe idézzük, hogy a nemes és bölcs férfiak, Sopron város polgármestere és bírása, valamint esküdtői előnkbe adták, mily 42 nagy költséget kell plébániatemplomuk helyrehozatalára fordítaniuk, különösképpen annak tornyára, amelyben harangok is vannak; nemkülönben az iskola átalakítására, s más egyházi szükségletekre; kérvén minket, hogy ezekre a tisztos és kegyes kiadásokra engedjük át nekik egyik egyházi javadalmunk jövedelmeit és hasznát, mely ugyanabban a soproni egyházban található, jelenleg megüresedve, s amelynek utolsó tulajdonosa a tiszteletreméltó Miklós presbiter volt. Mi, tekintetbe véve ennek a kérésnek tisztességes és igazságos voltát, valamint hogy egyházunk előrehaladását célozza, s vallásunkat szolgálja, a főtisztelendő Oláh Miklós esztergomi érsekünk és metropolitánk stb. egyetértésével és biztatására, a fent említett egyházi javadalmat átengedjük az ő birtokukba négy teljes esztendőre, mégpedig a jelenlegi 1565-ös, majd 1566-os és 1567-es, végül az 1568-as évre, úgy, hogy annak polgárai a fent jelzett évekre ennek a javadalomnak egyik vagy másik tartozékaiból származó jövedelmeit felvehessék és a fent említett kegyes célokra fordíthassák, s hogy a fenti esztendők elmúltával ezt a javadalmat újfent valamely arra érdemes presbiternek adják át, mégpedig oly módon, hogy maguk a polgárok az egyházi szolgálatokat és terheket – mivel a fent említett javadalom jövedelmét az Isten templomára szokták volt fordítani – teljességgel viseljék, s ennek a javadalomnak szőlőit műveljék, s ne engedjék parlagon heverni. Kelt Bécsben, augusztus havának ötödik napján. Az Úr ezeröttszázhatvanötödik esztendejében. A fenti győri püspök saját kezűleg. Kaporbaky Ferenc s.k. (Ford. Grüll Tibor.)

2. Lad. XII. et M. FAsc. IV. Nr. 155:

Illustrissimo Domino Domino Emerico Thurzo de Bethlenfalva, Comitj de Arva, ejusdemque C(omi)t(a)tus Supremo et perpetuo Comitj, Necnon Serenissimj Hungariae Transylvaniaeque Principis Intimo Consiliario, Domino et Patrono nobis gratiosissimo.

Illustrissime Domine Comes, Dne ac Patrone nobis gratiosissime, Salutem ac seruitiorum nostrorum addictissimam commendationem

Vt patrocinandj studium ac Fauorem Illustrissimae Magnificentiae Vestrae erga Ciuitatem harc multis rerum argumentis hactenus experti sumus: Ita etiam minime ambigimus certoque nobis persuasum habemus, Illustriss. Magn. Vestram etiam in praesenti hac Diaeta nobis non defuturam, verum ita gratiose se exhibituram quo merito de eadem tanquam Patrono Singulan nobis gratulari queamus praesertim in negocio erigendj Gymnasij, ex quo non solum in huius loci, sed et Vicinorum Comitatum, imo totius Regni Iuuentutem memorabile emolumentum promanabit, et ita totam posteritatem Illustr. Magn. Vestrae sibi deuinciet. Idcirco eandem subnixie rogamus dignetur negocium illed, suo patrocinio clementer fouere, ac paterne promouere. Nihil dubitans, quin gratiam hanc Illustr. Magn. Vestrae pro nostra tenuitate modis omnibus reseruare parati sumus. De caetero Illustr. Magn. Vestram prospere valere precantes, Sopronio 27. Maij Anno 1620. Illustrissimae Magnificentiae Vestrae Adseruien(tes) 43 Addictissimi Clientes. N. Mag(iste)r Ciuium, Iudex caeterique furati Reg. Liberae Ciuitatis Soproniensis.

Magyar fordítása:

Tekintetes gróf úr, legkegyelmesebb urunk és pártfogónk, üdvözetünket küldjük és legodaadóbb szolgálatunkat ajánljuk.

Ahogy a tanulmányok támogatását és kiváló nagyságodnak e város iránt mutatott gondoskodását eddig is sokféle ügyben megtapasztaltuk: úgy a legkevésbé sem kételkedünk, sőt biztosra vesszük, hogy kiváló nagyságod a jelen országgyűlésben sem pártol el tőlünk, sőt oly kegyesen fog irányunkban viseltetni, hogy itt tanúsított érdemeiért mint Egyedülálló Pártfogónknak adhatunk majd hálát, különösen a gimnázium felállítása ügyében, amelyből nem csak e helynek, hanem a szomszédos megyéknek, sőt az egész királyság ifjúságának is emlékezetes nyeresége fog származni, s így az egész utókort kiváló nagyságod lekötelezi magának. Ezért alázatosan arra kérjük, méltóztassék ezt az ügyet kegyesen pártfogásába venni és atyai előmozdítani. Minden kétséget kizáróan készek vagyunk ezért a kegyességért kiváló nagyságodnak – szerény képességeink szerint – minden módon viszonzószolgálatunkat nyújtani. Egyébiránt kiváló nagyságod jó szerencséjéért köszörögve, Sopronban 1620. május 27-én, kiváló nagyságodnak legalázatosabb szolgálói Sopron szabad királyi város polgármestere, bírása és többi esküdtei. (Ford. Grüll Tibor.)

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / HELYTÖRTÉNETÍRÁSUNK IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI / Mollay Károly: Két középkori oltárjavadalom történetének tanulságai (Részlet Sopron középkori topográfiájából)

Mollay Károly: Két középkori oltárjavadalom történetének tanulságai (Részlet Sopron középkori topográfiájából)

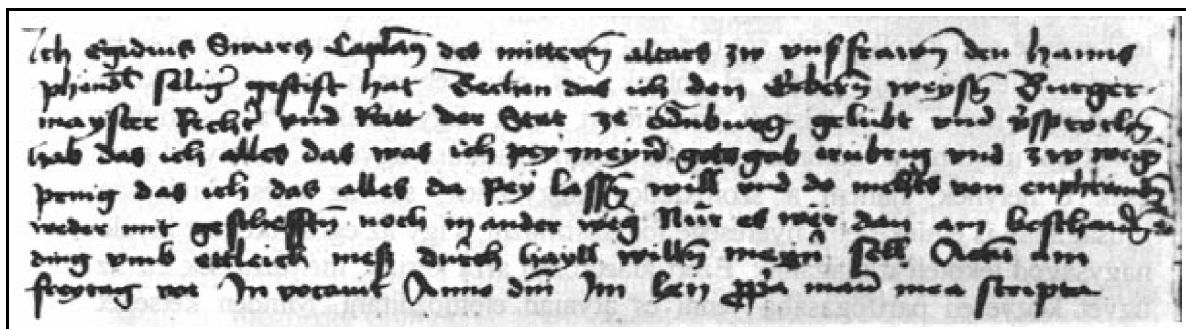
1. Sopron középkori topográfiája kutatásának legnehezebb kérdése az 1379. évi házösszeírás feloldása, magyarázata, mivel nagyon nehezen hidálható át a forrásainkban meglévő, 1379 és 1417 közti nagy hiány. 1417-től kezdve – ha vannak is kisebb hiányok – a családtörténet és a háztörténet segítségével rekonstruálható lesz a város szerkezete. Aránylag legkönnyebb helyzetben a zárt belvárosban vagyunk, itt a Zsidók utcájának (Új utca) rekonstruálása okozza a legnagyobb nehézséget. Nehezebb a helyzet a nyitott külvárosban, bár az egyes utcák itt is jól elkülönülnek egymástól.

Az 1379. évi házösszeírás feloldására azonban mindenképpen szükségünk van, mert ez mutatja a város XIV. századi szerkezetét, amelyből a régészeti eredményekkel is korábbra lehet majd visszakövetkeztetni. Nehézséget okoz az is, hogy az 1379. évi házösszeírásban nem szerepelnek olyan topográfiai fogódzók, mint a kápolnák, templomok, oltárjavadalmas házak. Városháza akkor Sopronnak még nem volt, de szerepel négy fürdőház, valamint az iskolamester révén a plébániai latiniskola.

Az 1379. évi házösszeírás biztos feloldásának egyik módja, ha az elég jól megismerhető XVI. századból a

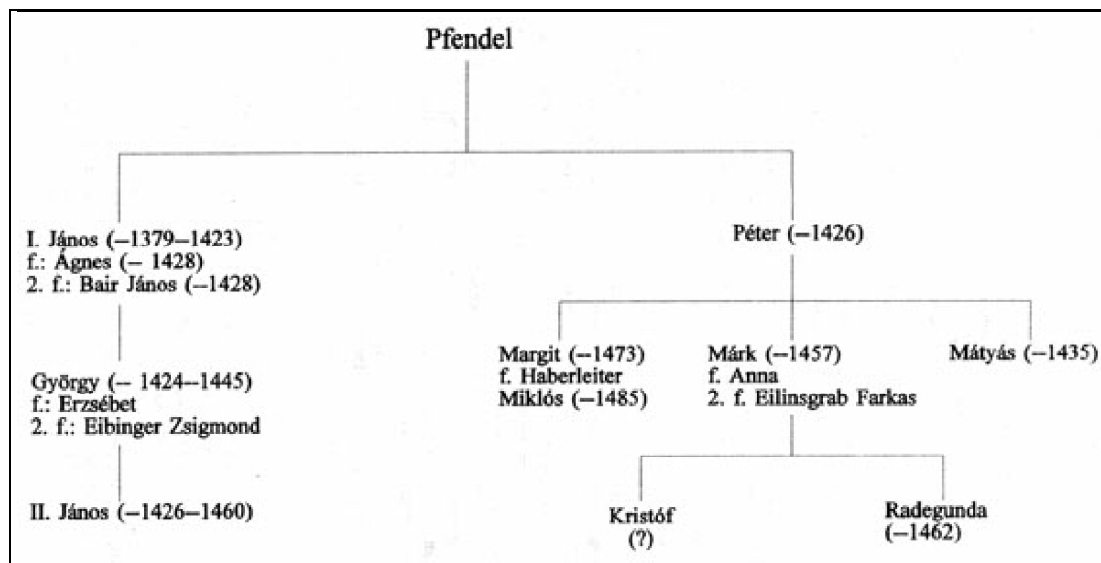
családtörténet és a háztörténet segítségével visszafelé haladunk 1379-ig. Ezt kíséreljük meg a következőkben.

2. 1530. júl. 29-én, a teljes vételár kifizetése után telekkönyvezik Reuß (Reiß) János tanácsúr javára Murr Mihály özvegyének a házát an *der Muetstat Zu Ödenburg*, ⁴⁴*Zwischen des Jungen her Ulrichen Stiffi Vnd Bernhart tischler heusern gelegen* (Gb. 81, azaz 522. sz.). 1535. márc. 15-én Merhart Bernát asztalosmester javára telekkönyvezik néhai Baltazár kalaposmester házát, *gelegen Zu Odnburg an der Miettstatt neben der Spittalpruckh* (Gb. 96, 1717 587. sz.) Ezt a házat az asztalosmester 1542. jún. 30-án eladja: *hauß gegen der Spittkirchen vber und an den spitlpach stossenndt* (Gb. 122, 1797, 684. sz.). Ez a ház volt tehát a Kovácsok utcájának utolsó háza, a Kovácsok utcája és az Ispotályhíd (*Spittalpruckh*) sarkán, szemben az Ispotályhíd másik oldalán álló Szt. Erzsébet ispotálytemplommal (*Spitlkirchen*), az Ikváig (*Spitlpach*) nyúlva. Az említett két ház előtt volt az ún. „emberpiac” (*Muetstat, Miettstatt*), ahol a napszámosokat lehetett felfogadni, a harmadik pedig részben ún. oltárjavadalmas ház is volt. Ennek történetét visszafelé 1379-ig tudjuk követni.

Schwarz Egyed sajátkezű reverzálisa (1462. márc. 5.)

Az említett „ifjú” Ulrik káplán a soproni származású Raidel Ulrikkal, a várároamenti Boldogasszony-kápolna Krisztus teste oltárának és a Szt. Mihálytemplom melletti Szt. Jakab-kápolna Schwingenhamer-alapítványának javadalmásával azonos, aki 1525-ben lett Frank Pongrác javadalmas (1495–1525) utóda. Saját szőlői után bordézsója 2 akó (1525), 4 akó (1526), 3 1/2 akó (1528); 1527-ben 3 forint rendkívüli adót vetnek ki rá (II/6: 403, 431, SSz. 1992, 66, SSz. 1991.,73). 1534. szept. 14-én lett városplébános, említett két javadalmát mégis megtartotta 1548-ban bekövetkezett haláláig (SSz. 1959, 352; Házi Jenő: Sopron középkori egyháztörténete, Sopron, 1939, 81).

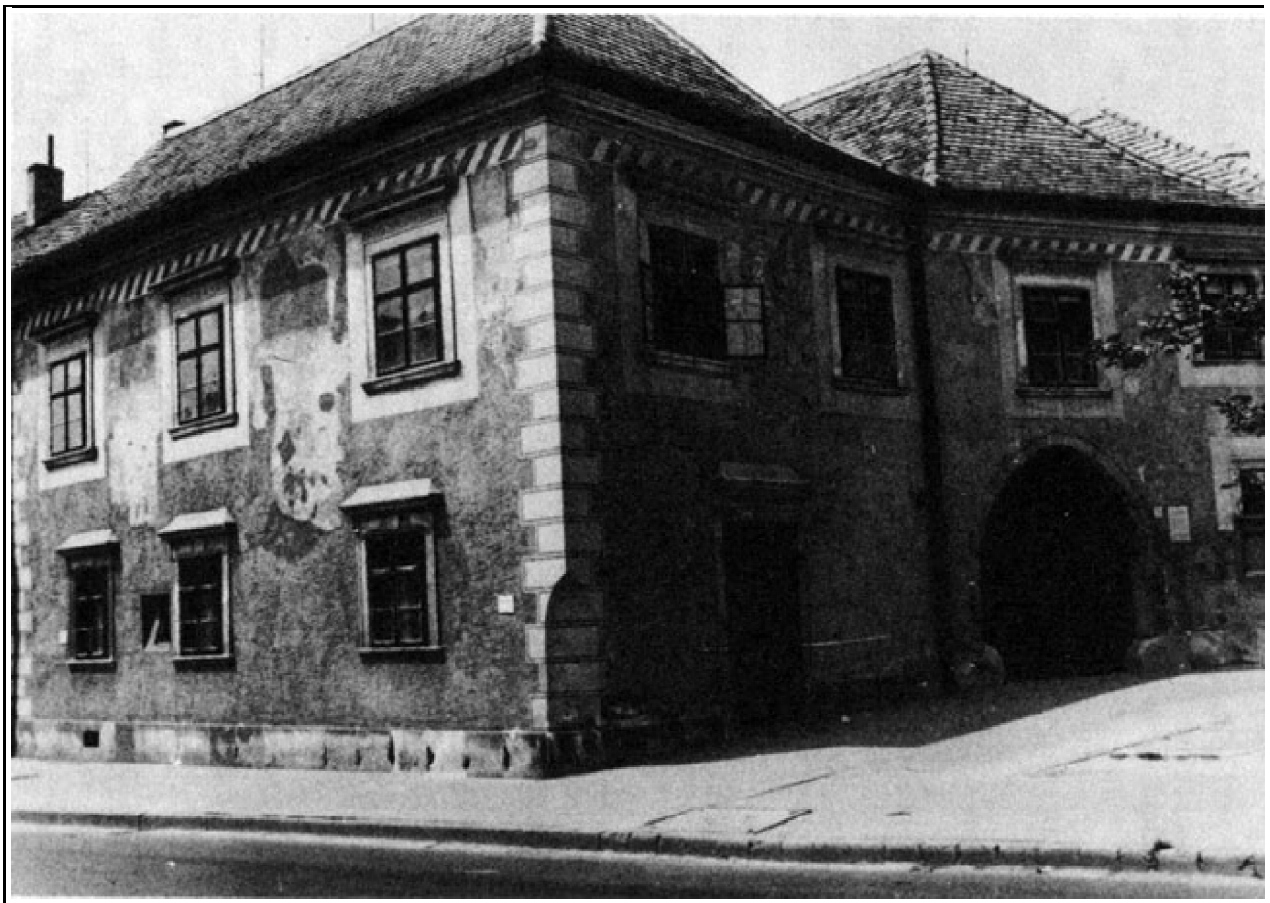

45 Pfendel; I. János (-1379-1423) f.: Ágnes (-1428) 2. f.: Bair János (-1428); Péter (-1426); György (-1424-1445) f.: Erzsébet 2. f.: Eibinger Zsigmond; II. János (-1426-1460); Margit (-1473) f. Haberleiter Miklós (-1485); Márk (-1457) f. Anna 2. f. Eilinsgrab Farkas; Mátyás (-1435); Kristóf (?); Radegunda (-1462); CSALÁDFA

3. Elődje a két javadalomban, a Kelénpatakról származó Frank Pongrác 1495. aug. 26-án írta meg reverzálisát (II/1: 139). Az 1496. évi bordézsmajegyzékben már szerepel 3 1/2 akó újbórral és 3 hordó óborral (II/5: 71, 76). Azontúl is különböző alkalmakkor szerepel fonásainkban (II/5: 176, 177, 218; II/6: 311; II/5: 273, 330), végül 1525. jan. 2-án végrendelezik (II/2: 1-3). A végrendeletből többek között megtudjuk, hogy sógora volt az a Schüttwampel Farkas, aki a Fürst-család szentmargitbányai birtokáról feleségével, Krisztinával együtt 1524-ben települt át Sopronba, itt megvette Frank Pongrác Halászok utcai házáat, így 1 esztendei adómentességgel december 2-án polgárjogot is szerzett (Bb. 189). A házat, *in der Vischer gasen, neben dem Khirchgässlein amb Egkh, neben Vrban Hanns haws gelegen*, valamint ugyancsak Frank Pongráctól vásárolt kertet, *an der Juden fre`thof anrainünd*, úgyszintén a Frank Pongráctól vásárolt 3/16 Dudles-szőlőt (Gb. 62^v, azaz 415. sz. és 63^r, azaz 416 sz.) az 1524. dec. 5-i telekkönyvezés ellenére a végrendelet 46 mégis mint hagyatékot szerepelteti, bár a kertről megtudjuk, darumb ich *in der herren statbuch geschriben stee*, a Dudles-szőlőt pedig eredetileg a bánfalvi pálosoknak adta. A sógorék még kapnak teljesen felszerelt ágyat és nyestprémes süveget, továbbá a másik testvérrel osztozkodnak a javadalomhoz nem tartozó (*so vberlennd sein*) szántókon és réten. Unokaöccsének (*vetter*), Frank Fülöpnek elengedi 9 dénárfontnyi tartozását a rokonsági együvértartozás kedvéért (*vmb willen pesserer ainigkait der freundschaft*). Szerepel a végrendeletben még a végrendelező pap leánykája (*mein diernlein*), Manusch, akit Kirchberg (Alsó-Ausztria) apácai vettek magukhoz (*das die swestern bei inen haben*): ezért csőrös ezüstserleget kapnak, a leányka még külön aranygyűrűt (*wigt ain gulden*). Házi Jenő a II/2. kötet mutatójában a leánykát az apáca kolostor növendékének mondja, egyháztörténetében viszont Frank Pongrác cselédlányának, aki „a kirchbergi apácánál helyezkedett el” (207). Nem kétséges: ez az első eset Sopronban, hogy pap törvénytelenül született gyermekéről végrendeletében emlékezik meg. Ez nem meglepő, ha tudjuk: másfél hónappal e végrendelet előtt, 1524. nov. 16-án II. Lajos király javadalmaik elvesztésének terhe alatt parancsolja meg a soproni papoknak, hogy ágyasaikat bocsássák el (Egyháztörténeti emlékek a hitújítás korából. Bp., 1902, 181), okt. 22-30-a között pedig lezajlott Sopronban az első lutherellenes vizsgálat.

Mindezek ellenére Frank Pongrác még nem tekinthető a reformáció, legfeljebb a reneszánsz hívének. Mutatja ezt többek között, hogy Ulrik pék 26 dénárfontnyi adósságából az 5 dénárfontot kitevő kamatot elengedi, de a 21 dénárfont tőkét gyászmisék mondatására rendeli. Mivel ekkor egy-egy misemondatás 10 dénárba került (II/5: 176), ez az összeg éppen 504 mise mondatására volt elég.¹⁽¹⁵⁾ De misemondatás céljára hagyta rókahátprémből készült, fehér bárányprémmel bélelt (*füchsrugkhen vnd weis zmäschen*) rövid subáját, amely legalább 3 dénárfontot ért (II/5: 179), tehát újabb 72 mise mondatására volt elég. Saját javadalmának hagyta kehely céljára aranyozott kupáját, Káspár ispotálytemplomi káplánnak szatén zekéjét, a bánfalvi pálosoknak szőnyegét és két, 8-8 akós üres hordót. Nagy Balázs soproni polgárnak 10 dénárfonttal tartozott, de ebből levonandó 3 évi, heti 1-1 misemondatás, azaz, 6 font 4 solidusdénár. Viszont neki tartozott 12 német dénárfonttal Kelemen olmützi szücs özvegye, ezt az összeget is kehely készítésére rendeli. András kirchschlagi (Alsó-Ausztria) kádár 3 darab, 28-28 akós hordóval tartozik neki. László lépesfalvi plébános kapja sűrű szőrzetű kabátját, a feketevárosi Schaffer István egyet a három ágy közül.

47A Rejpál-ház (Várkerület 7. sz.) Németh Ferenc felvétele

Ez a végrendelet jómódról tanúskodik. Feltűnő benne, hogy nem emlékezik meg Sopron egyik jobbágyfalujáról, Kelénpatakról, amelynek Frank Pongrác 1500–1518-ig plébánosa is volt. A plébánia számára többek között Esztergomban nyomtatott misekönyvet vásárolt 1504-ben 3 forintért. Ez a misekönyv a plébánián ma is megvan. Ötödik lapján található Frank Pongrác sajátkezű, 1509–1513. évi

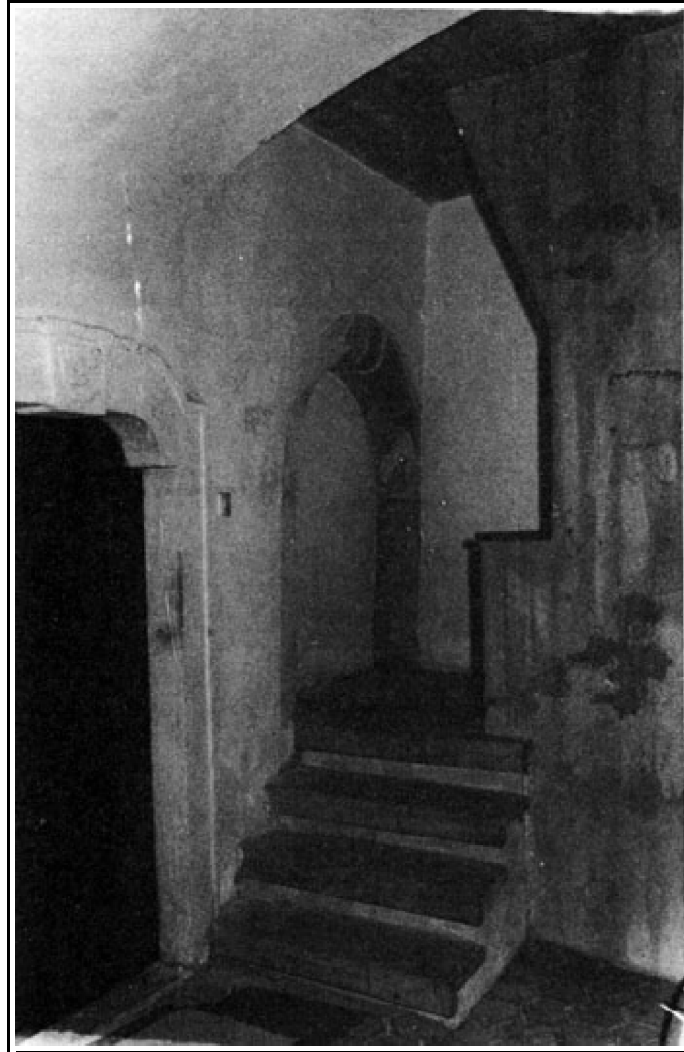
bejegyzései. Ezeket a bejegyzéseket a templom monografusa (Geosits, Stefan: 700 Jahre St. Jakobskirche und Pfarre Klingenberg. Wien, 1976) csak hasonmásban közölte, de nem hasznosította őket, pedig a templom történetéhez is szolgáltatnak adalékokat. Ezért itt közöljük őket: Anno Domini etc 1509 Feria quinta in die Sancti steffani pape (aug. 2.) et martiris Reuerendus in christo pater et dominus Gregorius episcopus sebastensis, sacre theologie Doctor, ordinis fratrum minorum suffraganeus Jauriensis ecclesie, Reconciliauit ecclesiam Sancti Jacobi appostoli vna cum cymiterio in kchlingenpach, Et consecrauit de nono in ecclesia tria altaria. Primum in choro in honore Sancti iacobi appostoli patroni nostri. Secundum versus [48](#)Occidentem in honore Annunciationis Beate marie virginis. Tercium versus orientem in honore Quatuordecem auxiliatorum et sancti wolfgangi. Et instituit nouam dedicationem solemniter celebrandam singulis annis ad petitionem Laycorum. Ad proximam diem, dominicam port festum sancti iacobi appostoli cum indulgencys conswetus Et ego, pangracius franckh adduxi dominum Episcopum et interfui hint consecracioni Et notanter coram omnibus sacerdotibus tunc temporis presentibus quesui dominum Episcopum Quid faciendum sit de priori dedicacioni ecclesie que est Dominica inter octauam ascensionis domini. Respondit quod etiam debeat solemniter celebrari more solito vt prius cum indulgencys conswetus.

Anno Domini 1513 in festinitatibus penthecostes (máj. 15.) Ego, pangracius franckh Emi ornatum nouum fucusi coloris Et lucibulos de electro Wienne ob salutem anime filij fratris mei qui vocabatur Steffanus et erat adolescens quasi derem et octo annorum et incidit in periculum mortis in quadam fouea vulgariter kornngrueb in domo nistici in monte prope fontem et mortuus est anno precedenti in estate feria quinta in profesto Sancti steffani regis vngarie Anno domini 1512 (aug. 19.) Orate pro anima eius.

Item Anno Domini 1511 Circa Festum Sancti iohannis baptiste (jún. 24.) Ego, pangracius franckh emi wienne cornu ceruinum rum ymagine beate marie virginis de propr's meis pro ecclesia Sancti iacobi appostoli et plura alia clenodia ecclesie.[2\(16\)](#) Item Illo eodem tempore Ego, pangracius franckh emi vnum calicem pro ecclesia Sancti iacobi de proprys peccuniis meis, attamen multi honesti homines contribuerunt subsidium ad calicem Et solum vnus rusticus in villa delit 1 tal. den. Et de ecclesia dederunt 3 tal. den.

E bejegyzésekből többek között kiderül, hogy Frank Pongrác testvérének 18 esztendő, István nevű fia 1512. aug. 19-én Kelénpatakon balesetben meghalt, ezért nagybátyja 1513. máj. 15-én Bécsben feketeszínű miseruhát és aranyezüst gyertyatartókat vásárolt az ifjú lelkiüdvének méltó biztosítására. Frank Pongrác ezenkívül ugyancsak saját pénzéből a templom számára Bécsben Szűz Mária képével ellátott szarvasagancsot, továbbá kelyhet vásárolt, amely utóbbihoz mások is adtak pénzt. Az első bejegyzés foglalkozik a megszenteltetett temető, templom és három oltár újraszenteléséről, amelyet – nyilván Ferenc győri püspök halála (I/6: 246, 249) miatt – Gergely Győri ferences segédpüspök, a teológia doktora[3\(17\)](#) végzett el. A három oltár közül a főoltár Szt. Jakab, a nyugati mellékoltár Gyümölcsoltó Boldogasszony, a keleti pedig Szt. Farkas és a 14 segítőszent tiszteletére volt szentelve.

49A Rejpál-ház (Várkerület 7. sz.) Németh Ferenc felvétele

4. A Szt. Jakab-kápolna Schwingenhamer-misealapítványa 1520. nov. 13-án létesült (II/1: 359), a várárookmenti Boldogasszony-kápolna Krisztus teste-oltárát pedig Pfendel II. János (1426–1460) alapította végrendeletében. Bár a végrendelet nem maradt fenn, az alapításról a kápolna plébánosa és az örökösök közti perből tudunk, amely 1462. febr. 19-én fejeződött be: „Darnach sprechen wir zu der mess, so der egenant Hanns Phendel sëliger *auf dem mittern altar* in vnser lieben Frawen kapellen gestift hat” (I/5: 36). Az itt kiemelt kifejezést Házi Jenő egyháztörténetében (198) tévesen a főoltárra vonatkoztatta, holott ez a kápolna 1278. évi első említésekor már megvolt, az ún. „középső oltár” alapítását pedig Schwarz Egyed, az első javadalmas, 1462. márt. 5-i sajátkezű reverzálisában (1. kép) szintén Pfendel II. Jánosnak tulajdonítja: „Jch Egidius Swarcz, Caplan des mitteren altars zw vnßer frawen, *den Harns phändel seliger gestift hat...*” (Gerichtsbuch 423); vö. még 1495: „weylantt der Hans Phändel sëligen stiftt *Gotzleychnam altar* in Vnser frawn khirichen auff dem statgraben gelegen” (II/1: 139). Az új oltárjavadalomé lett két szőlő 50(3/8 Roteper, 3/16 Dudles, 1/2 ismeretlen dülöben), 42 hold Lebergrund-szántó és Pfendel II. Jánosnak Kovácsok utcai téglaháza (II/4: 169, 197, 220) a hozzátartozó házikóval (*zuehëwsel*) együtt. A választott

bíróság ugyan úgy döntött, hogy a téglaházat el kell adni az oltár javára; az adójegyzékek tanúsága szerint is a téglaház melletti kis ház lett a jómódú javadalmas lakóháza, amelyben pl. 1465-ben még négy lakó élt (II/4: 245, 271, 290, 302, 412; II/5: 27; még vö. Gb. 7^v, azaz 43. sz.; II/1: 217; GedB. 19). Schwarz Egyed utolsó említése 1492. okt. 17-ről való, amikor 20 dénárfont tőke után fizetnek neki kamatot. Így bizonyos, hogy Frank Pongrácnak ő volt a közvetlen elődje.⁴⁽¹⁸⁾

5. Az 1462. évi döntés értelmében a Krisztus teste-oltár javadalmasának éveként, Mindenszentek napján (nov. 1.), Stichenwinkel Jakab kereskedő (1379–1401) és özvegye, Katalin (†1402) halálának évfordulóján mondott gyászmisére a Szt. Mihály-plébániatemplomnak 1 1/2 dénárfontot, a ferenceseknek, az ispotálytemplomnak és a várárokmenti Boldogasszony-kápolnának 1/2–1/2 dénárfontot köteles adni, azonkívül a plébánia-templom Szentkereszt-oltára előtt öröklámpát kell égetnie. Az utóbbi oltárjavadalom megkapja Pfendel II. János majorját a Fapiacon (*Pfendels hof* II/4: 175). Mindennek az a magyarázata, hogy Stichenwinkel Jakab, majd özvegye 1402. márc. 3-i végrendeletében mise-, gyászmise- és örökláng-alapítványt tett a plébániatemplom Szentkereszt-oltárán és erre a célra hagyta az oltár javadalmas káplánjának *das haws in der Smydgassen gelegen, des vicinus ist der payrischs peck*, továbbá 1/4 szőlőt *yn dem Hintern Dürlas*, rendelt neki misekönyvet, miseruhát és 10 dénárfontot, de elrendelte a fenti 1 1/2 és 1/2–1/2 dénárfont fizetését is (II/1: 146). Az említett ház az 1379. évi házösszeírásban is szerepel: *Jakob stichnbinchl mit seiner hofstat V virtail* (I/1: 186). Valóban *payrisch pekch* háza mellett állt, de ennél két és félszer volt nagyobb.

1403. szept. 13-án Stichenwinkel Jakabné veje (!), Stichenwinkel István végrendeletében (II/1: 147–149) nemcsak megerősítette anyósa rendelkezéseit, hanem a Szentkereszt-oltár javára még meg is toldotta (az oltár melletti üvegablak, továbbá kehely készíttetése). Anyósától öröklött vagyonát Pfendel I. János másodmagával örökölte.

51A Rejpál-ház (Várkerület 7. sz.) Németh Ferenc felvétele

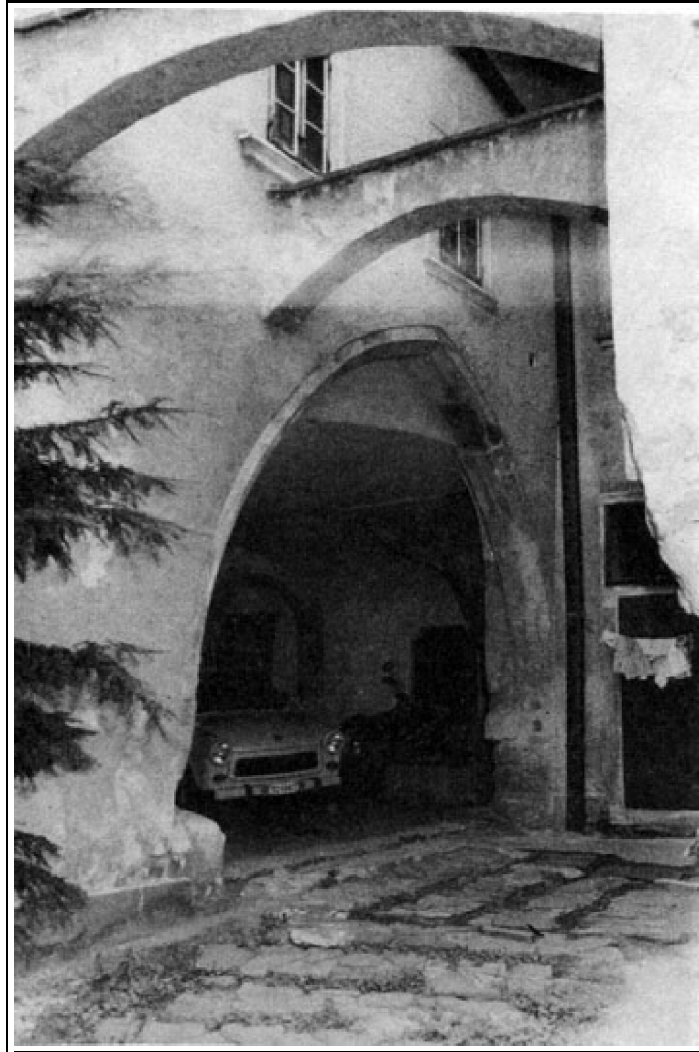
6. Pfendel I. János tímár 1379-ben még a külvárosi ötödik „kötél”-ben lakik 1/2 „kötél” nagyságú házában (VI: 186), 1410-ben azonban már a Kovácsok utcai Stichenwinkel-házban találjuk, ahol szolgát is tart (II/2: 302). Ő a plébánia-templom Szentkereszt-oltárának kegyura (*lehentrager vnd lehenherr* II/1 84), nyilván még a plébániatemplom Szt. Rupert-oltáráé is, amelyet feleségével, Ágnessel, fiával, Györggyel, és testvérével, Péterrel együtt alapított (I/3: 9, 94). Pfendel I. Jánosnak az 1420-as évek első felében bekövetkezett halála után fia, György adózik a házban (II/2: 322, 351, 404, 421; II/1: 48; GerB. 39; II/3: 30, 37, 50, 67, 92, 207, 342, 347), 1430-tól a belvárosban, a várostorony melletti házban (ma: Fő tér 8. sz.; vö. II/2: 425; II/3: 24, 34, 40, 47, 54, 79, 216, 357), amely Baier János kereskedőtől maradt rá, akihez kirchschlagi (Alsó-Ausztria) származású édesanyja Pfendel I. János halála után ment feleségül, de 1428-ban már egyikük sem él (I/2: 371; I/3: 9). Így reá szállt az említett két oltárjavadalom kegyurasága is. Apjától, aki a Stichenwinkel-vagyon egyik örököse volt, származhatott az a majorja a Fapiacon (*Jorig Phändel mairhoff* II/2: 415, 417, 419; II/3: 27, 74, 90, 115, 212, 352), amely az 1462. évi döntés értelmében a Stichelwinkelék alapította Szentkereszt-oltárjavadalomé lett, mert a Kovácsok utcai

52kisebbik házat a Pfendel II. János alapította Krisztus teste-oltárjavadalom káplánja foglalta el. György a majorban gabonáját, 2 lovát és 4 ökrét tartotta, itt lakott majorosa is (II/3: 118, 128, 130, 146, 219, 226, 228, 229). Borát a főtéri házban is, a Kovácsok utcaiban is tartotta. Volt Rotepeter-, Dudles- és 1/4 Steiner-szőlője stb. (GerB. 23, 40, 42, 45, 47, 49, 51, 53, 54, 56, 58. 60, 65, 68, 69, 72, 75, 77; I/3: 273), valamint számos szántója is. Vagyonának nagyságáról bor- és gabonadézmája, valamint adója tanúskodnak. Bordézmája 20 akó (1426), 1 kúf és 17 akó (1429), 12 akó (1431), 12 akó (1432, 1433), 33 akó (1435), 22 akó (1436), 8 akó (1438) és 7 akó (1442). Gabonadézmája 14 kepe (1430), 6 kepe (1431), 12 kepe (1433), 25 kepe (1438) és 18 kepe (1439). Adója 18 dénárfont (1424), 16 arany (1429), 18 forint (1437), 90 forint (1440) és 18 forint (1442). Ennek alapján pl. 1440-ben a város harmadik leggazdagabb polgárának mondható. 1425-ben 6 forintot, 1436-ban 10 forintot ad a városi kölcsönbe (vö. még I/2: 342; II/3: 367). 1426-ban 27 forintért 1 kúf bort ad el a városnak (II/2: 345–346, 337; II/3: 305), 1440-ben pedig 12 mérő zabot 2 aranyforintért (II/3: 155).

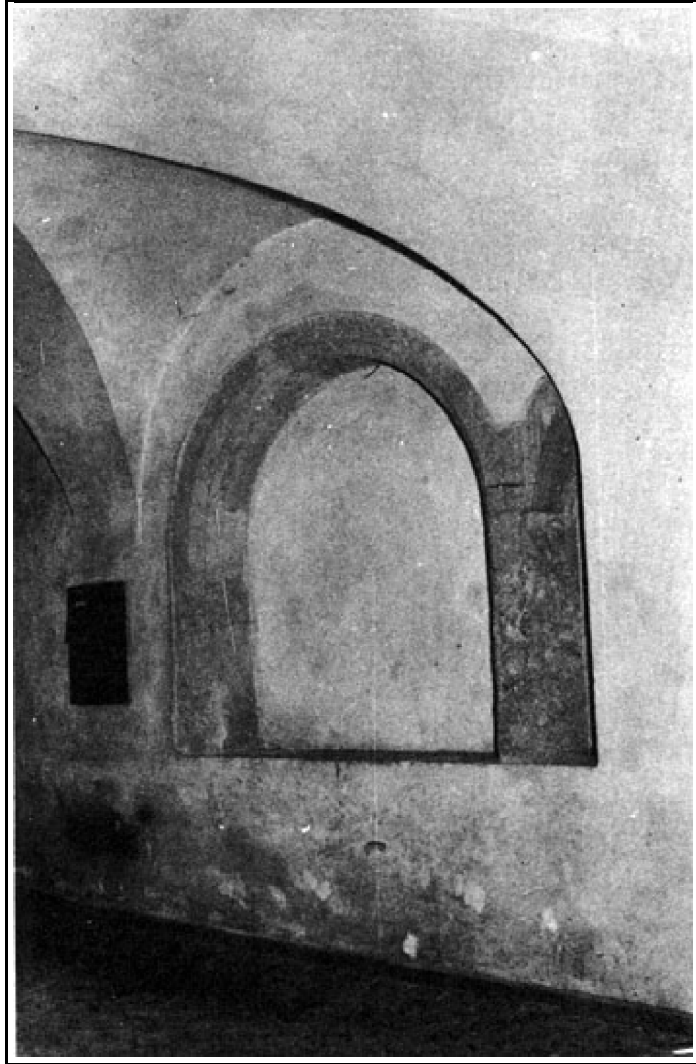
Kimutathatóan hétszer (1426., 1427., 1429., 1434., 1435., 1439., 1440) választják be a belső tanácsba, 1434/135-ben még zsidóbíró is (II/1: 164; GerB. 5; II/3: 82, 152, 157, 246; I/2: 391, 392; I/3: 94; vö. még GerB. 18, 20, 21). Utolsó adatunk 1442-ből való; 1445-ben halhatott meg.

Özvegye, Erzsébet asszony 1446-ban Eibinger Zsigmondhoz ment feleségül, azonban még kiskorú fiának, II. Jánosnak gyámjával, Pfendel Márkkal (Pfendel Péter fiával)⁵⁽¹⁹⁾ Pfendel György hagyatéka miatt perbe keveredett (GerB. 53, 55, 64). Eibinger Zsigmond a városi bíróság ítéletét 1447-ben a budai országos törvényszékhez megfellebbezte, ami ellen IV. Frigyes német király, akinek Sopron 1441 óta el volt zálogosítva, 1447. ápr. 3-án tiltakozott (I/3: 266–267). A pernek végül is 1449. jan. 13-án a városi tanács mint választott bíróság vetett véget (I/3: 272–274). A városi tanács a vagyont lényegében megfelelte, de a kiskorú II. János még kapott 24 akó óbort és 2 kúf újbort is.

7. II. János nagybátyjának, Pfendel Márknak gyámsága alá kerül Márknak a Szt. György-kápolnával szemben álló házában (II/4: 17, 52; 20), gyámjának 1457. évi halála után pedig a városi tanács veszi oltalmába (II/1: 85). Édesanyja sem, Eibinger Zsigmond sem él már, így atyjának egész hagyatéka reászáll, az említett egyik kegyúri jog is. Övé tehát a Kovácsok utcai ház (II/4: 4, 33, 42, 64, 116, 132), a Fapiacon álló major (II/4: 11, 48, 70, 140; I/4: 155), a Fő téri ház (II/4: 52, 57, 75, 126, 147), 3/8 Rotepeter-, 3/16 Dudles-, 1/4 Kolnberg-, 3/8 Steiner-szőlő, 1/2 szőlő egy ismeretlen dűlőben, 42 hold Lebergrund- és Niemandsfeld-, és más szántó, több rét (I/5: 35–39). Ezt az ingatlan vagyont az 1459. évi vagyonösszeírás 810 dénárfontra becsüli, ezzel II. János Sopron ötödik leggazdagabb polgára.

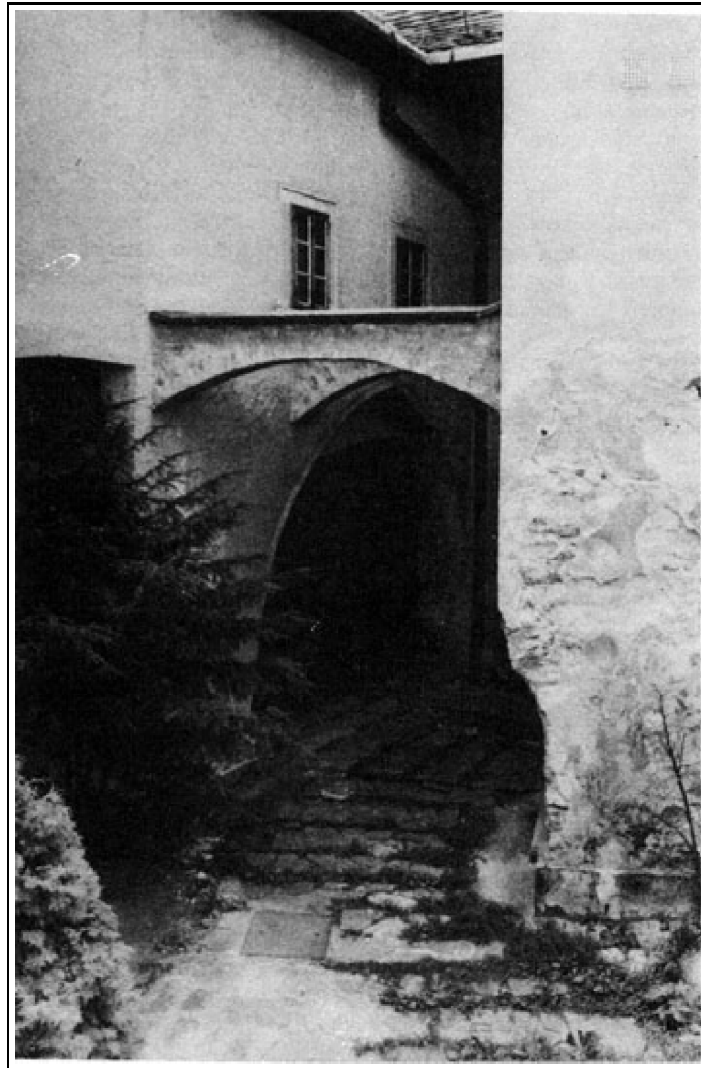

53A Rejpál-ház (Várkerület 7. sz.) Németh Ferenc felvétele

54A Rejpál-ház (Várkerület 7. sz.) Németh Ferenc felvétele

55A Rejpál-ház (Várkerület 7. sz.) Németh Ferenc felvétele

1459-ben szüretkor a Szélmalom-kapunál 8 akó cefrét szállít a városba (II/4: 108, 110). Adója 7 dénárfont (1454), 12 dénárfont (1457, 1458) és 20 dénárfont és 60 dénár (1459). 1460. nov. 15-én már nem él: III. Frigyes német császár, akinek Sopron ekkor még el volt zálogosítva, kancellárja, Ulrik gurki (Karintia) püspök útján kéri a soproni tanácsot, hogy az elhalt Pfendel Jánosnak a Boldogasszony-kápolnában létesített misealapítványát Magnus Gieger nevű papjának adományozza (I/5: 25). A soproni tanács azonban nem tett eleget a kérésnek, hanem a javadalmat 1462-ben Schwartz Egyed káplánnak adományozta. A közbeeső időben folyt le az a per, amely Pfendel János örökösei, azaz Pfendel Margit (Haberleiter Miklós belső tanácsúr felesége), 56Anna, Pfendel Márk özvegye (ekkor Eilinsgrab Farkas belvárosi polgár felesége) és kiskorú Radigunda leánya, valamint Pogner Farkas, a Boldogasszony-kápolna plébánosa között folyt Pfendel II. János hagyatéka miatt (I/5: 35–39). A per ideje alatt a vagyon Pfendel II. János nevében maradt (II/4: 153, 162), a vagyont 1461-ben még 16 dénárfont adóval terhelték meg.

A 4. pontban már felsoroltuk a Pfendel II. János alapította Krisztus teste-oltárnak jutott ingatlanokat.

Ezenkívül a Boldogasszony-kápolna plébánosa még külön kapott 5 hold *Nyemetfeld-szántót*, 7 holdat egy ismeretlen dűlőben, 6 hold Dudlesbrunn-szántót, nagy rétet *bey der Ruessigen kirichen*, 10 forintot miseruhára, mindezt örök misealapítványra, hogy Pfendel II. Jánosnak és elődeinek lelkiüdvéért minden kántorböjtben 4-4 misét, egy-egy gyászmisét mondjanak és zsoltárokat énekeljenek. Pfendel II. János végrendeletében még elrendelte, hogy Sopron összes papsága érte 500 gyászmisét mondjon: a per befejezésekor ebből 60 gyászmise még hiányzott: erre a célra a ferencesek 1 dénárfontot kaptak. Ezenkívül 5-5 forint jutott a Szt. Mihály-plébániatemplomnak oltárképre (*tauell*), ill. az ispotály fenntartására (*paw*), 2-2 forint a szücsök céhének, ill. a bánfalvi Szt. Farkas-kápolnának. A Boldogasszony-kápolna plébánosának kellett vállalnia Pfendel II. János minden adósságát, de megkapta az elhunyt borát, ruháit, továbbá két szőlőprést és egy szőlőkádat.

Az örökösök közül Pfendel Margit, ill. férje, Haberleiter Miklós öröklik a Fő téri házat, az 1/4 Kolnberg-szőlőt és a nagy kópházi rétet. A kiskorú Radegunda 3/8 Steiner-szőlőhöz és 7 hold szántóhoz jut, továbbá még 16 dénárfontot kap.

Pfendel II. Jánosnak nem volt gyermeke, úgy látszik, felesége sem. A Kovácsok utcai ház még 1464-ben is az ő nevében szerepel (II/4: 169, 197, 220), a Krisztus teste-oltár első javadalmasa, csak 1465-ben jelenik itt meg a téglaház melletti kis házban. Magát a téglaházat valóban eladták: Paumgartner János vette meg (II/4: 245, 271, 290, 302), majd fiáé, Györgyé lett (II/4: 400, 412; II/5: 3, 71).

8. Az eddigiekből kiderült, hogy a várórkemti Boldogasszony-kápolna Krisztus teste-oltárának javadalmasai, azaz Schwarz Egyed (1462. márt. 5.–1495), Frank Pongrác (1495. aug. 26.– 1525) és Raidl Ulrik (1525–1548) nem egyedül laktak azon a telken (ma: Várkerület 35. sz.), amelyen az ő kisebb házuk mellett még egy nagyobb ház is állt. A két ház 1379–1403-ig a belvárosi Stichenwinkel-kereskedőcsalád tulajdonában volt: az 1379. évi házösszeírás szerint udvarával együtt (*mit seiner hofstat*) 5/4 „kötél” nagyságú (I/1: 186). Az 1536. évi házösszeírás a nagyobbik házat egész háznak mondja (Khastel puluermaher ain gancz haus SSz. 1959, 353), a kisebbik, azaz javadalmas ház nagyságát nem adja meg: ez tehát csak 1/4 „kötél” nagyságú lehetett. Mindkét ház téglából épült, s ezzel kivált a többi kőház közül.

A Stichenwinkel-család mindkét házat a Szt. Mihály-plébániatemplom Szentkereszt-oltárára hagyta, mégis a forrásainkban Pfendel I. János (–379–1423), a Stichenwinkel-család egyik örököse, majd fia, György (1424–1445) aztán unokája, II. János (–1445–1460) szerepel a téglából épült ház (1464: Des Phendleins zieglnhaus 11/4: 220) tulajdonosaként, a Szentkereszt-oltár javadalmasa nem. Utóbbiak csak ezután szerepelnek: Tämrrer Márton (–1493), János (–1514), Hendorfer Ulrik (–1532) és Pacsa János (–1535–); de nem tudni, hogy a Kovácsok utcai házban laktak-e. Pfendel I. János mint a javadalom kegyura nyilván megváltotta a házat, árából kárpótolva a javadalmat. A Pfendel-család idejéből a Szentkereszt-oltár egyetlen javadalmasát sem ismerjük: talán azért, mivel házukban nem volt lakójuk, nekik nem volt saját, a javadalomhoz nem tartozó szőlőjük, így sem az adó-, sem a 57bordézsmajegyzékekben, sem egyéb forrásokban nem szerepelnek. Házi Jenő egyháztörténetében (103) úgy véli, hogy a XV. század első felében nem is volt az oltárnak javadalmasa, „mivel ez oltáron ritkán elmondott mise után járó misepéNZ csak mellékes jövedelemnek volt minősíthető”. Ezért a Stichenwinkel-családot csak az oltár felépítőjének és felszerelőjének tartja, amelynek misealapítványát oltáralapítvánnyá 1457-ben Pfendel Márk bővítette, a kegyúri jogot a városi tanácsra ruházva. A Szentkereszt-oltárnak azonban Pfendel Márk 1457. évi adománya előtt is volt jövedelme: lehet tehát, hogy ez a jövedelem és a vele járó kötelezettségek egy másik oltárjavadalom birtokosát illették. Erre azonban nincsen adatunk.

Mindenesetre az 1462. évi döntés után az adó- és bordézsmajegyzékekben a Pfendel-család Kovácsok utcai

háza helyén két ház jelenik meg: a kisebbik, azaz a várárokmenti Boldogasszony-kápolna Krisztus teste-oltárnak javadalmas háza előtt mindig a nagyobbik ház szerepel. Ennek tulajdonosai, mint már jeleztük, Paumgartner János (1465–1470–), majd fia, György (–1515; II/1: 322–324), továbbá ennek Borbála nevű leánya (–1516), ill. veje, Hofmair Lénárd posztós (II/1: 341), aki 1521-ben már nem él (II/1: 384), tőlük öröklő rokonuk, Brunner Máté (II/5: 352; II/6: 364, 377, 402, 413, 431; SSz. 1991, 67), 1527-ben ennek özvegye (SSz. 1991, 171), 1528-ban fia, Mihály (SSz. 1992, 66; 1993, 34). 1532-ben Zeiner István adózik a házban (SSz. 1993. 267; 1983, 225), majd 1538-ig Zierler Castullus puszkaporgyártóé lesz (adójegyzékek, II/2: 121), aztán az örökösöké (1542. évi adójegyzék).

9. Mindez biztos fogódzót jelent az adó- és dézsmajegyzékek, az 1379. és az 1536. évi házösszeírás Kovácsok utcai és Ikvahíd-i házainak azonosításához, a jegyzékek és összeírások feloldásához. A Kovácsok utcájában a mai Várkerület 35. sz. telken állt két ház után 1530-ban következett – amint láttuk – Reuß (Reiß) tanácsúr háza: 1379-ben *Paulus der fleyscher I virtail*, 1536-ban *Veit Papel ain viertel haus* van a helyén (ma: Várkerület 37. sz.). A Kovácsok utcája és az Ikvahíd sarkán állt ház 1536-ban is még Merhart Bernát asztalos tulajdonában van (*1/2 haus*), az 1379. évi házösszeírásban megfelel neki: *Mathes ripp 1/2 haus* (ma: Ikvahíd 1. sz.). Ez a sarokház hosszabbik oldalával és bejáratával, miként ma is, az Ikvahídra nézett, így lehetett szemben az ispotálytemplommal. Visszafelé haladva a Kovácsok utcájában még egy biztos támpontunk van: az 1983. és 1984. évi ásatások itt fürdőépületet tártak fel,⁶⁽²⁰⁾ amely megállapításunk szerint az ún. felső fürdőház volt. A Kovácsok utcájának házai tehát 1379-ben és 1536-ban (elől a Várkerület mai házszámai):

1379:	1536:
1. (üres háztelek)	(üres háztelek)
3. (üres telek)	Fritz maurerin ain halb haus
5. dy lepczterin I virtail	Wolfgang Leitner ain halb haus
7. pernhausser I virtail	Steffan wagner ain ganz haus
9. chacz mert I virtail	Paur Ambrosin ain halb haus
11. Otel irricher und Larencz von agendorff 1/2 haus	Bertel maurer ain halb haus
13. Johannes agendorffer 1/2 haus	Wolduchss Neslinger ain ganz haus
15. Pärtel mawrrer 1/2 haus	Steffan lezelter III viertel hawss
17. chuczlin 1/2 haus	Michel sayler III viertel hawss
	Thoman hueter ain halb hawss
19. dy obren patstuben 1/2 haus	Thoman Paur ain halb hawss
	Mathes Hechss ain halb hawss
21. Peter schuster I haus	Jacob weber III viertel haus
5823. dy miterpatstuben I haus	Caspar ledrer vnnd zehhauss 111 viertl hauss
25. niderlin I virtail	(gesslein)
27. snebelin I virtail	Iheronime III viertel haws
29. pybrawerin 1/2 haus	Hans palbirer ain halb haus
31. nidrer padstuben 1/2 haus	Her Andre Georg ledrer ain ganntz hauss
33. payrisch pekch 1/2 haus	Christoph Humel am ganz haus

35. Jacob stichnbinchl mit seiner hofstat V irtail	Khastel puluermaher am gancz haus Her Vlrich
37. Paulus der fleyscher I virtail Mathes ripp 1/2 haus	Veit Pabel ain viertel haus Bernhart tichsler 1/2 haus

1379-hez képest 1536-ig nem változott a ház nagysága: a Várkerület 11., 29., 35., 37., és az Ikvahíd 1. számú háznál. Nagyobb lett az 5., 7., 9., 13., 15., 17., 19., 27., 31. és a 33. számú ház; kisebb lett a 21. és 23. számú ház. Eltűnt az 1379. évi 25. számú ház: helyén köz (*gesslein*) vezetett a „középső” fürdőházhoz, ill. az Ikva-patakhoz (Gb. 6^r, 10^r, 32^r, 34^v, azaz 30., 73., 235., 252. sz.). Korábban azt hittem, hogy ezek az utóbbi adatok a Várkerület 7. és 9. számú ház közötti ún. Festőközre vonatkoznak: a háztörténeti vizsgálatok azonban ezt megcáfolták. Amint láttuk, az 1536. évi házösszeírás ugyanúgy a beépített háztelek kötélmértéke (*sailmaß*) szerint számol, mint az 1379. évi (utóbbi – amint láttuk – a 35. számú háznál külön megemlíti, hogy az udvarhelyet, *hofstat* is hozzáveszi). A mai Várkerület 3. számú ház alatt 1536-ban álló ház csak 1489-ben épült; az 1. számú ház telke azelőtt üres volt.

Már 30 esztendővel ezelőtt rámutattam, hogy az 1380-as években végrehajtott közigazgatási reform során a kötélmértéket, nyilván kedvezőbb adózási feltételek teremtésére (Sopron 1383-ban lett harmincadhely!), az 1379. évinek a felére szállították le: tehát egy 1379. évi egész ház az 1380-as évektől kezdve csak 1/2 háznak számított (SSz. 1964, 6). 1379-ben a belváros egyetlen fürdőháza: *dy padstuben I haus* (I/1: 184); 1533-ban ez már régen lakóház: *das ain halb haus ist nach der sailmass* (Gb. 92^v, azaz 572. sz.; ma: Szt. György u. 19. sz.). 1536-ban tehát visszatértek az 1379. évi számításhoz, aminek nyilván ismét adózási okai voltak. Az 1536. évi összeírásnak ugyan *Schmidtgassenn* 'Kovácsok utcája' a címe, azonban az egész második fertályt felöleli (Házi Jenő: SSz. 1959, 353–354). Ez tehát egy nagyobb összeírásnak része, amely az egész várost felölelte. Nem nevezhető telekkönyvnek, miként Házi Jenő teszi, akárcsak az 1379. évi sem. Mindkét összeírás német nevét a bírói ítéletkönyvnek egy 1438. évi bejegyzése árulja el. Keresztély fürdőmesternek (külvárosi, ún. középső fürdőház: Várkerület 23. sz.) szántók tulajdonjoga, ill. bérlete miatt peres ügye támadt Herb Ulrik tanácsúrral: „Item Cristan pader hat anchlagt den Herb vlreich vmb agker zins, da [gedn] zeucht sich, das der Herb vlrich an das *Sailmass puech* darurab stet” (GerB. 20). A tárgyalás során kiderült, hogy a vitás szántók a két peres fél szántója közt voltak: a fürdőmester anyósától, Mihály szücs özvegyétől örökölte, de a „kötélmértékkönyv”-ben, röviden a „kötelkönyv”-ben Herb Ulrik nevén szerepeltek (GerB. 28, 36). A *Seilmaßbuch* 'kötélmértékkönyv' tehát – legalábbis 1438-ban – a határban fekvő ingatlanokra is kiterjedt. (1522 júniusában Török Márton királyi harmincados segítségével készült egy házösszeírás (SSz. 1988, 303).

Az 1379. évi összeírás feloldása révén aprómunkával most már megírható a második fertály házainak, tulajdonosainak története, megvilágítható lakosainak [59](#)mobilitása, azaz leírható a második fertály részletes topográfiaja. További kutatásokkal mindez akár a mai napig kibővíthető.

A Kovácsok utcájának hálai közül várostörténeti szempontból a három fürdőház, azaz, a felső (Várkerület 19. sz.), a középső (23. sz.) és az alsó (31. sz.), valamint a javadalmas káplánok házai, így 1536-ban Steuber Andrásé (1524–1539), aki a Szt. Mihály-plébániatemplom Tizenkét apostol nevű oltárának volt a javadalmasa (Várkerület 29. sz.), a már említett Raidel Ulriké (35. sz.) stb. figyelemreméltó. Műemlékvédelmi szempontból az 5., 7., 9., 13., 17. számú házak tanulságosak. Mi itt a 7. számú (Rejpal-ház) középkori maradványaira hívjuk fel a figyelmet (3–8. képek).

10. A Pfendel-család történetének „melléktermékeként” a várostörténeti és műemlékvédelmi szempontból egyaránt nevezetes Fő tér 8. sz. (Storno-) házra is fény derült. 1379-ben a háztelek még nincsen beépítve, az 1417. évi bordézsmajegyzék szerint már áll és Baier János kereskedőé. Ez 1424-ben feleségül veszi Pfendel I. János özvegyét: mindkettőjük halála (1428) után az özvegy fiáé, Pfendel Györgyé. Ennek halála (1445) után az özvegy, ill. második férje, Eibinger Zsigmond adózik benne. A ház tulajdonképpen György fiáé, Pfendel II. Jánosé, aki 1457–1462-ig bírja. Halála után apjának unokatestvére, Pfendel Margit, ill. ennek férje, Haberleiter Miklós kapja meg. Az utóbbinak halála (1485) után unokáiké, Haberleiter II. János és Haberleiter Margité lesz.⁷⁽²¹⁾ Korai haláluk (1495) után 1502-ben Erdélyi (Siebenbürger) Jakabé, 1522-ben fiáé, Erdélyi (Siebenbürger) Ferencé, akinek veje, Ákosházi Sárkány Antal révén 1544-ben e nemesi családdé lesz, amely lényegében mai alakjára építetteti át.⁸⁽²²⁾

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK

---

60 KISEBB KÖZLEMÉNYEK

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Hárs József: Soproni Szemle Alapítvány

Hárs József: Soproni Szemle Alapítvány

Folyóiratunk életében a Soproni Városszépítő Egyesület 1993. január 16-i elnökségi ülése alapvető változást készített elő. Ekkor fogadták el azt a határozatot, hogy a „Soproni és Sopron környéki helytörténeti kutatások, valamint a Soproni Szemle szerkesztésének, kiadásának és más helytörténeti kiadványoknak” támogatására létrehozza az egyesület a Soproni Szemle Alapítványt, székhelyül a saját – városházi – helyiségét jelölve ki.

Az induláshoz 100000 Ft befizetését határozták el, ami február 22-én meg is történt, s döntöttek a kuratórium személyi kérdéseiről. Elnök dr. Ádám Antal akadémikus, a Geodéziai és Geofizikai Kutatóintézet igazgatóhelyettese, alelnök dr. Kovács Zsoltné Bircher Erzsébet, titkár Hárs József, tagok dr. Turbuly Éva és dr. Grüll Tibor. Az elnököt kivéve valamennyien a szerkesztőbizottság tagjai is.

Az alapítvány iratait március 12-én, PK A 50463 ügyiratszámmon, benyújtottuk a megyei cégbírósághoz, s ezzel ideiglenes működésünket megkezdhattük. A kuratórium első ülésén, március 19-én, részt vett főszerkesztőnk is. Addigra már kezünkben volt az Országos Kereskedelmi és Hitelbank Részvénytársasággal kötött bankszámlaszerződés az elszámolási számla megnyitásáról (405-10307 ideiglenes szla), a Művelődési és Közoktatási Minisztérium okirata a SSz. nyilvántartásba vételéről (B/KUL/81/GY/1993.), az Adó- és Pénzügyi Ellenőrzési Hivatal megyei igazgatóságának bejelentkezési lapja adószámunkkal (18525508-1-08).

Kértük a polgármesteri hivaltaltól az önkormányzat által megszavazott támogatás átutalását a bankhoz (ami április 20-án történt meg), s megkaptuk az APEH-től az engedélyt, hogy az alapítványunkat támogatók

befizetéseiket, az általunk adott igazolás alapján, levonhassák adóalapjukból (április 16., ügyiratszám: 7830283603.).

A folyóirat első számának számítógépes szedését és tördelését – Grüll Tibor ajánlata alapján – Vass Balázs könyvtári munkatársra bíztuk, aki a feladatnak igyekezett megfelelő minőségben megfelelni. Mentségére legyen mondva, ha nem vállalkozik rá, nem tudjuk biztosítani lapunk megjelenésében a folytonosságot.

61 Magánosított nyomdánkkal (tulajdonos Hillebrand Imre) végre megkötöttük a vállalkozási szerződést (március 30.). Az első szám szállításának határnapja április 30-a volt, amire el is készült. A HELÍR az előfizetéses terjesztést 1993-ra április 6-án vállalta el, a soproni postaigazgatóság a területén való lapterjesztést pedig április 20-án. Világosság derült arra a furcsának látszó jelenségre, hogy az előfizetők egy része miért 160 Ft-ot kellett, hogy fizessen, holott a borítón évi 300 Ft előfizetési díj olvasható. Előző kiadónk ugyanis elmulasztotta közölni a HELÍR-rel az áremelkedést, s ezért ők csak 40 Ft-os árral számoltak példányonként. A szerződésekben most már érvényesíthetők a lapon is olvasható díjak.

Amíg a cégbíróság határozatát meg nem kaptuk, addig tulajdonképpen a Soproni Városszépítő Egyesület volt a kiadó. 1993. augusztus 26-i kelettel azonban a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság – miután a megfelelő javításokat elvégeztük – nyilvántartásba vette alapítványunkat (az ügyirat száma: Pk. A. 50.463). Folyószámlaszámunk, adószámunk stb. ezzel véglegessé vált.

Alább közöljük alapító okiratunk teljes szövegét. Készítője dr. Krasnyánszky János jogtanácsos volt:

ALAPÍTÓ OKIRAT

amellyel a SOPRONI VÁROSSZÉPÍTŐ Egyesület (Sopron, Fő tér 1. sz., a Győr-Moson-Sopron Megyei Bíróság által vezetett jegyzéken a 60320. sorsz. nyilvántartva), mint alapító a Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi I. törvény 74/A. szakasza alapján jogi személyiséggel rendelkező

alapítványt

hoz létre az alábbiak szerint:

1. Az alapítvány neve: Soproni Szemle Alapítvány
2. Az alapítvány székhelye: Sopron, Fő tér 1. sz.

3. Az alapítvány célja:

Soproni és Sopron környéki helytörténet kutatások, valamint a „Soproni Szemle” szerkesztésének, kiadásának, és más helytörténeti kiadványok támogatása.

3.1. Az Alapítvány működése során, céljai megvalósítása érdekében:

- gazdálkodik vagyonával, szolgáltatásokat nyújt;
- együttműködik mindazon szervezetekkel, személyekkel, akik az Alapítvány céljainak megvalósításában részt kívánnak venni;
- kapcsolatot tart hasonló célra létrehozott bel- és külföldi alapítványokkal, intézményekkel;

4. Az alapítvány induló vagyona:

az alapító az alapítvány létrehozásáról szóló döntését követő 15 napon belül 100.000,- Ft, azaz, százezer

forint készpénzt helyez el az erre a célra nyitott letéti számlán.

Az alapítvány előbbieken meghatározott induló vagyona növekedhet a jelen alapító okirat 7. pontjában meghatározott feltételek szerint csatlakozók hozzájárulásaival, valamint a kezelő szerv gazdálkodásnak eredményével.

625. Az alapítványi vagyon működtetése

Az alapítvány vagyonával való rendelkezés a kezelő szervet illeti meg, amely azt kamatozó banki betétbe helyezheti, részvényekbe fektetheti, kötvényt, kincstár- vagy letéti jegyet vásárolhat, azzal az alapítvány céljait szolgáló jövedelmező vállalkozásokban részt vehet.

6. Az alapítványi vagyon felhasználása

Az alapítványi vagyonnal a kezelő gazdálkodhat, vállalkozhat, azt az alapítvány céljaira (jelen okirat 3. pontjában megfogalmazottakra) teljes mértékben, közvetlenül is felhasználhatja. Az alapítvány kezelője a helytörténeti kutatások támogatására pályázatokat, ösztöndíjakat írhat ki. A „Soproni Szemle” szerkesztésére, kiadására a kezelő közvetlen támogatást adhat, azt finanszírozhatja.

Az alapítvány pénzügyi forgalmát a Soproni Kereskedelmi és Hitelbank bonyolítja (le) a kezelő szerv döntéseinek megfelelően.

7. Az alapítvány nyitott, ahhoz bármely magyar és külföldi természetes és jogi személy, valamint bármilyen magyarországi és külföldi közösség a célok megvalósításához sokoldalúan csatlakozhat, ha a jelen alapítvány céljaival egyetért, azt anyagi vagy bármilyen más eszközzel támogatni kívánja, ideértve az ellenérték nélkül végzett munkát is. A csatlakozás elfogadásáról a Kuratórium dönt.

8. Az alapítvány kezelő szerve

Az alapítvány képviselőszerve az Alapító által megbízott öttagú kuratórium, amelynek tagjai – az Alapító általi előzetes felkérés és elfogadás alapján – a következők:

Elnök: Dr. Ádám Antal

szül.: Szekszárd, 1929. 09.13.

lakcím: 9400 Sopron, Mátyás kir. 14. sz.

Alelnök: Bircher Erzsébet

szül.: Pápa, 1950. 08.19.

lakcím: 9400 Sopron, Mikoviny u. 68.

Tagok:

Hárs József

szül.: Sopron, 1925. 10. 17.

lakcím: 9400 Sopron, Deák tér 21–23. sz.

Dr. Turbuly Éva

szül.: Nova, 1956. 12. 21.

lakcím: 9400 Sopron, Vasvári P. u. 4/15. sz.

Dr. Grüll Tibor

szül.: Sopron, 1964. 01. 18.

lakcím: 9400 Sopron, Rózsa u. 14. sz.

- a tagok és a tisztségviselők megbízatása határozatlan időre szól;
- a kuratóriumi tagság megszűnik:
  - a tag halálával;
  - lemondással;
- Az Alapító részéről történő visszahívással;

63A kuratórium új tagjának kooptálására az Alapító jogosult.

a.) a Kuratórium az alapítványi önkormányzat legfőbb döntéshozó szerve, amelynek feladata az alapítványi célok megvalósítása.

Az Alapító a Kuratóriumot felhatalmazza, hogy az alapítvány vagyonával vállalkozzon, az abból származó jövedelem az alapítványi célok teljesítését szolgálja. Az alapítvány céljaira a teljes vagyon felhasználható.

b.) a Kuratórium feladata:

- dönt az alapítványi vagyonnak az alapító vagy az adományozók által történő növelésének elfogadásáról;
- meghatározza az alapítvány éves költségvetését és gazdasági programját;
- gondoskodik az alapítványi célok megvalósítása érdekében a belső szervezeti és működési rend kialakításáról és fenntartásáról;
- vállalkozási menedzsert bízhat meg vagyona befektetésére. A menedzser felelősségét a részvénytársaság igazgatótanácsa tagjának felelősségénél kisebb mértékben nem lehet meghatározni.
- aláírási és utalványozási jog gyakorlásáról a kuratórium rendelkezik, amely döntés alapján kell felfektetni a képviseleti könyvet.

Az alapítvány alapításakor, a kuratórium további döntéséig, aláírási és utalványozási joggal az alábbi személyek rendelkeznek:

1. Bircher Erzsébet
Sopron, Mikoviny u. 68.

2. Dr. Turbuly Éva
Sopron, Vasvári P. u. 4/15.

3. Dr. Grüll Tibor
Sopron, Rózsa u. 14.

Az aláírás módja a következő: Bircher Erzsébet a másik kettő személy valamelyikével együttesen ír alá.

- a kuratórium jogosult a kezelői feladatok ellátására munkaszervezetet létrehozni, a kuratórium elnöke gyakorolja az alapítvány munkaszervezete tekintetében a munkáltatói jogokat.

c.) a kuratórium működése:

- az üléseket az elnök hívja össze – írásban – szükség szerint, de legalább negyedévenként egy alkalommal,

a napirend megjelölésével;

- a testület határozatképes, ha ülésén legalább három tag jelen van;
- határozatképtelenség esetén az ülést az eredeti időponttól számított 15 napon belül ismételten össze kell hívni. A megismételt ülésen két tag jelenléte is elégséges a határozatképességhez;
- a kuratórium határozatait egyszerű szótöbbséggel hozza, szavazategyenlőség esetén az elnök szavazata dönt;
- az üléseket az elnök, akadályoztatása esetén az alelnök vezeti és gondoskodik a jegyzőkönyv készítéséről;

649. Az alapítvány jogi személy, képviselőjét a kuratórium elnöke, akadályoztatása esetén alelnök látja el.

Bankszámláról történő rendelkezéshez az alelnök és a kuratórium által a bank felé megnevezett személyek közül egynek az együttes aláírása szükséges.

10. Az alapítvány gazdálkodására, könyvvezetési rendszerére egyebekben a hatályos jogszabályokat kell alkalmazni.

11. Az alapító okirat módosítását, kiegészítését kezdeményezheti a kuratórium, de az nem irányulhat az alapítvány megszüntetésére vagy a célok elérését kizáró intézkedések megtételére. Jelen okirat későbbi módosítására, illetve az alapítvány megszüntetésére az Alapító jogosult.

12. Az alapítvány határozatlan időre alakul.

13. Az alapítvány vagyonáról, az Alapító döntése, illetve jogszabály rendelkezése alapján történő megszűnése esetén, a Kuratórium köteles dönteni, illetve elszámolni.

Megszűnés esetén az alapítványi vagyont az alapítványtevők, illetve jogutódaik között kell felosztani az alapítványhoz való hozzájárulásuk arányában.

14. Az alapítvány működésének megkezdéséhez az alapító okirat bírósági nyilvántartásba vétele szükséges. Az alapítvány jogi személyiségét a bírósági nyilvántartásba vétellel nyeri el.

15. Az alapító okiratban nem szabályozott kérdésekben a Ptk., valamint az alapítványra vonatkozó egyéb jogszabályok rendelkezéseit kell alkalmazni.

Sopron, 1993. január 29.

Dr. Kubinszky Mihály s.k.

Soproni Városszépítő Egyesület

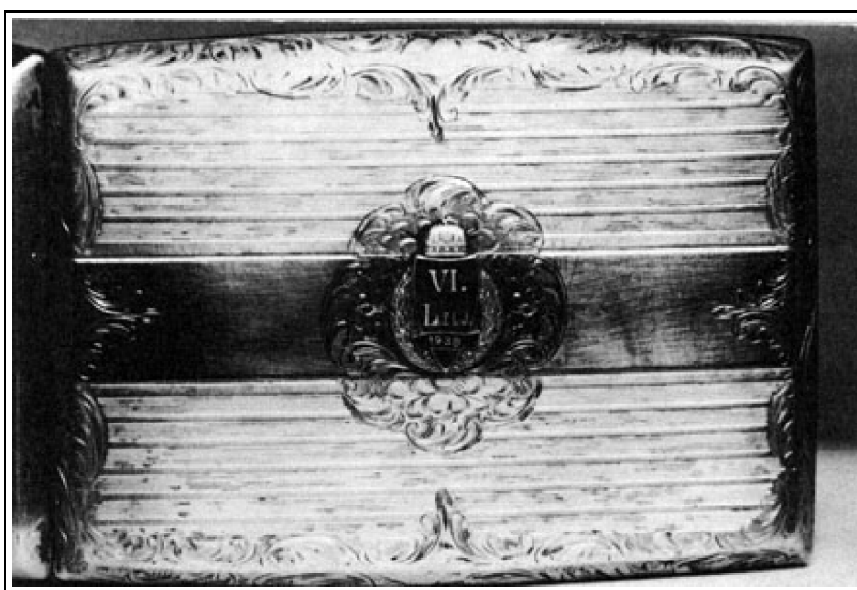
1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / KISEBB KÖZLEMÉNYEK / Dávidházy István: Soproni egyetemi hallgatók és Albrecht királyi herceg kalandos terve Pozsony elfoglalására 1938-ban

Dávidházy István: Soproni egyetemi hallgatók és Albrecht királyi herceg kalandos terve Pozsony elfoglalására 1938-ban

1938 őszén, amikor Németország és Magyarországgal együtt Lengyelország is felkészült arra, hogy Csehszlovákiával szemben támasztott területi igényeit érvényesítse – szükség esetén katonai erő alkalmazásával is –, létrejött a müncheni egyezmény, amely Csehszlovákiát a németlakta területek

átadására kötelezte. Ennek következtében valószínűtlenné vált egy magyar csehszlovák fegyveres összeütközés lehetősége is. A kétoldali katonai készenlét fenntartása mellett, elhúzódó tárgyalások kezdődtek a magyarok által lakott területek visszacsatolásáról, amelyek végül is az ún. első bécsi döntéshez vezettek. Ezzel lényegileg a trianoni határtól északra elterülő etnikai határ jött létre.

65A magyar vezérkar, amely előtt már az események kezdetén nyilvánvaló volt, hogy az etnikai határon túlnyúló területi igények kielégítése – elsősorban Kárpátalja viszonylatában – tárgyalásokkal nem lehetséges, ezért más módon próbálkozott Kárpátalja visszafoglalására. A terv az volt, hogy a nyugat-magyarországi felkeléshez hasonlóan és az ott sikerhez vezető módon, fegyveres szabadcsapatokat dobnak át Kárpátalja magyarlakta területeire, ahol azok a lakossággal együtt támpontokat tudnak létesíteni a feltételezett, de be nem következett anarchikus viszonyok között és így a reguális alakulatok a rend helyreállítása, valamint a magyar lakosság megvédelmezése ürügyén bevonulhatnak a tárgyalásokkal vissza nem szerezhető területekre is. A szabadcsapatok parancsnokaiul a legszebben kitüntetett fiatal törzstiszteket¹⁽²³⁾ szemelték ki. Így kapott édesapám, vitéz Dávidházy István ezredes (1898–1981), akkor őrnagy, egy szabadcsapat toborzására megbízást. A következőkben leírtak az ő elmondásán alapulnak.

A VI. lövészsászlóalj jelvénye a gazdász lövészek által vitéz Dávidházy István őrnagynak, leszerelésük után, megemlékezésül adott cigarettatárcán

A kapott parancs teljesítése nem okozott nehézséget, mert a József Nádor Műegyetem soproni Bánya-, Kohó- és Erdőmérnöki Karának és a magyaróvári Mezőgazdasági Akadémiának a hallgatói hazafias lelkesedéssel olyan nagy számban jelentkeztek, hogy egyik intézményben sem lehetett a tanévet megnyitni. Az alakulat a **66**Szatmár megyei Vitka községben készült fel az akcióra, amelynek kibontakozására részben a nem várt mérvű cseh ellenállás, főleg pedig az erélyes német tiltakozás miatt nem került sor. A németek ugyanis az Anschluss, tehát 1938 tavasza óta a bécsi rádióadón keresztül saját politikai és 1941-ben gyümölcösözővé vált katonai céljaik érdekében erős ukrán nacionalista propagandát folytattak Kárpátalja, Galícia és Ukrajna felé, amivel a magyar fennhatóságnak a ruténlakta területekre szándékolt kiterjesztése az adott időpontban nem volt összeegyeztethető.

A tárcsa belseje a szabadcsapat fennállásának dátumával

A szabadcsapat-akció a nyilvánosság teljes kizárásával folyt és a korabeli sajtóból csupán az események ismeretében vonhatók le arra vonatkozó következtetések. Így például a Sopronvármegye 1938. szeptember 25-i számában a következő MTI közlemény jelent meg: „Visszaélések magyar szabadcsapatok szervezésével. Budapest, 1938. szeptember 24. Illetékes magyar körökben kijelentik, hogy az úgynevezett szabadcsapatok részére való gyűjtés jelszavával jelennek meg bizonyos egyének nagyobb vállalatoknál és adományok nyújtására szólítják fel őket. Kijelentik illetékes helyen, hogy azok a hírek mintha Magyarország területén szabadcsapatok alakultak volna, légből kapottak. A kormány a földalatti szervezkedést meg fogja akadályozni. Ha még valaki ilyen gyűjtési kérelemmel fordul gyáriparosokhoz, adják át a legközelebbi rendőrnek. A közönség pedig ne adjon hitelt az ilyen akciónak, mert az állam védelmére a hadsereg szolgál.” Lényegesen nagyobb teret kaptak a tervezett akciót szolgáló és az állítólagos kárpátaljai helyzetről szóló sugalmazott hírek. Október 13-án a Soproni Hírlap így ír: Nyugtalanság Ruszinszko földjén. Cseh terror, [67](#) átszököttek fegyvert kérnek, hogy fegyveresen álljanak bosszút a cseheken. Az október 15-i Sopronvármegye hírének címszavai: A ruszin lakosságból alakult felkelők megtámadták a cseh katonaságot. Csehek nagy veszteségeket szenvedve visszavonultak. Ugyanaz a lap október 18-án: Egyre özönlének magyar területre a ruszinszkoiak ... A csehek el akarták hitetni a világgal, hogy az ún. szabadcsapatok garázdálkodását megszüntették... Folytatják akcióikat... Ruszinszkóban a helyzet a forradalmi jelenségeken túl már polgárháborús. A kárpátaljai hírek epilógusát Medgyesy Imre harmadéves kohász hallgató cseh fogságba esésének cáfolata képezi a Soproni Hírlap október 23-i számában. Arról, hogy a soproni egyetemi hallgatók is fegyvert fogtak, a soproni sajtó először és akkor is csak burkoltan, november 6-án adott hírt. Ekkor jelentek meg a Soproni Hírlapban „Szerencsecsomagok” cím alatt a következő sorok: „Mint közöltük, a soproni műegyetemi hallgatók szeretetsomagokat gyűjtöttek a bevonultak részére. ...ma hajnalban autón vitték a táborban tartózkodó fiúknak Proszta János dr. és Tárczy-Hornoch Antal dr. egyetemi tanárok, akiket egy műegyetemi hallgató is elkísért útjukra.” Ez a látogatás már a Moson megyei Halászi községbe történt, ahová a soproni és a magyaróvári hallgatókból szervezett szabadcsapatot a kárpátaljai akció leállítását követően, egyenruhával ellátva, VI. lövészszázalaj néven átvezényelték és a soproni 7. gyalogdandár kötelékébe osztották be elsősorban azért, hogy a szabadcsapatba önként jelentkezettek a felvidéki bevonulás élményével

megjutalmazták. A vitéz Zalay Károly ezredes parancsnoksága alatt álló 7. gyalogdandár a soproni m. kir. Szent László 4. honvéd gyalogezredből és a mozgósításkor felálló ikerezredéből, a 25. gyalogezredből tevődött össze.²⁽²⁴⁾ Az utóbbi ezred egyik zászlóaljának parancsnoka őrnagyi vagy alezredesi rangban Albrecht királyi herceg³⁽²⁵⁾ volt, akitől édesapám már a bécsi döntés után, de még a bevonulás előtt váratlanul és minden előzmény nélkül egy bridzspartira kapott meghívást. A bridzsezést félbeszakító vacsora után állt elő Albrecht királyi herceg azzal a javaslattal, hogy a VI. lövészászlóalj csatlakozzék az ő parancsnoksága alatt álló zászlóaljhoz, amelyet a főhercegi uradalom fegyverfogható férfi alkalmazottaival megerősítenének és ez az erő fajtáit *accompli*-t⁴⁽²⁶⁾ teremtve rajtaütésszerű támadással foglalja el Pozsonyt, ahol az ő családjának 1918 előttől még mindig nagy befolyása és tekintélye van. Édesapám azzal tért ki a határozott válaszára, hogy mivel alakulata főként olyan önkéntes jelentkezőkből áll, akik tanulmányaikat szakították félbe és akiknek megígérték, hogy azokat a küszöbönálló csallóközi bevonulás után félévvesztés nélkül folytathatják, a hangulat kipuhatólása nélkül nem dönthet. Természetesen a terv katonai kivihetlenségét felismerve, szállására visszatérve első dolga volt, hogy a történeteket Zalay ezredes tudomására hozza, aki a jelentést az illetékes helyre továbbította, ahonnan a legrövidebb időn belül megérkezett Albrecht királyi hercegnek a dandártörzsbe való átvezénylése. (Magán a felvidéki bevonuláson Albrecht királyi herceg ismét zászlóaljparancsnokként vett részt.)

A VI. lövészászlóalj a csallóközi Somorjára vonult be és a sajtóirányítás hatékonyságára jellemző, hogy míg az egyéb soproni alakulatoknak a felvidéki ⁶⁸bevonulásban való részvételéről bőven olvashattak az akkoriak, a soproni egyetemi hallgatók hazafias megmozdulásának csupán nyomai vannak a helyi lapokban. Így a Soproni Hírlap november 9-én ezt írta: „... míg 133 hallgató, legnagyobb részben önkéntes jelentkezés alapján fegyverrel kezében szolgálja hazáját...”. Arról, hogy a hallgatók visszatértek az egyetemre, a szokásosnál sokkal későbbi tanévnyitóról szóló november 13-i hírből értesült az olvasó. A hír kiemelte, hogy Wälder József rektor hangsúlyozta azt az örömdetes tényt, hogy az ifjúság nagy számban tett eleget hazafias kötelességének. (Soproni Hírlap, 1938. nov. 15.) Maga a helyőrség december 9-én érkezett meg a Felvidékről (Sopronvármegye, 1938. dec. 10.) és ezzel véget ért egy eseménysorozat, amelynek az Albrecht epizód csupán kis, de eddig nem ismert részlete volt. A helytörténetírás szempontjából sokkal lényegesebb volna a kevésszámú, még közöttünk lévő szabadcsapatos, korabeli nevén „harcéta” visszaemlékezéseinek közzététele.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Gömöri János: A Scarbantia Társaság 1992–1993-ban

Gömöri János: A Scarbantia Társaság 1992–1993-ban

1991. december 14-én a Lábasházban megalakult a Scarbantia Társaság, amely a Scarbantia Régészeti

Park létrehozását és az antik kultúra emlékeinek ápolását tűzte ki célul.

A Berzsenyi Dániel Evangélikus Líceum akkor második diákjainak egy csoportja (akik a nyári ásatási munkák során a régészet mellé pártoltak) lelkesen támogatta a Társaság létrejöttének gondolatát. Így hívtuk össze a soproni népszavazás hetvenedik évfordulójának napjára az alakuló ülést, ahol a soproni társadalom minden rétegének képviselői megjelentek. Nyugdíjasok, sarjadó bajuszú ifjak, ásatási munkások, ügyvédek, mérnökök, orvosok, tanárok, újságírók, idegenvezetők, hivatalnokok, városi képviselőtestületi tagok. Feltűnt a sorokban a soproni politikai élet minden irányzatának képviselője, a helyi kulturális élet három meghatározó, fő áramlatának egyéniségei sem hiányoztak. Társaságunknak éppen ez a célja, minden erőt mozgósítani, illetve lehetőséget adni mindenkinek a soproni római kori műemlékek fokozottabb védelmére, bemutatására, kulturális és idegenforgalmi hasznosítására. Ez általános városi érdek. A helyi erők összefogásán kívül országos és nemzetközi együttműködést tétel fel tevékenységünk. Jelszavunk lehetne: szórakozva tanulni és a tanultakat Scarbantia, Sopron érdekében hasznosítani. Ezért előadásokat szervezünk a legkiválóbb szakemberek meghívásával. Tanulmányi kirándulásokon veszünk részt, római kori városok megtekintése céljából. Régészeti diáktáborokat szervezünk a leendő Scarbantia Régészeti Park már meglévő részleteinek rendbetételére.

A park részei:

- I. Romterület a Városház utcában
- II. Városfalak
- III. Borostyánkő út
- IV. Fórum
- V. Római fürdő
- 69 VI. Amphiteatrum
- VII. Mithraeum (Fertőrákos)
- VIII. Várhelyi vaskori sánc és halomsírok
- IX. Tervezett kelta skanzen a Jereván lakótelepen

Pályázatokat nyújtunk be fenti tevékenységeink finanszírozása céljából, valamint a régészeti park kiépítésének megkezdésére, propagálására, egyes objektumok színvonalas helyszíni információs tábláinak elkészítésére.

Fenti tervünket és az alapszabályt az alakuló ülés mintegy 50 főnyi közönsége egyhangúlag elfogadta. A Scarbantia Társaság e nemes cél érdekében megalakult és vezetőséget választott.

A római városi hivatalok és a gorsiumi baráti kör szabályzata mintájára alakítottuk ki a Társaság szerveit: A közgyűlés (*comitia*) évente ülésezik. Az *intézőbizottság (ordo)* segíti a vezetőség (*magistratus*) munkáját. Két társelnök (*Duumvir*) Gömöri János és Fábiánkovits Ferenc felelős a Társaság ügyeinek képviselőségért. Jelenleg egy régész és egy építész tervezőmérnök tölti be a tiszteket, a titkár (*aedilis*) Krisch Aladárné kirándulási szervezési munkát végez. (Jelenleg a Lokomotív Tourist soproni utalási iroda vezetője végzi e tiszttel járó munkát.) Gazdasági ügyintézőnk (*quaestor*), Kocsi János áldozatos munkája már most dicséretet érdemel (ő civilben a városi Gazdasági Kamara titkára). Kultúrügyeink a *curator* intézési körébe tartoznak. Középiskolai mérnök tanár e tisztség viselője. Külön diákcsoport tevékenykedik a társaságon belül.

A Társaság 1992. évi tevékenysége:

Jan. 30.: Dr. Sz. Póczy Klára: Scarbantia önkormányzata. Előadás.

Febr. 26.: Jerem Erzsébet: Sopron kelta előzményei. Előadás.

Ápr. 11.: A Fórum-háztól kiindulva, a társaság tagjai megtekintették Scarbantia maradványait, Gömöri J. vezetésével. Fórum, római fürdő, út- és városfalmaradványok, városkapu, romkert.

Ápr. 22.: Rendkívüli taggyűlés, a szabályzat újbóli elfogadása.

Ápr. 25.: Autóbusz kirándulás Scarbantia közvetlen környékére, részben a leendő régészeti park lelőhelyeinek megtekintésére. Amphiteatrum, várhelyi vaskori földvár és halomsírok, római Borostyánkő út a Várison; X. századi vaskohótelep az elkerülő út ásatásánál, vezetett: Dr. Gömöri János. Mithraeum Fertőrákoson, római villa ásatása (vezetett: Gabrieli Gabriella).

Máj. 23.: Autóbusz kirándulás Savaria (Szombathely) római régiségeinek megtekintésére. A romkertben vezetett Dr. Szentlélek Tihamér, az új ásatáson, a Fő téren Sosztaritch Ottó, a Savaria Múzeumban Dr. Kiss Gábor osztályvezető.

Júl. 8–22.: Másodszor szerveztünk Ifjúsági Régésztábort Sopronban. A felvidéki (szlovákiai magyar) diákok és soproni középiskolások, a múzeum régészeti raktárát költöztették át. X. századi rekonstruált vaskohóban vasat olvasztottak. Részt vettek a kohóásatáson és az amphiteatrum kutatásában. A tábort Sopron Megyei Jogú Város Önkormányzata, a Lakitelek Alapítvány, a helyi Volán és más szervek támogatták, berzsenyis gimnazisták segédkeztek aktívan a tábor ügyeinek intézésében, Kónya Veronika vezetésével.

70Szept. 28.: Rendkívüli közgyűlés Scarbantia fórumán. Itt Sári István városi főépítész beszámolt az Expó-tervekről, a római kori műemlékek bemutatásának lehetőségeiről.

Okt. 17.: Autóbusz kirándulás Carnuntumba (Deutschaltenburg). A Carnuntum Régészeti Park igazgatója, Dr. Werner Jobst professzor vezetett a múzeumban. A Régészeti Park objektumait, a katonai- és polgári amphiteatrumot, a Heidentort, a civil város maradványait az újjáépített Diana-templommal stb. tekintettük meg.

Dec. 9.: Beszámoló az újabb ásatásokról. Gömöri János: Amphiteatrum, Római út a posta építésénél, fazekastelep. Gabrieli Gabriella: Újabb római sírok Scarbantia D-i temetőjében. Videofilm vetítése a posta melletti 1989. évi ásatásról. A Társaság 1992-ben két pályázatot nyert. Sopron Város Közművelődési Keretéből és a Lakitelek Alapítványtól (a diáktáborhoz).

1993. évi tevékenységünk:

Jan. 28.: Tisztújító ülés. Egy változással maradt a régi vezetőség. Az intézőbizottságba választották a Soproni Városszépítő Egyesület elnökét, Dr. Kubinszky Mihály professzort.

Febr. 11.: Dr. Tóth Endre: Pannonia úthálózata. Előadás.

Márc. 25.: Dr. Makkay János: Újabb adatok a kettős honfoglalás elméletéhez. Előadás.

Ápr. 5.: A Burgenländisches Landesmuseum meghívására Gömöri János társelnök Deutschkreutz polgármesteri hivatalában részt vett a dél-burgenlandi polgármesterek tanácskozásán. Téma a Borostyánkő

út bemutatása a magyar határig.

Ápr. 15.: Dr. Tomka Péter: Avarok Sopron környékén és a Kisalföldön. Előadás.

Ápr. 17.: Autóbuszkirándulás Aquincumba (Óbudára). Vezetett.: Dr. Szirmai Krisztina régész a két amphiteatrumban, az Aquincumi múzeumban, a romterületen stb. Megtekintettük a Budapesti Történeti Múzeumban a „Római kori kerámia” c. kiállítást. Gazdag tapasztalatokkal tértünk vissza Scarbantiaiba.

Ápr. 30.: A társaság társelnöke a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat ülésén beszámolt a scarbantiai Amphiteatrum ásatásáról: Dr. Gömöri János: Scarbantia Amphiteatruma. Berzsenyis gimnazisták pályázati munkát készítettek a soproni amphiteatrumban végzett munkájukról. A zsűri dicséretében részesültek.

Május 20–21.: A Társaság a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulattal, Magyar Nemzeti Múzeummal és más intézményekkel közösen megszervezte és lebonyolította az I. Országos Régészeti Filmszemlét Sopronban. Többek között bemutatták a „Scarbantiai forum” c. filmet, melynek operatőre Dr. Kárpáti György, szakértője: Dr. Gömöri János.

A közönség szavazata alapján a díjazottak közé került a „Honfoglalás kori vaskohászat” c. film. Operatőr: Tóth Imre, szakértő Gömöri János.

III. díjas a zsűri döntése alapján: „A lukácsházi avar lovassír”. Operatőrök: Németh Attila, Rosta József és Tóth Kálmán. Szakértő: Dr. Kiss Gábor, Savaria Múzeum Szombathely.

II. díjas: „Az avarok”. Operatőr: Deák Péter, Szakértő: Dr. Fülöp Gyula. Szent István Király Múzeum Székesfehérvár.

I. díjas: „Aureusok”. Operatőrök: Kovács Tibor és Pehi László. Szakértők: Dr. Kiss Gábor és Sosztarich Ottó.

71A díjakat Dr. Fitz Jenő a Magyar Régészeti és Művészettörténeti Társulat elnöke adta át. A filmszemléről értékelés a Múzeumi Hírlevél 16. évfolyam (1993) 7–8. számában, a 187–188. oldalon Bándi Gáborné tollából jelent meg. A díjnyertes filmeket benevezik az 1994. évi Bordeaux-i nemzetközi régészeti filmfesztiválra.

Júl. 2.: Scarbantia Foruma állandó régészeti kiállítás megnyitása, rendezte Gömöri János. Műemléki építész: Sedlmayr János. A kiállítást berendezte a Scarbantia Társaság és a régészeti ásatási brigád és a (köveket) az Országos Műemlékvédelmi Hivatal helyi kirendeltsége. A kiállítás költségeit a Győr-Moson-Sopron megyei Múzeumi Igazgatóság, (fotók: Adorján Attila, képragasztás: Tóth Katalin. Betűszedés: Grafik-Dekor), a Raabergast és az OMvH. biztosították. A kiállítást a Lokomotív Tourist kezeli. Itt található a leendő Scarbantia Régészeti Park információs centruma. „Scarbantia, a római kori Sopron” túrák szervezése megkezdődött.

Jún. 9.: Az Önkormányzat képviselői Fejes Zoltán polgármester vezetésével megtekintették Scarbantia fórumát.

Jún. 10.: „A Középeurópai Kezdeményezés országai Kulturális bizottságába”, a „Borostyánkő út” munkacsoportba magyar részről a Művelődési és Kulturális Minisztérium Múzeumi Osztálya Gömöri Jánost, a Scarbantia Társaság társelnökét delegálta. Itt többek között elhatározták a résztvevő országok – a

magyar küldött felszólalása nyomán – hogy a „Borostyánkő út tájai és régészeti emlékei, a kultúrturizmus lehetőségei” c. nemzetközi konferenciát 1995-ben Sopronban és Kismartonban rendezik meg. A szlovén és olasz delegáció tagjai Dr. Mitja Gustin professzor, Ljubljana, Dr. Maurizio Buora egyetemi docens, Udine és Dr. Franca Maselli-Scotti, az aquileiai múzeum igazgatója, a pozsonyi megbeszélés után a Scarbantia Társaság meghívására egy fél napot Sopronban töltöttek.

Júl. 12–13.: Régészeti diáktábor felvidéki (szlovákiai magyar) diákok, valamint karcagi és soproni középiskolások részvételével. Raktárrendezés, kiállításbontás a régészeti gyűjteményben. A Borostyánkő út 250 m hosszú szakaszának feltárása a Várison. Kulturális programok. A helyi diákszervező Gaál Éva a Berzsenyi Gimnázium tanulója volt, ezt a feladatát dicséretesen elvégezte.

Szept. 26.: Kirándulás a Várison, a Borostyánkő út feltárt szakaszának megtekintése. A soproniak mellett burgenlandi és németországi vendégek is részt vettek a sétán. Vezetett Gömöri J.

Okt. 23.: Autabusz kirándulás Burgenlandba. A fraknoi vár és „Bollwerk” kiállítás megtekintése. A Siegendorf (Cinfalva) határában bemutatott bronzkori halomsír, a locsmándi ispáni vár sánca és a Szt. Vid templom, a Borostyánkő út és a korai középkori bányagödrök megtekintése a Grossmutschen melletti erdőben. Vezetett Mag. O. Gruber és Obmann A. Laue, a Verein für Erhaltung der Römerstrasse (Bernsteinstrasse), Lutzmannsburg elnöke.

Nov. 24.: Szakál Ernő: A száz éve megtalált II. századi Scarbantiai Capitoliumi istenszobrok rekonstrukciója. Előadás. Ünnepi megemlékezés az európai hírű leletek felfedezéséről és mélyreható műelemzés.

Dec. 17.: Dr. Szőnyi Eszter: Arrabona (Győr) és Mursella (Árpás) a római korban. Előadás.

1993-ban a Társaság költségvetési támogatást is kapott. Ezenkívül a Művelődési és Köznevelési Minisztérium külön támogatta a Filmszemle megrendezését. Ugyanezt Sopron Város is támogatta a Közművelődési alapból. A múzeum 1993-ban nem adta [72](#)nevét a diáktáborhoz, így ezt a Scarbantia Társaság, a pozsonyi székhelyű, Magyar Ifjúság Érdekeit védő Szövetség, a Bólyai Tanulmányi Társaság, a Mestervonal Kft. (Fábiánkovits Ferenc, társaságunk társelnöke), a soproni Volán, a Rotary Club Sopron, s kisebb összegekkel más támogatók anyagi áldozatvállalása tette emlékezetessé a résztvevő diákok számára.

Régészeti feltárásoknál folyamatosan jó munkát végeztek Tutinisz Ákos és Bóna Miklós (Berzsenyi Gimnázium) tanulók.

A Társaság 1991. és 1992. évi munkáiról xerox-sokszorosításos hírlevelet adtunk ki Scarbantia Társaság címmel.

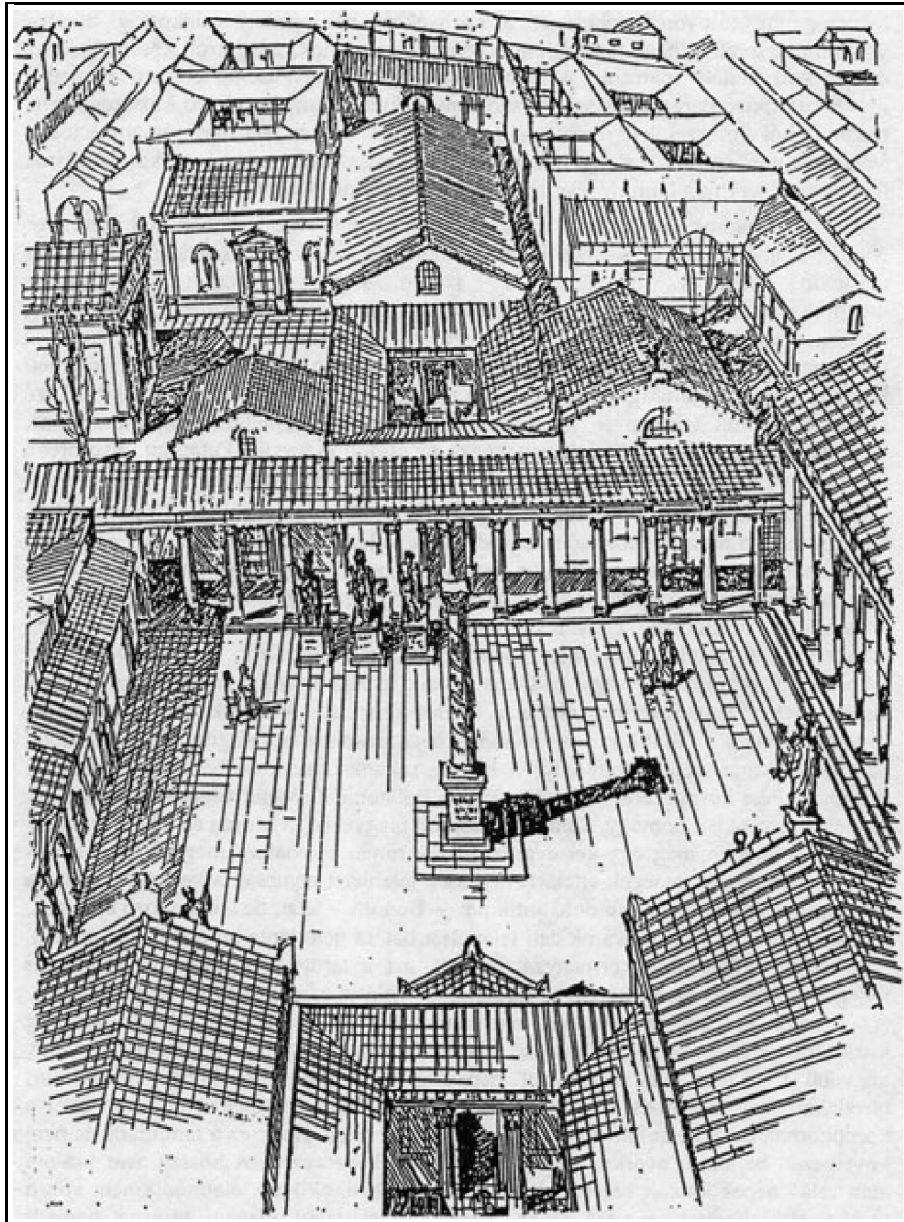
1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Fitz Jenő: A „Scarbantia fóruma” című kiállítás megnyitója (1993. júl. 2.)

Fitz Jenő: A „Scarbantia fóruma” című kiállítás megnyitója (1993. júl. 2.)

Scarbantia, az ókori Sopron fórumának, illetve a fórum egy részletének feltárása, publikálása, és jelenlegi

bemutatása fontos új eredmény a Pannonia-kutatásban. Sajnos, az egykori római városokról, amelyek valaha a Dunántúlon álltak, igen keveset tudunk. Legtöbbjük felett, mint Sopron esetében is, ma is élő város van, ami a múlt felkutatását, bemutatását igen korlátozott körülmények között teszi lehetővé, és nem is mindig a legjelentősebb épületeket teszik hozzáférhetővé. Ez vonatkozik a fórumokra is, az antik városok gazdasági, politikai, társadalmi központjaira is. Alig egy-kettőt ismerünk közülük. Emonában, a mai Ljubljana központjában fekvő nagy római városban sikerült meghatározni a fórum teljes kiterjedését, de a római korban elpusztult fórum fölött épült ókeresztény bazilikák miatt csak kis része volt feltárható. Feltételezhetően a fórumhoz tartozó épületmaradványok kerültek elő Aquincumban és Carnuntumban, Alsó-, illetve Felső-Pannonia székvárosában. Egész Pannonia területén egyetlen fórum teljes feltárása történt meg: Gorsiumban. Ezt azonban a várost 260-ban ért barbár támadás földig lerombolta. Ismerjük a fórum kiterjedését – egyike volt a Római Imperium legkisebb ismert fórumainak –, ismerjük szerkezetét: a belső teret három oldalról üzletek vették körül, a negyedik oldalon a hivatali helyiségek kaptak helyet, a *basilica*, ahol a városi bíróság ítélkezett, a *curia*, ahol a tanács ülésezett. Ezekhez csatlakozott a capitoliumi templom, amely szintén kisméretű volt, három cellájában Iupiter, Iuno és Minerva, a Birodalom három főistene félelmeberősségben tekintett tisztelőire. A pannoniai fórumok csekély méretű feltártsága különleges hangsúlyt ad a scabantiainak, amely, bár csak részlet, de ezen feltárás alapján is fogalmat adhatunk magunknak a város hajdani főteréről, annak itáliai színvonaláról, amely nemcsak most, az ókorban is Pannonia legszebb fórumainak egyike lehetett. Az itt látottakon kívül erre utalnak a fórumhoz kapcsolódó capitoliumi templom monumentális szobrai is.

73 Scarbantia fórumának déli oszlopcsarnoka (Sedlmayer János rajza Gömöri János tervei alapján)

Az előbbieken nem véletlenül neveztem Scarbantia fórumát itáliai színvonalúnak. Bár a többi pannoniai fórumról alig tudunk valamit, az már most bizonyosra vehető, hogy a sopronit legfeljebb a Borostyán út melletti, esetleg egy-egy Dráva–Száva-közi nagyobb város fóruma tekintetében vehetjük példának. Itália közelsége, a korai itáliai – elsősorban észak-itáliai – telepések nagy száma és az intenzív kereskedelmi kapcsolatok Pannoniának ezt a részét Itália északi meghosszabbításává tették. Ez az itáliai Pannonia alapvetően különbözött Pannonia többi részétől, ahová italicus települők csak egyedileg, szórványosan jutottak el, a települések, a városok lakosságának túlnyomó többségét a környékről betelepített őslakosság alkotta, valamint leszerelt, a helyi társadalomba benősült veteránok, nyugatról, később keletről

érkező kereskedők, iparosok. A lakosság különböző műveltségű, eredetű elemeiből idővel rusztikus, paraszti-katonai társadalom alakult ki, amely inkább külsőségekben, tudatos eltökéltséggel lett római. Jellemző a pannoniaiak felszínes romanizációjára Valentinianus császár példája. A pannoniai származású császár a korabeli írók feljegyzései szerint a latin nyelvet meglehetősen gyatrán beszélte.

A rómaisághoz való kötődés nemcsak az Imperium évszázadaiban volt elevenebb Nyugat-Pannoniában, de később is. A Pannonia-kutatásban hosszú ideig az volt az uralkodó vélemény, hogy az V. század elején megindult népvándorlás megpróbáltatásai egyre nagyobb tömegeket kényszerítettek menekülésre, Dalmatiába, Italiába, Galliába és 430 után, amikor Róma Pannonia nagy részét átengedte a hunoknak, a római élet mindörökre megszűnt ezen a tájon. Másfelől a magyar történeti kutatás, szinte napjainkig, úgy tárgyalja a magyar honfoglalást, és az utána következő századokat, mint teljesen új lapot e föld történetében, amelyben semmi szerepe, jelentősége nem volt az itt talált népeknek. Az elmúlt évtizedek kutatásai, elsősorban régészeti eredményei alapján egyik elmélet sem tartható fenn tovább.

Kétségtelen, hogy az V. században jelentős tömegek menekültek el Pannoniából. De ezek csak a társadalom felső rétegéből valók voltak. tisztviselők, gazdag polgárok, földbirtokosok, a szellemi, vallási élet vezetői. A nagy tömeg ezt nem engedhette volna meg magának, de a menekülők áradatának kemény törvényekkel vetett gátat a császári kormányzat. A lakosság nagy része tehát Pannoniában maradt, ha nem is eredeti lakóhelyén. Azokról a folytonos zaklatásokról, pusztításokról, amelyeket a helyi lakosság a beköltözött, vagy a Duna másik partjáról átkalandozott barbároktól elszenvedett, Szent Severinus életrajza hiteles képet ad. A falvak, villagazdaságok, kisvárosok lakói a fallal körülvett erősségekbe, városokba és refugiumokba húzódtak, akiknek itt már nem jutott hely, a barbár rohamoknak kevésbé kitétt vidékekre húzódtak, Pécs környékére, nagy tömegben a Balaton dényugati végébe, a Borostyánút menti városokba, Somogy, Zala, Vas, Sopron megyékbe, a Murán és a Dráván túlra. Ebben a régióban még egy-két évszázaddal a római birodalom megszűnése után is jelentős romanizált tömegek éltek. E népesség jelenlétét nemcsak a keszthelyi kultúra leletanyaga, egy sírban előforduló antik név – Bonosa – jelzi, de a beköltöző új népek, a langobardok és a korai avarok déli települési határa nem lépte túl a Balaton vonalát. Kezdetben, amíg római kormányzat létezett, ezt a területet a ravennai Anonymus feljegyzése szerint az egykori Valeria lakóiról Valeria Media provinciának nevezték. Az avarok későbbi szakaszában már nem állt fenn a veszély a helyi lakosság kiirtására, tehát a Dunántúl nyugati részén is megvolt annak a lehetősége, hogy nagyobb tömegben élő romanizált népesség maradjon fenn, ahogy az egykori birodalom más részein is, mint a dunai régióban Albánia területén, ahol ma is él a középkorban északkelet felé elvonuló románok egy része. Hogy ez a fennmaradás nem következett be, az az avarok sajátos fejlődéséből következett. A hosszú avar uralom alatt szláv népek kaptak helyet a Kárpát-medencében, akiknek életmódja nem volt a romanizált lakosság számára olyan megközelíthetetlenül idegen, mint a nomád-félnomád avarságé. A Dunántúlon megjelenő szlávokkal a romanizált népesség összeolvadt, átveve azok nyelvét, átadva nekik keresztény kultúrájukat. Átörökítették a római-szláv lakosságra a földrajzi neveket is, amelyeket aztán a magyarság is átvett. Ilyen a Mursella folyó neve, amelyet ma Marcal formájában használunk, az Arrabo, [75](#)ma Rába (Győr német neve, Raab is ebből származik), továbbá az antik Salla a mai Zalával azonos. De a középkorban tudatosan használták a Sabaria nevet is.

Az elmúlt évtizedek ásatásai egyértelműen bizonyították, hogy a későbbi Sopront is a romanizált, a római birodalmat évszázadokkal túlélő népesség lakta, az antikvitás és a magyar középkor között folytonosság volt.[1\(27\)](#) Ez a továbbélés indokoltá teszi – elvetve a történeti kutatás két említett elméletét –, hogy Sopron város lakossága a városukban talált római emlékeket ne egy megelőző idegen világ hagyatékának tekintse, hanem saját korai történetének; ebben a fórumban, amely Scarbantia szíve volt valamikor, 2000 éves

múltjának szimbólumát lássa.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRON KULTURÁLIS ÉLETE / Hárs József: Dr. Házi Jenő emléktáblájának avatása (1993. október 14.)

Hárs József: Dr. Házi Jenő emléktáblájának avatása (1993. október 14.)

Esőre hajló időben, délután három órára gyűlt össze a nagyszámú közönség az Alsólőver utcából a Szent Imre térre nyíló utcácska emeletes sarokháza elé. Ezt a közteret a város közgyűlése 1991-ben nevezte el egykori főlevéltárosunkról. (Eredetileg – 1940-ben – Szt. Gellétre keresztelték, 1950-ben Őrségre a sarokház őreiről, 1959-ben viszont Hámán Katóé lett a stafétabot. Egy darabig elképzelhetőnek látszott a püspök visszatérte, aztán a képviselő-testület az előtte fekvő javaslatokból mást választott. Döntő volt a tudós családi házának közelsége.)

A Soproni Városszépítő Egyesület, a Magyar Tudományos Akadémia támogatásával, névmagyarozatul is rendelte meg a domborműves bronz táblát Sz. Egyed Emma szobrászművésztől. Ez volt az oka, hogy miért ide, miért nem a Zrínyi utcába szólt a meghívó.

Az ünnepséget – a megjelentek üdvözlése után – Kubinszky Mihály, az egyesület elnöke nyitotta meg. Röviden vázolta az emléktábla keletkezéstörténetét és megköszönte azok munkáját, akik az elkészítésben, az elhelyezésben az egyesület segítségére voltak. Majd Kosáry Domokosnak, az Akadémia elnökének adta át a szót (beszédét – a szónok engedélyével – magnószalagra vettük és alább közöljük):

Hölgyeim és Uraim! Több mint egy fél évszázaddal ezelőtt, amikor személyesen alkalmam volt megismerni őt, Házi Jenő már a neves, ismert, elismert történész szakemberek közé tartozott. Sopron középkori iratanyagának a 13 kötetes gyűjteménye, amely 1921 és 1943 között látott napvilágot, legjobb és legemlékezetesebb korabeli forrásgyűjteményei közé tartozik, nem szólva a kutatásainak olyan – idézőjelben mondom – „melléktermékeiről” mint a Soproni Virágének, a soproni magyar–latin szójegyzék a középkorból, a soproni levéltár magyar nyelvű levelei a XVI. századból. Nem volt véletlen tehát, hogy a Magyar Tudományos Akadémia 1938-ban levelező tagjai közé választotta őt. Székfoglaló előadását is megtartotta, mégpedig ugyancsak XI–XIV. századi soproni adatok alapján, a városi kancelláriai intézmény kialakulásáról.

Élete teljében, munkaereje teljében volt akkor. Telve a jövőre vonatkozó kutatási tervekkel. A sztálini fordulat, a II. világháború után, őt is érintette, az ő sorsára is **76**kihatott. Több mint száz akadémikust zártak ki 1949-ben az Akadémiáról, köztük őt is. S negyven évnél többnek kellett eltelnie, amíg végül 1990 tavaszán sikerült elérnünk azt, hogy a kizárt tagokat mind rehabilitáltuk. Ez legelső kötelességeink közé tartozott. Házi Jenő is újra az Akadémia tagja lett. Sajnos ezt ő már nem érthette meg, mert 1986 februárjában, egy hóviharos napon, örökre behunyta szemét, egy munkás, alkotó, tevékeny, szakmai eredményekben gazdag, hosszú élet után. És mindez máris elegendő ok volna arra, hogy most ez alkalommal, amikor emléktábláját Sopronban, amelynek levéltárát annyi ideig vezette, lelepleztük, az Akadémia nevében személyesen fejezzük ki tiszteletünket. De szó van itt talán valamivel többről is. Az elmúlt rendszer sötét évtizedei során, és a két világháború megpróbáltatásai után, sokszor fölmerült az a kérdés, hogy az európai kultúra magyar változata, nemzeti **77**történelmünk kontinuitása megmarad-e. Vagy

megszakad. És voltak sötét pillanatok, amikor szinte attól kellett félni, hogy ez a merénylet sikerülni fog. Nem sikerült. És hogy ma már tudjuk, hogy nem sikerült, nem sikerülhetett és soha nem fog sikerülni. Bármilyen megpróbáltatások jönnek is. És hogy azért nem sikerült, mert sokan voltak olyanok, olyan emberek, akik a maguk helyén, a maguk eszközeivel, a maguk szerény lehetőségei között rendületlenül hívek maradtak a valódi értékrendhez, a morális értékrendhez, a szakmai színvonal igényéhez, szóval azokhoz a hagyományokhoz, amelyeket az Akadémia legjobb hagyományainak tekint. Ilyen ember volt Házi Jenő is. Nemcsak akkor, amikor szembeszállt a nyilasokkal és a hitleristákkal, nemcsak akkor, amikor tiltakozott a német anyanyelvűek barbár kitelepítése ellen, amelyet szégyenszemre parancsolt meg a magyar kormánynak akkor a szövetséges hatalmak együttese. Hanem akkor is, amikor 1950-ben, 58 éves korában, fiatalon, fegyelmi úton nyugdíjba küldték. Sok embert összetörtek ezek a változások, sok ember elvesztette munkakedvét, alkotó tehetségét. Nem ő. És én nagyon sokra becsülöm, utólag is, azt az emberi tartást, találatkonyságot, amelynek segítségével ő elérte, hogy szakmai felkészültségét kamatoztatni tudja, kutatásait folytassa, mégpedig úgy, hogy semmi formák között, elvi kompromisszumokat meggyőződéséből ne kelljen tennie. Ez a magyar-zsidó oklevéltár nyolc kötete, amelyet ő hozott napvilágra, maradandóan őrzi ezeknek az esztendőknél az emlékét, nem szólva olyan további munkáiról, mint a soproni polgárcsaládok története, vagy amennyiben – úgy tudom –, hogy még a vasvár-szombathelyi káptalanról, meg Pozsony megyéről van neki olyan kézírata, amelynek a sorsa még a közeljövőben kell, hogy eldőljön.

Az emléktábla (Lobenwein Tamás felvétele)

Ez a teljesítmény, ez a morális és szakmai tartás az, amely őt besorolja abba a gárdába, amelynek a magyar kultúra kontinuitását sikerült ezekben a nehéz évtizedekben biztosítani. Éppen ezért a Magyar Tudományos Akadémia nevében tisztelettel köszöntöm és hajlok meg az emléke előtt, abból az alkalomból, hogy Sopron városa egykori főlevéltárosáról utcát nevezett el. (Taps.)

Ezután Turbuly Éva, a soproni levéltár igazgatója, olvasta fel alábbi megemlékezését (nem a felolvasás, hanem a kézirat következik):

Házi Jenő 1892. április 16-án, a csallóközi Vásárúton született. Gimnáziumi tanulmányait Pozsonyban, az egyetemet Budapesten, történelem-földrajz szakon végezte. Életébe beleszólt a háború; a harctéren két

alkalommal megsebesült. Közben doktori, levéltárkezelői és fogalmazói szakvizsgát tett.

Sopronban Kugler Alajos városi levéltárnok halála után Töpler Károly polgármesternek nagy gondot okozott a megfelelő utód kiválasztása. Csánki Dezső és Fehérpataki Károly Házi Jenőt ajánlották az állásra. Néhány mondat Fehérpataki ajánló soraiból: „Házi legszorgalmasabb, legkedvesebb tanítványaim egyike volt, kinek jellemét, képességeit mindig nagy figyelemmel kísértem (...) Őt legjobb meggyőződésem szerint a legmelegebben ajánlom Nagyságod figyelmébe, mert meg vagyok győződve arról, hogy Sopron városa benne a tudomány színvonalán álló, jellemes, munkaszerető és kötelességtudó levéltárnokot nyer, aki be fogja váltani mindazt a tudományos várakozást, amely az állás betöltőjéhez fűződik. Budapest, 1917. április 18.”

Hivatalát – leszerelését követően – 1918. szeptember 17-én foglalta el. 1950-ig, kényszernyugdíjaztatásáig állt a levéltár élén. Kutatóként utolsó éveigi bejárt az intézménybe.

78A városban hamar gyökeret eresztett. Megnősült, házat épített. Sokat tett 1921-ben a soproni népszavazás érdekében. Vagyonos polgárként, konventtagként, majd elnökként maga is alakította a várospolitikát. 1938-ban sikerült megakadályoznia a nyilas Vágó Pál képviselőjelölt győzelmét, az 1941-es népszámláláskor az ő érdeme is volt, hogy a német anyanyelvű lakosság többsége magyar állampolgárnak vallotta magát. 1944-ben a minisztériummal levelezett a zsidó lakosság érdekében – sikertelenül. Annyit tehetett, hogy átvette és megőrizte a munkaszolgálatos Csatkai Endre adatgyűjtését, kéziratait. 1945-ben a front átvonulásakor végig a levéltárban volt, óvta, őrizte kedves intézményét. 1946-ban mindent elkövetett azért, hogy leállítsák a magukat 1941-ben magyarnak valló német anyanyelvűek kitelepítését.

Tudományos tevékenységének összefoglalása lehetetlen néhány mondatban. Sopronba kerülésének pillanatától kezdve megfeszített tempóban dolgozott. A „Házit”, a város Mohács előtti történetének forrásait két sorozatban, 13 kötetben feltáró oklevéltárat azok is ismerik, akiknek nem szakmája a történelem. Másik kézikönyvként használt munkája az 1982-ben megjelent Soproni Polgárcsaládok, amely az 1535 és 1848 között a városban élő polgárok adataira. Megírta a Soproni Levéltár történetét, rendezte iratait, levéltári elméleti kérdésekkel is foglalkozott. Több könyv, számtalan kisebb-nagyobb cikk, tanulmány jelent meg tollából, például Sopron egyház- és zenetörténetéről, gyógyszerészetéről, a városi polgárjog megszerzéséről. Külön kötetben publikálta a levéltárban található XVI. századi magyar nyelvű leveleket. Tagja volt az 1937-ben meginduló Soproni Szemle szerkesztőbizottságának. Munkásságáért 1938-ban az Akadémia levelező tagjává választották, székfoglalóját A városi kancellária kialakulása címmel tartotta. 1947-ben megfosztották e címtől. Rehabilitálására a közelmúltban került sor.

1950-ben, 58 évesen, mondvacsinált ürüggyel nyugdíjazták. Nehéz lelki terheléssel és anyagi körülmények között rendületlenül dolgozott tovább. A Soproni Polgárcsaládok mellett oroszlanrészt vállalt a 18 kötetes Zsidó Oklevéltár szövegközléseiben. Kéziratban elkészítette Pozsony megye történeti földrajzát.

Hosszú munkásélet adatott neki. 1986-ban 94 évesen halt meg. Utódai és a város nem feledkeztek meg róla. 1992-ben, születésének 100. évében jött létre egy nevével jelzett alapítvány, amelynek célja a helytörténeti kutatások támogatása, a Sopron történetéhez kapcsolódó tudományos munkák megjelentetése. Nyomdakész állapotban van, és előreláthatóan jövő év elején jelenik meg a Házi Emlékkönyv, amelyben – többek között – Mollay Károly, Kubinyi András, Domonkos Ottó és sokan mások tisztelegnek tanulmányokkal emléke előtt.¹⁽²⁸⁾

Az alapítvány és a levéltár egyaránt bírja a család, az özvegy, a gyermekek és az unokák erkölcsi és anyagi támogatását, érzi segítő figyelmét, amelynek nagyon örülünk, s amiért ez alkalommal is köszönetet

mondunk. Külön köszönjük a Soproni Városszépítő Egyesületnek, hogy magáénak érzi Házi Jenő emlékének ápolását, lehetővé tette emléktábla elkészítését. Köszönet illeti Sz. Egyed Emmát, az alkotót, mívés, szép munkájáért.

A Soproni Levéltár és a Házi Jenő Alapítvány nevében szeretnénk tiszteletünk és nagyrabecsülésünk jeleként elhelyezni az emléktáblán e koszorút (Taps.)

Fenti beszédek, a leleplezés és a levéltár, illetve a város polgármesterének koszorú-elhelyezése után az ünnepség csendben végetért.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK

---

79 MEGEMLÉKEZÉSEK

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Szakál Péter: Moór Arthur tevékenysége a Bolyai Társulat Soproni Tagozatában*

Szakál Péter: Moór Arthur tevékenysége a Bolyai Társulat Soproni Tagozatában^{*(29)}

Nehéz helyzetben vagyok, mert az előttem elhangzott előadások, méltatások során minden lényeges és Moór Arthurra jellemző adat és megállapítás elhangzott már. Ezért úgy gondolom, hogy nekem kizárólagosan a BJMT-ban végzett munkájáról kell szólnom az ismétléseket elkerülendő.

Először néhány gondolat az előzményekről:

A társulat soproni tagozata 1958-ban alakult. Az első években folyó tevékenységről nem tudok érdemben nyilatkozni, de ez talán most nem is fontos. A tagozat életébe 1964-ben kapcsolódtam be. Társulatunk akkori működésének három területe érdemel említést: szerveztünk baráti beszélgetéseket, részt vettünk a tanulmányi versenyek értékelésében és az akkor még létező matematika-tagozatos osztályba jelentkezni kívánó, tehetséges tanulóknak tartottunk szakköri foglalkozásokat. Érzékelhető a felsorolásból, hogy ezen időszakban a tagozat tevékenysége csak a városon belül folyt, kapcsolataink más tagozatokkal alig voltak.

Nagy öröm volt számunkra Moór Arthur professzor úr Sopronba kerülése. Joggal mondhatom ezt, mert sok volt szegedi tanítványa dolgozott ekkor már a városban és a tagozatban, akik – én is – nagy szeretettel emlékeztünk rá diákéveinkből, mint nagy tudású, igényes, igazságos és ugyanakkor emberséges tanárunkra. Sopronba kerülése egybeesett a tagozat tisztújításával. Természetes volt, hogy a tagság őt választotta meg a tagozat elnökének. Szerencsésnek mondhatom magamat, mert mellette titkárként dolgozhattam.

Jelentős változás következett be a tagozat életében. Az addigi bezártság megszűnt, bővültek kapcsolataink. Elnökünk széleskörű ismeretsége, országosan ismert szakmai tekintélye és baráti kapcsolatai lehetővé tették olyan elismert hazai – esetenként külföldi – előadók meghívását, akik megismertettek bennünket új

matematikai eredményekkel és pedagógiai törekvésekkel. Példaképpen csak néhány nevet említek, az elmondottak igazolására: Tamássy Lajos, Gyíres Béla, Tandori Károly, Szendrei János, Surányi János, Kárteszi Ferenc, Reiman István és még hosszsan sorolhatnám.

A híres előadók személye, az érdekes témák biztosították összejöveteleink látogatottságát. Az előadásokat követő kötetlen beszélgetések lehetőséget adtak egyéni problémák megoldására, megvitatására és a tapasztalatok kicserélésére. Úgy gondolom, hogy összejöveteleink jól szolgálták kollégáink szakmai fejlődését. Betekinthettek az ország matematikai életébe. Ez azonban csak az egyik oldal. Meg kell emlékezni arról is; a soproni tagozat tekintélyét növelte, hogy Moór professzor úr az ország sok más társulatában tartott előadást. A társulati életet színesítették a diákoknak szervezett feladatmegoldó délutánok. Az ő kezdeményezésére, a kollégák szakmai fejlődését szolgáló, bemutató szakköri foglalkozásokat is tartottunk különböző témakörökben. Ezek alkalmat biztosítottak egymás módszereinek megismerésére, elképzeléseink bemutatására. Foglalkoztatta őt az egyetemi tanulmányokhoz szükséges előképzettség, felkészültség kérdése. Oktatói pályáján [80](#) szerzett tapasztalatai alapján fogalmazta meg elvárásait. Ezeket és a felvételi vizsgákon gyakran előforduló hibákat beszéltük meg vele. Sok hasznos következtetést tudunk ezekből levonni, melyek alakították oktató munkánkat.

Szorosabbá és sokrétűbbé váltak kapcsolataink a BJMT vezetőségével is. Az elnökségben – több cikluson keresztül – és különböző bizottságokban képviselte tagozatunkat Moór professzor. Ez a kapcsolattartás tette lehetővé, hogy Sopronban rendezhettük meg egy alkalommal a Rác László Vándorgyűlést. A szervezésben és a lebonyolításban nagy szerepet vállalt és eredményesen tevékenykedett volt elnökünk. Ebben az időben szerveztük meg, a győri tagozattal közösen, megyei középiskolai tanulmányi versenyünket. A versenyek ünnepélyes eredményhirdetésén rendszeresen tartott előadást a professzor úr.

Még hosszasan lehetne sorolni azokat a momentumokat, amelyek a város tanárai és az egyetemi tanszék oktatói, valamint más városok matematikusai közötti kapcsolatok bővítését szolgálták. Ezekre most nem térek ki, mert felsorolásuk is hosszú időt igényelne, csak az általam leglényegesebbnek tartottakat szerettem volna az előzőekben kiemelni.

Mit jelentett tehát a város matematikusainak Moór Arthur tevékenysége?

A Bolyai-tagozat életének fellendítésén keresztül szorosabb kapcsolatok kiépítését emberi és szakmai vonatkozásban egyaránt városon belül, de országosan is. Lebilincselő szakmai tudása példamutató volt mindannyiunknak. Arra ösztönzött, hogy oktatni csak biztos ismeretek birtokában és alapos felkészültséggel szabad. Eredményesek csak így lehetünk. Tapasztalatainak átadásával sok segítséget adott ismereteink bővítéséhez. Közvetlen, barátságos modora, szerénysége, egyéni humora biztosította a bensőséges emberi kapcsolatok kialakulását.

Mindezek alapján bizton állíthatom, hogy korai, váratlan halála mély megdöbbenést keltett mindazokban, akik kapcsolatba kerültek vele.

A mai napon mi soproni matematikatanárok kegyelettel adózunk emlékének születése 70. évfordulóján. Emlékét megőrizzük, útmutatásait követni fogjuk, munkásságát köszönjük. [1\(30\)](#)

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLEKEZÉSEK / Mollay Károly: Hiller István (1934–1993)

Mollay Károly: Hiller István

(1934–1993)

„Dr. Hiller István könyvtári főigazgató 1993. november 11-én, életének 59. évében váratlanul elhunyt” – írta többek között a gyászjelentés. E szűkszavú közlés mögött termékeny élet eseményei rejtőznek. Hiller István 1934. április 25-én Sopronban született, itt érettségizett (Berzsenyi Dániel Gimnázium). 1952–1955-ig tanítványom volt Budapesten, az Idegen Nyelvek Főiskoláján, ahol mint évfolyamának legkiválóbb hallgatója német nyelvből fordítói és tolmácsoklevelet szerzett. Szomorú rendelése a sorsnak, hogy a tanár ír nekrológot tanítványáról, aki tanárát e hasábokon olyan bensőséges és meleghangú írásban köszöntötte hetvenedik és hetvenötödik születésnapján. Összekötött bennünket a Sopron iránti szeretet és erős honvágy. 1956 novemberében más soproniakkal együtt disszidált Ausztriába, de a gyötrő honvágy hamar visszahozta, pedig ott nem voltak nyelvi nehézségei, hiszen Sopronban teljes 81német–magyar kétnyelvűségben nőtt fel, amit az Idegen Nyelvek Főiskoláján még fejlesztett. Visszajött, hogy szakmai gyakorlatát az Állami Könyvterjesztő Vállalat soproni fiókjában folytassa.

1957. október 1-jén került tudományos munkatársként a soproni egyetem könyvtárába, ami számára további tanulást jelentett. Először könyvtárosi oklevelet szerzett Budapesten (1963), sőt beiratkozott a soproni egyetemre: itt erdőmérnöki oklevelet nyert (1964), 1968-ban pedig megvédte erdészettörténeti doktori értekezését, az elsőt ebben a műfajban az egyetemen. Ekkor már egy éve az egyetem Központi Könyvtárának igazgatója volt. 1977-ben lett főigazgató. 1948-ban kapcsolódott be az ifjúsági mozgalomba (Diákszövetség, DISZ, KISZ), majd a szakszervezet és az MSZMP tagja lett, mindenhol vezető funkciókat töltve be.

Munkásságának két nagyobb területe az erdészeti könyvtárügy és a soproni helytörténetírás volt. Az egyetem Központi Könyvtára épületének megépülése és berendezése (1975–1977) lehetővé tette számára nemcsak erdészeti és faipari szakkönyvtár, hanem közművelődési könyvtár kiépítését, ilyen folyóiratok beszerzését, korszerű dokumentációs-információs rendszer létesítését, amely méltóan illeszkedett az országos könyvtárhálózatba. Szívügye volt a még Selmecebányáról átmentett régi könyv- és

folyóirat-állománynak ún. műemlékkönyvtárrá való berendezése, amelynek értékes anyagát külföldi szakembereknek is büszkén és sikerrel mutatta be. Létrehozta az ország negyedik, vidéki Fordító Irodáját és megvetette az Erdészeti Múzeum (Templom u. 4.) alapjait. Erdészettörténeti és könyvtárügyi ismeretei révén oktathatta az egyetemen az „Agrártörténet” és a „Szakirodalmi ismeretek” című tantárgyakat, amihez elvégezte a MÉM Mérnöktovábbképző Intézetének szaktanfolyamát is. ⁸²Mindehhez járult még országos és külföldi szervezetekkel való kapcsolata is, mint pl. MTA Könyv- és Könyvtörténeti Albizottsága, a Veszprémi Akadémiai Bizottság Művelődéstörténeti Bizottsága, az Egyetemi Könyvtárigazgatók Kollégiuma, European Science Foundation Forest Ecosystem Research Network, Microfilming Corporation of America, International Association of Technological University Libraries stb.

A soproni helytörténetírásba még Csatkai Endre vezette be, cikkei a Soproni Szemlében 1960-tól kezdve jelentek meg. 1966-tól 1991-ig volt a szerkesztőbizottság tagja, titkára, technikai szerkesztője. E minőségében sokat segített folyóiratunknak, hogy mindig idejében és megfelelő köntösben jelenhessék meg. Ez szívügye volt. Már én voltam a Soproni Szemle főszerkesztője, amikor tudtomon kívül a Megyei Pártbizottság arra akarta rávenni, játssza át neki folyóiratunkat: ezt határozottan és kereken megtagadta, pedig neki ígérték a főszerkesztői posztot; majd miheztartás végett velem azonnal közölte az esetet. Pártvonalon mindig kiállt folyóiratunkért, ami számos rossz pontot szerzett neki. Helytörténeti működéséhez tartozik még Burgenland tudományos köreivel, különösen a kismartoni Tartományi Könyvtárral való kapcsolata, amelyért 1989. február 14-én, első külföldi állampolgárként, megkapta a „Großes Ehrenzeichen des Landes Burgenland” nevű kitüntetést.

Egyéb kitüntetései voltak többek között: Az Erdészet kiváló dolgozója (1969), Szabó Ervin Emlékérem (1975), Károlyi Mihály Emlékplakett (1983), Munka Érdemrend ezüst fokozata (1987).

A rendszerváltást szükségesnek tartotta, hiszen már korábban kapcsolatban volt a reformkommunistákkal. „Nem leszek köpönyegforgató, mint mások!” – mondta és belépett az MSZP-be. A Központi Egyetemi Könyvtár főigazgatói állására törvényszerűen kiírt pályázat körüli herce-hurca és támadások miatt 1992. júl. 31-én végül is engedett az ismételt győri hívó szónak: felmondott az egyetemen és elment Győrbe a Széchenyi István Főiskola könyvtári főigazgatójának. Telefonbeszélgetéseinkből tudom, hogy ott nagyon megbecsülték, számos szép feladatot és lehetőséget kapott, ami aktivitásának új szárnyakat adott. Mégis nagyon sajnált a szíve Sopronért, a Központi Egyetemi Könyvtárért, ami állandó magas vérnyomásának bizonyára nem tett jót.

Temetése 1993. november 18-án volt a soproni Szent Mihály-temetőben a római katolikus egyház szertartása szerint. Szeretett erdészindulóját játszották...

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MEGEMLÉKEZÉSEK / Sarkady Sándor: Németh Alajos (1904–1993)

Sarkady Sándor: Németh Alajos (1904–1993)

1993. szeptember 15-én, életének 89., papságának 65. évében elhunyt Dr. Németh Alajos püspöki tanácsos, nyugalmazott lelkész-hittanár, memoáriró; Sopron könnyes-véres dátumainak megörökítője.

Áldozatos, nehéz, de szép és példaadó élete volt.

Falun és városban, iskolákban és kórházakban, a templomban és a börtöncellában eszméihez híven, meggyőződése szerint élt és cselekedett. Egy *másik* világba vetett hittel végezte munkáját. „Ha csak ebben az életben reménykedünk Krisztusban – üzeni gyászjelentése a maradéknak – minden embernél szájalomra méltóbbak **83**vagyunk.” (I. Kor. 15,19). – Ő emelt fővel állhatott meg földi bírái előtt, nem vált soha szájalomra méltóvá, a megpróbáltatások közt megővta őt hite, tudása és tisztessége.

Sopronkőhidán született, 1904. december 31-én. A helyi elemi iskolában Büttl János tanító keze alatt tanult. 1916-tól 1920-ig a győri Bencés gimnázium diákja volt. Négy évig a győri kisszeminárium növendéke; 1924-től 1928-ig mint teológus tartózkodott a győri nagyszemináriumban.

A kispapok körében népszerű, nagy tehetségű fiú az irodalmi egyesület tagja, majd elnöke lesz. Szépen szaval, elbeszéléseket és értekezéseket ír, nyelvészeti vitát rendez az ikés igék használatáról; verseit – az akkori szokás szerint – megörökítik a „Reménysugár” c. diáklapban. Az irodalom után egyre mélyebben kezd érdeklődni a földrajz, a történelem és a német nyelv iránt.

Legkedvesebb tanára – egyben osztályfőnöke – Hollós Ildéon volt, aki jövőbe látó útmutatással a tollforgató diákot kinevezte az „osztály krónikásává.”

Németh Alajost 1928. június 29-én szentelték pappá a győri püspöktemplomban. Július 8-án mondta első szentmiséjét a soproni dómban. Újmiséjére szülőfalujában került sor. A fegyházban Kőhida fennállása óta ez volt az első szentmise!

1928. augusztus 21-én foglalta el első kápláni stációját Magyaróvárott. Többedmagával megalakította a helyi keresztény szocialista pártot, sűrűn cikkezett az újságokban, főleg a Nyugati Hírlapban. A szociális kérdéseket firtató, kendőzetlen nyíltságú írásaiért sok kritika érte.

84Az 1932-es 33-as év fordulóján rövid ideig Szakonyban volt adminisztrátor, ezt követően Győrött kórházi lelkész 1934 őszéig, illetve a Tanítóképző Intézet Internátusának prefektusa 1935 végéig. Közben ez év nyarán három hetes afrikai társasutazáson vett részt.

1935 végén Dr. Büchner László prelátus mellé került karkáplánnak a soproni Dóm templomba. (Büchner sokra becsülte, példaképének tartotta, élete utolsó publikációját is a prelátus emlékének szentelte a Soproni Füzetek 1993. évi kötetében.)

Németh Alajos 1935 decemberében szigorlatozott római jogból Szegeden, 1936 februárjában pedig egyházjogból. Ugyanakkor kánonjogi doktorrá avatták. Ez év nyarán egy újabb és nagyobb társasutazáson vett részt, amelynek főbb állomásai Beiruth, Damaszkusz, Rhodosz, Patmosz voltak.

1940-ben plébánosi vizsgát tett, majd 1941. november 25-én sikerrel megszerezte hittanári oklevelét.

Embersége, lelki nagysága az 1940-es évek kataklizmáiban teljesedett ki. Amikor a világháború vihara a szeretett városon is átsöpört, bombák hulltak, s a romos Sopronban kórházakká váltak az iskolák, ő – egy maroknyi lelkes csapat élén – lankadatlanul a küldetésének érzett munkát végezte: sebesülteket vigasztalt, romot takarított, talicskán szállított élelmet a rászorultaknak, és naponta temette a hantolatlan holtakat. Közben minden fontos mozzanatát feljegyezte ezeknek a fekete időknek, s elkészítette a soproni háborús halottak névjegyzékét, a felebaráti szeretet és a történelmi objektivitás e páratlan mementóját.

Önzetlenségét, példaadó helyállását 1945-ben Fábján Lajos polgármester köszönte meg, a Soproni Nemzeti Bizottság pedig jegyzőkönyvbe iktatta múlhatatlan érdemelt.

A jobb jövő azonban balra fordult Magyarországon. A magyar értelmiség és főként a katolikus egyház ellen támadást indító pártállam nem volt tekintettel a keresztény és emberbaráti érdekekre. 1948 nyarán, az iskolák államosítása ellen tüntető tanulóifjúság demonstrációját követően (noha annak inkább csak együttértő szemlélője, semmint szervezője volt), az ÁVH Dr. Németh Alajos hittanárt is letartóztatta.

Huszonegy hónapot töltött internáló táborokban. Hitét és az igazság győzelmébe vetett reményét azonban egy pillanatra sem veszítette el. Titokban szorgalmasan írta naplóját a Pokolban, amely vádirat volt az embertelen Hatalom ellen. („Akkor írtam mindezt WC-papír darabokra és egyéb papírfoszlányokra – jegyzői később mottóul könyve elejére –, amikor túl veszélyes volt kimondani az igazságot, mert verés, internálás vagy börtön járt érte.”)

Szabadulása után még sokáig rendőri felügyelet alatt tartották, s egy ideig hittanári állásától is megfosztották. Az indoklás egyik mondata így marasztalja el Dr. Németh Alajost, örök időkre megdicsérve őt a maradék előtt: „Éleseszű, meg nem alkuvó papvezető, a mai rendszer halálos ellensége.”

Rendőri felügyeletének meghosszabbításakor nem élt fellebbezési jogával: „Az internálást kibírtam, ezt is ki fogom bírni.”

Kibírta. Megtartotta hite és veleszületett tisztessége. Még négy évtizeden át szolgálta Istenét, felekezetét és a közjó ügyét. 1962-ig ismét karkáplán Sopronban, 1962-től két évig Tápszentmiklóson, 1964-től tíz éven át Bányogyszováton lelkész. 1974-ben vonult nyugállományba, de nyugdíjasként is ellátta a soproni orsolyita templom igazgatását 1983-tól 1991-ig.

85Az egyházi szolgálat mellett szünet nélkül írta és rendezgette emlékiratait. Olykor egy-egy részletet közzé is tett belőlük, elsősorban a Soproni Szemle, a Soproni Füzetek és a Történelmi Szemle hasábjain. Amikor

elérkezett a „puha diktatúra” ideje, második világháborús feljegyzéseinek nagyobb része – igaz, hogy csak kellő politikai hangfogóval – a Soproni Szemle különkiadványaként is megjelenhetett, (Dr. Hiller István–Dr. Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája 1979.)

Az élet és a történelem igazságszolgáltatása, hogy Dr. Németh Alajos megérhette az oly régóta várt rendszerváltást, s hogy még életében megindult könyveinek csonkítatlan kiadása is.

Először a negyven éven át rejtegetett internáló-tábori napló jelent meg *Papok a rács mögött* címen 1991-ben. Ezt követte a világégés borzalmainak helyi krónikája, a *Sopron könnyes-véres dátumai* 1993-ban.

Hamarosan elhagyja a nyomdát harmadik könyve is, a *Sóhajok palotája*. A mű, amely a kőhidai fegyház történetét mutatja be – úgy, hogy a háttérben ott villóznak a század történelmének eseményei is – méltán nyerte el 1993-ban a Lakitelek Alapítvány 4. helyezését.

Szinte élete utolsó pillanatáig dolgozott. Váratlan halála sokunk szívét megszorította.

1993. szeptember 24-én, pénteken 10 órakor temették. A Szent Mihály templomban Pápai Lajos megyés püspök huszonnégy lelképásztor gyűréjében mutatott be érte szentmisét. Ravatalánál a gyászszerterés után Vörös Istvánné, Komlós Klára búcsúzott tőle szép gondolatokkal. A család és a rokonság nyomában hívei, barátai és tisztelői végelethatatlan sora kísérte utolsó útjára.

Jegyezzük fel nyughelyét a jövőnek, ahogy ő is százak és százak sírját jelölte meg pontosan a hozzátartozók vigaszára, az utókor okulására: Az Újtemetőben, a Kálváriakeresztől visszafelé, jobb oldalt a hetedik gömbakác alatt alussza örök álmát.

Emlékezete híven megőrizte Sopron könnyes-véres dátumait. Őrizze meg híven a város is az ő emlékezetét!

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC

SOPRONI KÖNYVESPOLC

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI KÖNYVESPOLC / Mastalirné Zádor Márta: Hiller István irodalmi munkássága

Mastalirné Zádor Márta: Hiller István irodalmi munkássága

Bolgár vendégek a soproni Erdőmérnöki Főiskolán. Főiskolánk, 1960, 7. szám. 3–4.

Gondolatok a felszabadulási kulturális szemle soproni egyetemi bemutatóiról. Főiskolánk, 1960, 5–6. szám. 13.

A Tanácsköztársaság 40. évfordulójának ünnepei Sopronban 1959. SSz. 1960, 143–148.

Kollégium és kultúrmunka az Erdőmérnöki Főiskolán. Felsőoktatási Szemle, 1961, 234.

Kosztolányi Dezső és Karinthy Frigyes soproni szereplése. SSz. 1961, 71–74.

A magyar mezőgazdasági könyvkiadásról az 1945–1950-ig terjedő időszakban.

Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója, 1964, 2–3. sz. 25–29.

Hengst, Eberhard–Hiller, István: Die forstliche Hochschulausbildung in Ungarn. Archiv für Forstwesen, 1964, 997–1000.

86 Gondolatok a Magyar Tanácsköztársaság könyvtárpolitikai célkitűzéseiről, különös tekintettel annak mezőgazdasági vonatkozásaira. Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója, 1964, 4. sz. 14–18. p.

A soproni és sopronmegyei zsidók utolsó állomása 1944-ben. SSz. 1964, 344.

Soproni oklevelek és telekkönyvek mint a mérnöki munkák kiindulópontjai. SSz. 1965, 69–72.

Eredmények és gondok Sopron közművelődési könyvtáraiban. SSz. 1964, 374–375.

Gazdag műszaki programot ígér a Soproni Nyári Szabadegyetem. Újítók Lapja, 1965, 8. p.

Nagyjelentőségű újítás a soproni Erdészeti és Faipari Egyetemen. Újítók Lapja, 1965, 8. sz. 22. p.

Teszárs Géza. Nekrológ. Geodézia és Kartográfia 1965.

A Soproni Nyári Szabadegyetem. Felsőoktatási Szemle, 1965. 765–766.

Olvasó fiatalságért. Jövendő, 1966, 1. sz. 1–3. p.

A Soproni Irodalmi Színpadok. Jövendő, 1966, 3. sz. 7. p.

Szabó Dezső 1920 februári soproni szereplésének visszhangja. SSz. 1965, 86–89.

Adatok a magyar erdészeti kísérletügy fejlődéséhez az első világháborúig. Az Erdő, 1965, 220–223. p.

Sopron a fasiszta sajtó tükrében (1944. október 15.–1945. április 4.) SSz. 1965, 97–114. p.

Megjegyzések és javaslatok az Egyetemes Tizedes Osztályozás erdészeti szakcsoportjának használatához. Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója. 1965, 12. sz. 26–29. p.

Az első erdészeti kiállítás Sopron vármegyében és Sopronban. SSz. 1965, 244–246. p.

Két bibliográfiai kiadvány összehasonlító vizsgálata az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárában. Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója 1965, 4. sz. 20–22. p.

Naszódi Zsigmond élete és munkássága. (Egy soproni származású elfelejtett szocialista író születésének 90. évfordulójára). SSz. 1965, 289–299. p.

Századunk ismert magyar íróinak szereplése a Frankenburg Körben. SSz. 1966, 61–68. p.

Biológiai előadások a TIT Soproni Nyári Egyetemen. Búvár, 1966, 122.

Az első erdő- és faipari mérnökhallgatók az OMgK könyvtárosi tanfolyamán.

Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója, 1966, 1. sz. 13–18.

Új utak, új lehetőségek. Jövendő, 1966, 4. sz. 2. p.

Szilvási Lajos Sopronban. Jövendő, 1966, 5. sz. 2. p.

Figyelemreméltó erdészeti újdonságok. Újítók Lapja, 1966, 10. sz. 27. p.

A hagyomány, a haladás fáklyái. Jövendő, 1966. 6. sz. 2. p.

A Soproni Nyári Egyetem a műszaki fejlesztés és a tudományos tapasztalatcsere szolgálatában. Újítók Lapja, 1966, 11. sz. 5. p.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának dokumentációs tevékenységéről. Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója, 1966, 2. sz. 19–22.

Iparjogvédelmi nap Sopronban. Újítók Lapja, 1966, 13. sz. 2. p.

A kulturális munka szerepe és jelentősége ifjúságunk nevelésében. Jövendő, 1966. 8. sz. 2. p.

87Erdészeti előadások a XI. Soproni Nyári Egyetemen. Az Erdő, 1966, 428–430.

Egy ifjúsági utazás margójára. Jövendő, 1966, 10. sz. 2. p.

Országos Soproni Diáknapok 1967. Jövendő, 1966, 11. sz. 2. p.

Mit érnek a fiatal műszakiak újításai: Újítók Lapja, 1966, 22. sz. 10–11. p.

A 100 esztendő Országos Erdészeti Egyesület jubileumi ünneppsorozata Sopronban. SSz. 1966, 372–377.

Halász Gábor élete és munkássága. Szolnok, 1966. Recenzió. SSz. 1966, 383.

Külföldi újítások az erdészetben és a faiparban. Újítók Lapja, 1967, 1. sz. 27–29. p.

Ifjúsági újításainkról. Jövendő, 1967, 1. sz. 2. p.

Országos Diáknapok. Jövendő, 1967, 4. sz. 2. p.

Szeless S.: Az üzemi és munkaanalízis mint az erdészeti üzem szervezésének és tervezésének alapja. Recenzió. Az Erdő, 1967, 283–284. p.

Újabb adatok a soproni és Sopron megyei korai paraszt-, munkás-, ellenállási- és sztrájkmozgalmak történetéhez. SSz. 1966, 135–142. p.

Hús esztendő faipari szakirodalma Sopronban. SSz. 1966, 178–181. p.

Erinnerungen an den ungarischen Forstmann Károly Kaán. Archiv für Forstwesen, 1966, 817–824. p.

Kaán Károly és az erdészeti felsőoktatás reformja. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos

Közleményei, 1965, 395–410. p.

A soproni Egyetemi Könyvtár reference-, dokumentációs és bibliográfiai tevékenységéről 1945–1966 Műszaki Egyetemi Könyvtáros, 1966, 13–20.

Nemzeti bibliográfiánk megteremtőjének és családjának soproni kapcsolatai. SSz. 1966, 341–351.

A dokumentációs tevékenység szerepe az újítási munkában és a műszaki fejlesztésben. Újítók Lapja, 1966, 24. sz. 3–4. p.

Egy érdekes soproni kép történelmi vonatkozásai. SSz. 1967, 49–54. p.

Szakirodalmi ismeretek. Sopron, 1967, Erdészeti és Faipari Egyetem Jegyzetsokszorosító Részlege, 68. p.

Egyetemi oktatók és tudományos dolgozók irodalmi munkássága (1955–1965). Bibliográfia. Sopron, 1966, Erdészeti és Faipari Egyetem Jegyzetsokszorosító Részlege. 141. p.

Adatok a Soproni Nyári Egyetem történetéből. Sopron, 1966. TIT Győr-Sopron megyei Szervezete. 84. p.

Értekezések, útibeszámolók, diplomatervek és tudományos diákköri dolgozatok (1957–1966). Bibliográfia. Sopron, 1966, Erdészeti és Faipari Egyetem Jegyzetsokszorosító Részlege, 205. p.

Simkovics Gyula – Papp István – Hiller István: Sopron 1966. (Sopron helytörténete 1962–1966.) Sopron, 1967, 103. p.

Az ifjúsági mozgalom tíz esztendeje Sopronban. Sopron, 1967, 88. p.

A Soproni Nyári Egyetem útikalauza – Reiseführer des Soproner Universitätsferienkurses. Sopron, 1969. Erdészeti és Faipari Egyetem Jegyzetsokszorosító Részleg. 76 p.

Die Forstwissenschaft als die Wiege unseres holzwirtschaftlichen Hochschulwesens (Erdészeti és Faipari Egyetem Kiadványai) 1969, 107 p.

Az erdőgazdálkodás és az erdészettudomány mint faipari szakművelődésünk és felsőbb faipari szakoktatásunk bölcsője. Doktori értekezés. Sopron, 1968. Kézirat. 175.

88 Útjelentések, disszertációk, diplomatervek, stb. feldolgozásának szükségességéről és feltárásuk egyik módjáról. Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója, 1966, 4. sz. 9–13. p.

Hauer István tükörképe Széchenyi István írásaiban. SSz. 1967, 172–179, 254–261.

Hiller István–Kolossváry Szabolcsné: A szovjet erdészeti irodalom szerepe Magyarországon. Az Erdő, 1967, 519–525.p.

A XII. Soproni Nyári Egyetem erdészeti előadásairól. Az Erdő, 1967, 525–528. p.

A korai magyar–szovjet tudományos kapcsolatok néhány újabb soproni vonatkozása. SSz. 1967, 300–317.

Egyetemi oktatásunk és a papíripar. Erdőgazdaság és Faipar. 1968, 3–4.

A fejlesztés fontos tartaléka. Néhány szó a műszaki jellegű kéziratok gazdasági értékéről. Újítók Lapja,

1968, 2. sz. 3–4. p.

Vándor Sándor emléke Sopronban. SSz. 1968, 164–168.

Korszerű berendezések és eljárások az erdészetben és a faiparban. Újítók Lapja, 1967, 19. sz. 21–22. p.

Újító kollektívák. Két ifjúsági brigád eredményei egy gyáregységben. Újítók Lapja, 1967, 22. sz. 11. p.

Az erdőgazdasági és faipari műszaki fejlesztés és egészségvédelem kérdései az európai szaksajtóban. Újítók Lapja, 1968, 3. sz. 26. p.

Átszervezték az NDK-ban az erdészeti újítómozgalmat. Újítók Lapja, 1968, 10. sz. 29. p.

Modern eszközök az erdészeti üzemszervezésben. Újítók Lapja, 1968, 17. sz. 27. p.

Készülődés a soproni diáknapokra. Jövendő, 1968. 10. sz. 1. p.

A Könyvtári Tanács szerepe az Erdészeti és Faipari Egyetemen. Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója, 1968. 3. sz. 10–13. p.

Korszerű szovjet és osztrák mezőgazdasági-erdészeti gépek. Újítók Lapja, 1968. 20. sz. 27. p.

Külföldi lapszemle találmányokról, újításokról, újdonságokról. Újítók Lapja, 1968. 21. sz. 29. p.

Külföldi lapokban láttuk, olvastuk. Újítók Lapja, 1969. 3. sz. 32. p.

A diáknapok elé. Soproni Műsor, 1969. máj. 16.

Három szovjet faipari újítás. Újítók Lapja, 1969. 10. sz. 28. p.

Fiatalfutók klubjai. Ifjú Kommunista, 1969. 7. sz. 33. p.

Az Országos Diáknapokról. Jövendő, 1969. 7–8. sz. 1–3. p.

Értékes javaslatok a munkavédelmi pályamunkákban. Újítók Lapja, 1970. 5. sz. 7. p.

Könyvtáros szemmel a Német Szövetségi Köztársaságban. Mezőgazdasági Könyvtárosok Tájékoztatója. 1970. 4. sz. 20–26, 1971, 1. sz. 23–27.

Korszerű irányzatok – Erdészet: Tápoldatos csemete-termesztés duzzasztott perlitben. Újítók Lapja, 1971, 3. sz. 31. p.

Az Ifjú Proletár jubileuma. Két évforduló emlékére. Jövendő, 1971, 2. sz. 1. p.

A szovjet–magyar erdészeti tudományos kapcsolatok fejlődése. Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményei, 1968, 37–48.

Sopron harca a hajdani selmebányai főiskola idetelepítéséért 1919-ben. SSz. 1969, 97–106.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem történetéből. Erdészeti és Faipari Egyetem Évkönyve 1968–1969. tanév, 17–34. p.

- 89 Soproni és megyei vonatkozások Pethe Ferenc gazdasági könyveiben. SSz. 1969, 352–357.
- Adatok a soproni egyetem negyedszázados történetéből. SSz. 1970, 139–151.
- Haladó egyetemi diákmozgalmak a felszabadulás előtt (1933–1945). SSz. 1970, 224–236, 317–325.
- Egyetemünk és Sopron városa. In: Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián – Sopron 1919–1969. Sopron, 1970, az Erdészeti és Faipari Egyetem Jubileumi Évkönyve, 25–49.
- Az önálló faipari mérnökképzés kialakulása. In: Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián – Sopron 1919–1969. Sopron, 1970, az Erdészeti és Faipari Egyetem Jubileumi Évkönyve, 129–143.
- A magyar erdészeti és faipari felsőoktatás másfél évszázada. Alma Mater. Sopron, 1970
- Az Erdészeti és Faipari Egyetem (Bulletin) Sopron, 1970, Erdészeti és Faipari Egyetem 78 p.
- Universität für Forstwesen und Holzindustrie. Sopron, 1970, Erdészeti és Faipari Egyetem. 78 p.
- Dr. Hiller István–Zakar János: Német–magyar erdészeti szótár. Sopron, 1970/1971.
- Erdészeti és Faipari Egyetem Jegyzetsokszorosító Részlege, 271 p.
- University of Forestry and Timber Industry. Sopron, 1971, Erdészeti és Faipari Egyetem 78. p.
- Erdőhasználati irányzatok külföldön. In: az erdőhasználat időszerű kérdései. Szerk. Benedek Attila. Sopron, 1972, 213–242. p.
- Die Entwicklung der holzindustriellen Ausbildung an der Akademie in Schemnitz (Vyvoj drevárskej vychovy na Akademii v Banskej Stiavnici. Zbornik referátov na Sympozii vo Zvolene v septembri 1970 pri príležitosti lesníckych vyrocí Antol 1971/1972), 73. p.
- A Szabadság-szobor leleplezése Sopronban. 1970. április 1. Szerk. Dr. Hiller István. Sopron, (1972), 80 p. Sopron 1973. Szerk. Dr. Hiller István. Sopron, 1973.
- Lenin centenárium Sopronban 1970. Előszó és összekötő szöveg + szerk. Sopron, 1970, 101 p.
- Széchenyi István erdészeti elképzelései Kaán Károly értékelése alapján. Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményei, 1969, 133–142.
- A faipari oktatás kezdetei Selmecbányán. Agrártörténeti Szemle, 1970, 385–394.
- Kellner Sándor és a soproni küldöttek a Tanácsok Országos Gyűlésén (1919. július) SSz. 1971, 52–59
- Die Forstakademie Schemnitz als Wiege des holzindustriellen Hochschulunterrichts. Allgemeine Forstzeitung, 1971, 158–161.
- A magyar erdészeti és faipari felsőoktatás másfél évszázada. Alma Mater. Sopron, 1971, 1–18.
- Sopron 1970. (Készült az 1971. évi tanácsválasztásokra), [Írták: Dr. Hiller István, Horváth Mihály, Dr.

Kubinszky Mihályné, Landl Róbert, Papp István, Pogány Lóránt] (Dr. Hiller István: Egészségügy, Kulturális élet, Sportélet.) Sopron 1970 (1971), 153 (99–129)

A faipari oktatás kezdetei Selmecebányán.

90Az Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztályának Közleményei, V–VII. 1972, 61–86.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtárának műemlékállományáról. Az Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztályának Közleményei, V–VII. 1972. 124–132.

Egy érdekes soproni kiállítás margójára. Újítók Lapja, 1972, 20. sz. 9–11.

Egy soproni forradalmár tudós életrajzához. SSz. 1972, 176–181.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtára a mezőgazdasági szakkönyvterjesztési versenyben. Könyvtáros, 1972, 666–667.

Adatok a szervezett ismeretterjesztés soproni történetéből (1841–1972). SSz. 1972, 334–343.

Emlékezések és tények (1945) A Szabadság-szobor leleplezése Sopronban. Sopron, (1972), 53–61.

Az erdészeti könyvtárügy és dokumentáció fejlődése. Jubileumi évkönyv. Bp. 1972 (1973), 66–75.

Egy lap vadászatunk történetéből. Erdőgazdaság és Faipar, 1971. jún. 14.

Egy Sopron megyei tanító Napoleonnál. SSz. 1971, 356–361.

Sopron bibliográfiája az 1970. évre. SSz. 1971, 88–94. p.

Gyártmány- és gyártásfejlesztés: Sopron – Az AFIT korszerű gyártmányai. Újítók Lapja. 1973, 12. sz. 5–6.

Sopron bibliográfiája az 1971. évre. SSz. 1972, 86–91.

Sopron bibliográfiája az 1972. évre. SSz. 1973, 83–91.

Sopron bibliográfiája az 1973. évre. SSz. 1974, 88–96.

Beszámoló a TIT Városi Szervezetének 1973. évi munkájáról. SSz. 1974, 77–83. p.

A soproni főiskolai ifjúság a Tanácsköztársaság idején (Tanulmányrészlet). Jövendő, 1974, 9. sz.

Augusztinovicz Elemér. SSz. 1974. 193–194.

Az erdészeti és faipari kooperációs kör tevékenységéről. Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója, 1974, 4. sz. 23–27.

Sopron bibliográfiája az 1974. évre. SSz. 1975, 85–95.

Megjegyzések egy felszabadulási kiadvány kritikájához. Kisalföld, 1975, ápr. 12.

Beszámoló a TIT Sopron Városi Szervezetének 1974. évi munkájáról. SSz. 1975, 352–357.

A fával foglalkozó tudományok kezdete. Duhamel du Monceau. Az Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztálya Közleményei, VIII–X. 1975, 139–145.

A magyar erdészeti könyvtárügy. Az Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztálya Közleményei, VIII–X, 1975, 147–158.

A magyar vadászati felsőoktatás történetéből. Az Országos Erdészeti Egyesület Erdészettörténeti Szakosztálya Közleményei, VIII–X, 1975, 257–275.

Hozzászólás a balekvizsga című cikkhez. Soproni Egyetem, 1969–70/3. szám, 23–24.

A KISZ megalakulásának 15. évfordulója. Soproni Egyetem, 1971–72/3. szám. 2–4.

Hallgatóink a kamerák előtt. Soproni Egyetem, 1965, 11–12.

Nagyobb megbecsülést! Soproni Egyetem, 1965, 5–6 szám.

Egyetemi kulturális seregszemle Sopronban. Főiskolánk, 1960, 3. szám, 5. p.

91 Dr. Wilckens Henrik Dávid emlékművének felavatása. Erdészeti és Faipari Egyetem Kiadványai, 1969, 3. sz. 30–36.

Megnyitó a Felsőoktatási Intézmények V. Országos Munkavédelmi Ankétja Könyvkiállításán. Sopron, 1969, A Felsőoktatási Intézmények V. Országos Munkavédelmi Ankétja, Sopron. 28–31.

Emlékezzünk [Petőfi Sándorra]. Soproni Műsor, 1973, márc. 1–2. p.

Lászlóffy Waldemár (szerk.): A Fertő-táj bibliográfiája. Könyvismertetés. SSz. 1973, 377–378.

Short history of Sopron University Summer Course lectures. Sopron, 1974, 17–26. p.

Az Erdővédelemtani Tanszék félévszázados története. Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményei. 1973 (1974), 3. sz. 83–94.

Az 1872. évi erdészeti oktatási reform. Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményei. 1973 (1974), 3. sz. 97–102.

A magyarországi szocialista mozgalom úttörőjének, a „hűtlenségi per” egyik fővádlottjának soproni kapcsolatairól. SSz. 1975., 157–162.

Adatok a vadászati felsőoktatás történetéből. Nemzetközi Vadászati Tudományos Konferencia előadásai. Szerk. Bencze Lajos. 3. köt. Sopron, 1973, 203–218. p.

A fahasználat korszerű fogalmai. Szerk. Dr. Hiller István, Dr. Pankotai Gábor. Bp., 1973, 156 p.

A soproni egyetemi hallgatók mozgalmái a két világháború között 1919–1945.

Sopron, 1975, Soproni Szemle különkiadványai. Új sor. 8. sz. 218 p.

Barangolások a soproni erdőkben (Társszerzőkkel) Bp., 1975, 92–103. p.

Az erdészeti oktatás 30 éve (Társszerzőkkel) Bp., 1975, 7–46, 121–123. p.

Hazánk első szakkönyvtárának kialakulása. Az Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtárának története. Sopron, 1975, 291 p.

Győr-Sopron megye forradalmi harcosainak életrajz-gyűjteménye (Társszerzőkkel) Győr, 1975.

Győr-Sopron megye felszabadulása (1945. március–április) Sopron, 1975, 25 p.

A magyar erdészeti és faipari felsőoktatás 30 éves története. 1945–1975. Erdészeti és Faipari Egyetem Tudományos Közleményei, 1975, 2. sz. 53–128.

Az egyetemtörténeti kutatásokról. Az egyetemi és főiskolai könyvtárak 2. országos konferenciájának anyaga. Bp., 1976, 87–90.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtára a szakmai nemzetközi együttműködés szolgálatában. Felsőoktatási Szemle, 1976, 364–368.

Két évtized és hét évszázad találkozása. Erdőgazdaság és Faipar, 1977, 3. sz. p. 18–19.

A magyar erdészeti szakirodalom kialakulása és változásai az Erdészeti és Faipari Egyetem történeti könyvgyűjteményének tükrében. Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója, 1977, 1. sz. 5–25.

Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1975. évre. SSz. 1976, 79–94.

Gyulay Zoltán (1900–1977). SSz. 1977, 173–176.

Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1976. évre. SSz. 1977. 176–192.

Beszámoló a TIT Sopron Városi Szervezetének 1975. és 1976. évi munkájáról. SSz. 1977, 266–274.

92Leitner József (1894–1977). SSz. 1977, 275–276.

Die Kunstdenkmäler Österreichs: Burgenland. Bearbeitet von Adelheid Schmeller-Kitt mit Beiträgen von Friederich Berg, Clara Prickler-Wassitzky, Hansjörg Ubl. Wien, 1976, 346 lap, 83 ábra (Dehio-Handbuch: Die Kunstdenkmäler Österreichs). SSz. 1977, 279–280.

Dr. Csapody István–Dr. Hiller István: A soproni hegyvidék kultúrtörténeti emlékei (Tanulmányterv a Soproni hegység természet- és tájvédelmi körzettel nyilvánításához. Szerk. Dr. Majer Antal. Sopron, 1976, 32 p.)

10 nap megrengette, 60 év megváltoztatta a világot. (Szemelvények jubileumi kiadványokból. Előadói segédanyag. Sopron, 1977, 33 p.)

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára. Sopron, 1978, 37 p.

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete X. Vándorgyűlése Sopronban (Függelék az MKE soproni programjához. Sopron, 1978, 56 p.

Dr. Hiller István–Dr. Németh Alajos: A háború és a felszabadulás krónikája (Sopron 1941–1945) A Soproni Szemle különlenyomata. Sopron, 1979, 208 p.

Agrártörténet. Fejezetek a magyar erdő- és fagazdálkodás történetéből. Jegyzetpótló oktatási segédlet.

- Sopron, 1979, Erdészeti és Faipari Egyetem Jegyzetsokszorosító Részlege, 126 p.
- Raszler Mihály (1929–1977). SSz. 1977, 371–374.
- Német–magyar tanulmánykötet (Könyvismertetés). Könyvtáros, 1977, 241–242.
- Könyvtártudományi Tanulmányok, 1975. Könyvtáros, 1977, 174–175. Sopron 700 éves jubileumára. Honismeret, 1977, 2–3. sz. 34–38.
- Új otthont kapott az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára. Könyvtári Figyelő, 1978, 410–422.
- Gondolatok a könyvtárban. (Egy ősi bibliotéka korszerű épülete). Mezőgazdasági és Élelmiszeripari Könyvtárosok Tájékoztatója, 1978, 2. sz. p. 16–44.
- Új könyvtárépületünkről. Soproni Egyetem, 1977/78, 4. 5. sz. 2–7.
- Rétvári László: Győr-Sopron megye népesedése. Bp., 1977, 142 lap. (Könyvismertetés). SSz. 1978, 190–191.
- Információs és könyvtári együttműködési lehetőségek a szocialista országok egyetemei között. Felsőoktatási Szemle, 1978, 634–637.
- Erdészeti tudományos szakkönyvtárunk kialakulása. Agrártörténeti Szemle, 1977, 390–411.
- Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: A szomszéd rétje. Ausztria könyvtárügye, osztrák könyvtárak a szakajtóban és a szakirodalomban. Könyvtáros, 1979, 97–101.
- Dejiny Banskostavnickej Akadémie od roku 1860 do roku 1918. Zbornik Lesnickeho, Drevarskeho a Polovnickeho Muzea, 1979, 10. sz. 139–163. Az utolsó napok... Valóság, 1980, 86–98.
- Dr. Hiller István–Gyuráczné Csomor Ágota: Barlai Ervin, a faipar egyik megteremtője. Erdőgazdaság és Faipar, 1980, 8–9. sz. 18–19.
- V. G. Nyeszterov munkássága. Szerk.: Dr. Hiller István. Sopron, EFE Központi Könyvtára, 1978.
- Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1977. évre. SSz. 1978, 268–287.
- A felsőoktatási könyvtárak közművelődési lehetőségeiről és feladatairól. Műhely, 1979, 96–101.
- 93**Bognár Dezső 70 éves. SSz. 1979, 141–142.
- Beszámoló a TIT Sopron Városi Szervezetének 1978. évi munkájáról. SSz. 1979, 179–185.
- Zur Geschichte der Bibliothek der Universität für Forstwesen und Holzindustrie in Sopron/VR Ungarn. Freiberg, 1980, 80 p.
- Résztanulmány Lagzi István: Tanulmányok a magyarországi lengyel emigráció történetéből 1939–1945. Bp.–Szeged, 1979, 123 p.
- Tisztelgés Wagner Károly előtt. Szerk. Dr. Hiller István. Sopron, 1980, 137 p.

Többcélú nagyértékű fakitermelő gépek kezelőinek kiképzése és továbbképzése. Témadokumentáció. Sopron, 1980, 182.

Magyar felsőoktatástörténeti irodalom 1945–1979. Bibliográfia. Az összeállításban közreműködött: Dr. Hiller István Bp., 1981, 428 p.

Hiller, István–Schmidmaier, Dieter: Gedanken zur Geschichte eines ungarisch–deutschen und deutsch–ungarischen Fachwörterbuches. Erinnerungen an Adolf Divald und Karl Wagner. (Veröffentlichungen des Wissenschaftlichen Informationszentrums der Bergakademie Freiberg. Nr. 91). Freiberg, 1981, 41 p.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem 1979–1980. Szerk. Dr. Hiller István. Sopron, 1981, EFE Jegyzetsokszorosító részlege. 62 p.

Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1978. évre. SSz. 1979, 362–383.

Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: A műszaki egyetemi könyvtárosok 2. szakmai szemináriuma. Könyvtáros, 1979, 213–214.

Jó könyvtárosként jó könyvtárat teremteni. Könyvtáros, 1980, 587–588.

Újabb német–magyar tanulmánykötetek. Könyvtáros, 1980, 428–429.

A könyvtár szerepe az oktatás, a kutatás és a gyakorlat feladatainak ellátásában. Felsőoktatási Szemle, 1980, 44–49.

Wandern in der Dreiländerecke – gestern und heute. In: Nördliche Dreiländerecke. Wien–Innsbruck, 1980, 73–74.

Grenzüberschreitende Gemeinsamkeiten – Persönlichkeiten der Kulturregion. In: Nördliche Dreiländerecke. Wien–Innsbruck, 1980, 65–69.

Emlékezés nekrológ helyett. SSz. 1980, 367–373.

Válasz hozzászólásokra és észrevételekre. SSz. 1980, 223–224.

A TIT 1979. évi tevékenysége Sopronban. SSz. 1980, 178–183.

Über die Geschichte eines Fachwörterbuches. Erinnerung an Adolf Divald und Karl Wagner. I–II. Neue Zeitung, 1980, 34. sz., 1980, 35. sz.

Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1979. évre. SSz. 1980, 373–383.

Nem tudnak róla a történészek. Népszabadság 1981, 125. sz.

Az erdészeti könyvtárügy és a központi szakkönyvtárunk. Az Erdő, 1981, 189–194.

Még egyszer felsőoktatásunk múltjának forrásairól. Magyar Nemzet, 1981, 99. sz.

Az agrártörténet című tantárgy bevezetése az Erdészeti és Faipari Egyetemen. Felsőoktatási Szemle, 1981, 205–210.

Haydn in Ungarn. In: Haydn Gedenkstätten. Wien, 1981, 66–67.

Haydn in Sopron. In: Haydn Gedenkstätten. Wien, 1981, 50.

Haydn–Pflege in der Dreiländerecke. Burgenland Jahrbuch, 1982, Wien, 1981, 3.

Haydn–Pflege in Ungarn. Burgenland Jahrbuch, 1982, Wien, 1981, 7.

94 Haydn–Pflege in Sopron. Burgenland Jahrbuch 1982, Wien, 1981, 9–11.

Einige Fragen der Gegenseitigkeit in der heutigen Geschichtsforschung (Lokalgeschichte) durch Beispiel während der NS-Zeit. Burgenländischer Pressedienst, 1981. jún.

Adatok Sopron és környéke nyomdászatának történetéből. In: Kisalföldi Könyvesházak. Győr, 1981, 39–56.

Erdőgazdálkodásunk története. Dunakanyar, 1982, 38–39.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának muzeális gyűjteménye. Agrártörténeti emlékgyűjtők 2. országos találkozója. Bp. 1981 31–37.

A TIT 1980. évi tevékenysége Sopronban. SSz. 1981, 176–182.

Majer Antal: A Bakony tisztafása. Bp., 1980. (Könyvismertetés). SSz. 1981, 190.

Die Zentralbibliothek der Universität für Forstwesen und Holzindustrie in Sopron (Zentralblatt für Bibliothekswesen. 1981. 4. sz. 159–162)

Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1980 évre. SSz. 1981, 370–382.

A TIT 1981. évi tevékenysége Sopronban. SSz. 1982. 179–182.

Múzeumi gondolatok. Soproni Egyetem, 1981–1982, 5. sz. p. 2–3.

Magyar felsőoktatástörténeti irodalom 1945–1970. (Bibl.) Szerk.: Ladányi Andor, Végh Ferenc. Közreműköd.: Hiller István. Bp., 1981, 428 p.

Újabb adatok Joseph Haydn soproni kapcsolatairól. SSz. 1982. 169–173.

Az 1942-es győri szabotázsakció történetéhez. Műhely, 1982, 91–94.

Adatok a magyar zsidók ausztriai mártíriumához 1944–1945. Évkönyv 1981–1982. Bp., 1982, 211–226. A Magyar Izraeliták Országos Képvisellete.

Wilckens Henrik Dávid emlékezete. Erdőgazdaság és Faipar, 1982. 7. sz. 6–7.

Kálmán Imre (1882–1953) soproni kapcsolatai. (Egy elfelejtett jegyzőkönyv). SSz. 1982, 66–72.

Über die Notwendigkeit der internationalen Zusammenarbeit in der Forstgeschichte anhand einiger konkreter Beispiele. In: Forst- und Jagdgeschichte Mitteleuropas, 1982, 14–23. Mitteilungen der Forstlichen Bundesversuchsanstalt Wien.

Egy ritka pécsi újságról. Az Új Dunántúl 1945-ös különkiadása. Mozgósító szalagcím. Dunántúli Napló,

1983, 233. sz. 6.

Egyetemtörténeti kutatásaink nemzetközi kölcsönhatásai. *Az Erdő*, 1983, 303–310.

Hiller István–Schmidmaier, Dieter: Heinrich David Wilckens. Student an der Bergakademie Freiberg und erster Professor des Forstinstitutes in Schemnitz zum 150. Todestag am 25. Mai 1982 (Veröffentlichungen des Wissenschaftlichen Informationszentrums der Bergakademie Freiberg. Nr. 98). Freiberg, 1982, 29 p.+ 15 t.

Válogatott dokumentumok Győr-Sopron megye munkásmozgalma történetéhez. 1929–1945. Közreműködött Dr. Hiller István. Győr, 1982, 370.

Az Alma Mater a reformok és nagy változások időszakában (1895–1919). In: *Mindnyájan voltunk egyszer az Akadémián...* Sopron–Kecskemét. 1983, 29–70.

Erdészeti kultúránk Mária Terézia korában. In: *Az 1770. évi Erdőrendtartás*. Miskolc, 1983. (Péchy Antal Miniatürkönyv Gyűjtők Klubja, 13–40)

Hiller István–Mastalir Ernőné–Nándori Gyuláné–Zsámboki László: A selmecbányai akadémia oktatóinak lexikona 1735–1918. Miskolc, 1983, 370.

95Dr. H. D. Wilckens. Az erdészettudomány első professzora Magyarországon. Sopron, 1983, EFE, 222 p. (Az EFE Tudományos Közleményei 1983. 1. sz.)

Könyvtári együttműködés a szocialista országok között. *Felsőoktatási Szemle*, 1982, 568–572.

Újszerű bibliográfiai kezdeményezés. *Könyvtáros*. 1982, 755.

Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1981. évre. *SSz.* 1982, 370–383.

Dr. Hiller István–Mastalirné Zádor Márta–Dr. Bartha Gáborné: Új szolgáltatás a soproni egyetemi könyvtárban. (Az OMIKK 4. kihelyezett fordító irodájáról.) *MÉM Könyvtárosok Tájékoztatója*, 1982, 1. sz. 25–32.

Kiegészítés a Jakóby László emlékülésen elhangzott előadásokhoz. *Bányászati és Kohászati Lapok – Kohászat*, 1983, 499–500.

Határmenti irodalomhelytörténeti találkozók Kismartonban. *SSz.* 1983, 77–78.

Parragi György és Sopron (Emlékezés születésének 80. évfordulójára) *SSz.* 1983, 78–89.

A TIT 1982. évi tevékenysége Sopronban. *SSz.* 1983, 181–186.

Mollay Károly 70 éves. *SSz.* 1983, 325–327.

Hiller István–Mastalirné Zádor Márta: Sopron bibliográfiája az 1982. évre. *SSz.* 1983, 368–382.

Büszkeségünk a Műemlékkönyvtár. *Soproni Egyetem*, 1983, jubileumi szám, 10–15.

Ergebnisse der Zusammenarbeit auf dem Gebiet des Bibliothekswesens zwischen den sozialistischen Ländern aus der Sicht der Soproner Universitätsbibliothek. *Zentralblatt für Bibliothekswesen*, 1983,

403–407.

Die Türken vor Wien. In: Burgenland, Wien, 1983, 81–85.

Verkehrsprojekte um den Neusiedlersee. Burgenländisches Leben, 1983, 44–45.

Universitätsbibliothek in Sopron. Burgenländisches Leben, 1983, 14–15.

Sopron és környékének munkásmozgalma a Hitler- és Volksbundellenes küzdelmek időszakában 1939–1945. Sopron, 1983, 192 p. (Győr-Sopron megye munkásmozgalma)

Z historie vyucby dřevářstva na byvalej banskostiavnickej akademii (Aus der Geschichte der Holzverarbeitungslehre an der ehemaligen Akademie in Banská Stiavnica). In: Zbornik LDPM 12, 1983, 225–238.

Parkerdők az erdészeti oktatásban. In: Barangolások a soproni erdőkben. 2. kiad. Győr, 1983, 116–129.

Erdészeti és Faipari Szakszótár német–magyar Bp., 1983, Győr-Sopron megye Könyvtárai Könyvtári Tájékoztató (szerk. Dr. Hiller István), Sopron, 1984.

Százéves az „Erdészeti Talajtan”. Az Erdő, 1983, 507–508.

A faipari felsőoktatás története I–II. rész Faipar, 1983, 161–166, 199–204.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem 175 éves! Az erdészettan oktatása a 18. század második felében. ERFA, 1983, 5. sz. 14–16, 6. sz. 6–7.

Az erdészeti tudományok oktatása Keszthelyen ERFA, 1983, 7. sz. 14.

Birodalmi érdek volt a selmeci Erdészeti Tanintézet megalapítása. ERFA, 1983, 8–9. sz. 8–9.

Egy ismeretlen kéziratoss emlékbeszéd Wilckens Henrikről. ERFA, 1983, 10. sz. 8–9.

96Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtára kutató tevékenységének beilleszkedése az országos kutatómunkába. MÉM Kvt. Táj. 1984, 1–2. sz. 27–32.

Heinrich David Wilckens Gedenkfeier in Göttingen In: Neues of Forest History Wien, 1984, 1. sz.

A magyar faipar és faipari szakművelődésünk múltjából. Faipar, 1984, 183–186.

A magyar faipar helyzete a 19. század végén. Faipar, 1984, 373–375.

Néhány tapasztalat finn testvérintézményeinkben. MÉM Könyvtárosok tájékoztatója, 1983. 4. sz. 13–18.

Határmenti irodalmi-helytörténeti találkozók Kismartonban SSz. 1983, 77–78.

Hiller István–Mastalir Ernőné: Szomszédi kulturális együttműködés kiadványok tükrében SSz. 1984, 85–87.

Hiller István–Mastalir Ernőné: A 175 éves soproni „Alma-Mater” jubileumi ünnepeiről. (MÉM Kvt. Táj. 1984. 1–2. sz. 55–58.)

Egy fáradhatatlan, kiemelkedő tudású ismeretterjesztő halálára (Dr. Augusztinovicz Elemér) Műhely,

1984. 139–142.

Augusztinovicz Elemér (1904–1984) SSz. 1984, 187–188.

Bemutatjuk a Helsinki Egyetemi Könyvtárt. Könyvtáros, 1984, 154–156.

Az ötödik freibergi-miskolci tanulmánykötet (ism.) Könyvtáros, 1984, 304–305.

Látogatás NSZK könyvtárakban. MÉM Könyvt. Táj. 1984, 3–4. sz. 37–50.

A TIT 1983. évi tevékenysége Sopronban. SSz. 1984, 267–272.

1954-ben – 30 évvel ezelőtt – jelent meg Fehér Dánielnek összefoglaló nagy munkája a Talajbiológia. Az Erdő, 1984, 264–269.

Hozzászólás Tompa Károlynak „A soproni egyetem mártírjai emlékhelyének felavatása” c. cikkéhez SSz. 1984, 262–262.

Erdészettörténet. Jegyzet. Sopron, 1985, Jegyzetsokszorosító, 141 p.

Az erdészet története. In: Vivat Academia. Bp., 1985, 51–67.

Az erdészet oktatása Selmezbányán (1770–1846) In: Vivat Academia. Bp., 1985, 139–150.

Az erdészet oktatása. In: Vivat Academia. Bp., 1985, 164–167.

Az utolsó selmezbányai évek (1904–1919). In: Vivat Academia. Bp., 1985, 168–177.

Az erdészeti felsőoktatás jelene. In: Vivat Academia. Bp., 219–226.

Intézmények. In: Sopron a felszabadulás óta (Eredmények és tanulságok). Szerk.: Dr. Mollay Károly, Sopron, 1985, 63–92.

40 év kronológiája. In: Sopron a felszabadulás óta (Eredmények és tanulságok). Szerk.: Dr. Mollay Károly, Sopron, 1985, 139–160. Társszerző: Mastalirné Zádor Márta.

Franz Liszt in Ödenburg. In: Der Wunderknabe aus Raiding. Eisenstadt, 1985.

Persönliche und familiäre Beziehungen Liszts zu Ödenburg. In: Der Wunderknabe aus Raiding. Eisenstadt, 1985.

Liszt und Sopron. In: Franz Liszt-Gedenkjahr 1986. Eisenstadt, 1985, 41–42.

Soproner Universitätsbibliothek 250 Jahre alt. In: Franz Liszt-Gedenkjahr 1986. Eisenstadt, 1985, 72–73, 1986, 51–52.

A magyar–szovjet egyetemközi kapcsolatok fejlődése a felszabadulás után Sopronban. In: Az Erdészeti és Faipari Egyetem elméleti ülészsaka felszabadulásunk 40. évfordulóján. Szerk. Dr. Hiller István, Sopron, 1985, EFE Jegyzetsokszorosító 44–49.

97Rímbe szedett náciellenes röplapok Sopronban. Soproni Füzetek, 1985, 220–225; 1986, 220–222.

Tanulmányúton lengyel könyvtárakban. MÉM Könyvtárosok Tájékoztatója, 1985, 50–54.

Einführung des Lehrgegenstandes „Geschichte des Forstwesens und der Holzindustrie“ an der Universität für Forstwesen und Holzindustrie in Sopron (Ungarn). Neves of Forest History, 1985, 2. sz. 6–11.

Das Museum für Forstwirtschaft und forstlichen Unterricht in Sopron (Ungarn). New of Forest History, 1985, 2. sz. 12–15.

250-jähriges Jubiläum in Sopron und Miskolc. New of Forest History, 1985, 2. sz. 16–17.

„... és küzdjetek fegyverrel, vagy akár pusztá kézzel...” Műhely, 1985, 53–54.

Elődeink harca. Vázlat a magyar erdészeti és faipari munkásmozgalom történetéhez. ERFA 1985. 5. sz. 5–6.

Tisztelgés a famunkások előtt. Faipar, 1985, 150–154.

Emlékezés. Az Erdő, 1985, 6. sz. 278.

Az egyetemi könyvtárak egyetemtörténeti gyűjteményeiről. Könyvtári Figyelő, 1985. 5. sz. 508–513.

Le musée historique de forêt et du bois de Sopron (Hongrie) Revue Forestière Française, 1985, 501–503.

250 éves Alma Mater (Fejezetek faiparunk és faipari felsőoktatásunk történetéből). Faipar, 1985, 378–384; 1986. 231–237.

Anne Braun: Historische Zielscheiben. Leipzig, 1981, 139 S. (könyvismertetés). SSz. 1985, 189–190.

A TIT 1984. évi tevékenysége Sopronban. SSz. 1985, 272–277.

250 éves a soproni egyetemi könyvtár. SSz. 1985, 312–329.

Sopron bibliográfiája az 1984. évre. SSz 1985, 365–379. Társszerző: Mastalirné Zádor Márta.

Az egyetemi könyvtárak szerepe az egyetemtörténet gondozásában. MÉM Könyvtárosok Tájékoztatója, 1985, 3–4. sz. 2–14.

Egy halálhír kapcsán (Kosáryné Réz Lola). Soproni Egyetem, 1985, 5–6. sz. 27.

Adatok a magyar erdészeti munkásmozgalom történetéhez I. Az Erdő, 1986, 320–324, 371–377, 420–423.

A selmeci könyvtár mint a faipari szakirodalom bázisa. Faipar, 1986, 312–317.

Újabb adatok a soproni fiatalok mozgalmának történetéhez. Soproni Füzetek, 1986, 145–149.

A hatodik freibergi–miskolci tanulmánykötet. Könyvtáros, 1986, 179–180.

A districtus-rendszer: erdészetünk különös időszaka. ERFA, 1986, 12–14.

Mezőgazdasági Könyvhónap 1986, a Soproni Erdészeti és Faipari Egyetem Könyvtárában. MÉM Tájékoztató, 1986, 1. sz. 78–81.

Egy Latinka-mondat a soproni egyetem levéltárában. Somogy, 1986, 6. sz. 84–86.

Munkásmozgalmi emlékhelyek Győr-Sopron megyében. Írták: Faragó Sándor... Hiller István et al. Győr, 1986, 323 + 24 t.

A TIT 1985. évi tevékenysége Sopronban. SSz. 1986, 184–188.

Adatok legújabbkori történetírásunkhoz. SSz. 1986, 229–247.

Monok István (szerk.): Könyvtártörténeti füzetek I–II. Szeged 1981–1982. XXIX, 219.: XVIII, 161. lap (könyvismertetés), SSz. 1986, 284–285.

98 Zur Rolle deutscher Forstwissenschaftler bei der Entwicklung der forstlichen Ausbildung in Ungarn. 175 Jahre forstliche Lehre in Tharandt, 1811–1986. In: Wissenschaftliche Tagung vom 8–10. Oktober 1986. in Tharandt. Dresden, 1986, 9. 4.

Sopron bibliográfiája az 1985. évre. SSz. 1986, 365–380. Társszerző: Mastalirné Zádor Márta.

Müller Ferenc József. In: Magyarok a természettudományok és a technika történetében. Bp., 1986, 209–210. Társszerző: Csíky Gábor

Heinrich David Wilckens. In: Évfordulóink a műszaki és természettudományokban. Bp., 1987, 129–131.

Emlékezés Roth Gyulára. Az Erdő, 1987, 355–357.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Szaklevéltára. Levéltári Szemle, 1987, 98–100.

The Central Library of the University of Forestry and the Wood Industry as a Public collection centre of the University. IATUL Quarterly, 1987, 174–181.

Adatok a környezet- és természetvédelem történetéből a Közép-Dunavidéken. Dunakanyar, 1987, 77–80.

150 éves javaslat az erdők államosítására. OEE Erdészettörténeti Szakosztályának közleményei, 1987, 94–100.

A TIT 1986. évi tevékenysége Sopronban. SSz. 1987, 174–178.

Die Zentralbibliothek der Universität für Forstwesen und Holzindustrie Sopron – ein Zentrum der öffentlichen Universitätssammlungen. Zentralblatt für Bibliothekswesen, 1987, 556–560.

A magyar antifasiszta ellenállás és partizánmozgalom. Bp., 1987, Kossuth K. kb.: 80 szócikk.

Sopron bibliográfiája az 1986. évre. SSz. 1987, 369–383. Társszerző: Mastalirné Zádor Márta.

Adatok Sopron és környéke legújabbkori történetéhez. VERB-pályamű. Sopron, 1987, 27 lev. + 30 t.

Der Anschluss Österreichs an Hitler-Deutschland aus der Sicht des ungarischen Nachbarn. Burgenland, 1988, 67–69.

Diplomaták feljegyzései a XVI. században: Dr. Kovács József László új könyvéről. Dunakanyar 1987, 4. sz. 73.

A sárvári erdők bajor erdészeiről. *Az Erdő*, 1988, 245–248.

Műemlékkönyvtárunk értéke, haszna és gondozása. *Az Erdő*. 1988, 413–416.

Bános Tibor: Aki szelet vet... Fejezetek Fedák Sári életéből. Bp., 1986. (könyvismertetés). *SSz.* 1988, 286–287.

Borsos Zoltán–Baff Joachim–Hiller István: Lorenz Scherg und der Königliche Wald Farkas Erdő. *Forst und Holz*, 1988, 428–431.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem nemzetközi kapcsolatairól. *Felsőoktatási Szemle*, 1988, 566–569.

Geschichte der ungarischen neueren Forstpolitik in ihrer Auseinandersetzung mit sozialen und ökonomischen Problemen. In: *Historia novšej lesnickej politiky v jej odraze na sociálne a ekonomické problémy*: Zvolen, 1988. szept. 12–17. Zvolen, 1988, 227–236.

The Sopron chronicle: Sopron, 1956–Vancouver 1986: (Meditáció egy könyvről). *Soproni Egyetem*, 1988, 4. sz. 10–13.

Újabb adatok a soproni egyetemi hallgatók szerepéről 1919 és 1945 között. *Erdészeti és Faipari Tudományos Közlemények*, 1987, 247–266.

99 Zinner Tibor–Róna Péter: Szálasiék bilincsen 1–2. kötet. Bp., 1987. (könyvismertetés). *SSz.* 1988, 180–182.

Andreas Schindler: Harkau mein Heimatdorf. Die Geschichte eines deutschen Bauerndorfes in Westungarn. *Sinsheim*, 1987, 260 (könyvismertetés) *SSz.* 1988, 184–186.

August Ernst: Geschichte des Burgenlandes. Wien–München, 1987 (könyvismertetés). *SSz.* 1988, 186–189.

Mollay Károly 75 éves. *SSz.* 1988, 289–291.

Jávor Pál: Egy színész elmondja. Budapest 1987 (könyvismertetés). *SSz.* 1988, 379–381.

Sopron bibliográfiája az 1987. évre. *SSz.* 1988, 365–379. Társszerző: Mastalirné Zádor Márta.

Soproni Fiatalok ellenállási tervei és akciói 1944–1945. *SSz.* 1988, 16–39.

„Pro Captu lectoris habent sua fata libelli” *Soproni Füzetek*, 1988, 261–263.

Kovács József László: Ungnád Dávid konstantinápolyi utazásai. Bp., 1986, 353. *Soproni Füzetek*, 1988, 259–260 (könyvismertetés).

Bevezetés Sopron legújabbkori történetének válogatott irodalmába és forrásaiba. *Soproni Füzetek*, 1988, 168–173.

Egy soproni „fővádlott” emlékére. *SSz.* 1989, 80–88.

Die Beziehungen der Forstwirtschaft und der Holzindustrie im Spiegel der Forstgeschichte in Ungarn. *Forst und Holz*, 1989, 175–176.

Magyar könyvtáros küldöttség látogatása a Német Szövetségi Köztársaságban. MÉM Könyvtárosok Tájékoztatója, 1988, 4. sz. 27–34.

Adatok a soproni németek kitelepítéséhez. SSz. 1989, 149–150.

Soproni és Sopron vármegyei kérdések a Forradalmi Kormányzótanács ülésein (1919) SSz. 1989. 175–179.

Randolph L. Braham: A magyar Holocaust I–II. köt. Bp., 1988, 471+567 lap (könyvismertetés). SSz. 1989, 188–191.

Az Erdészeti és Faipari Egyetem Központi Könyvtárának kutató és oktató tevékenységéről. Felsőoktatási Szemle. 1989, 493–498.

Késői tisztelgés egy elfelejtett erdőmérnök-mártírunk előtt. Az Erdő, 1989, 360–362.

Fehér Dániel. In: Magyarok a természettudomány és technika történetében 2. köt. Bp., 1989, 50–51.

Gyarapítási politika és állományépítés a soproni műemléki könyvtárban. Tudományos és Műszaki Tájékoztató. 1989, 227.

The Sopron Chronicle Sopron 1956–Vancouver 1986. (Meditáció egy könyvről). Kapocs, XXI. évf. 25. sz. (1989) 67–70.

Gondolatok és tapasztalások az Erdészeti és Faipari Egyetem Levéltárával kapcsolatban. Levéltári Közlemények, 1987. (1990.) 93–98.

Sylvicultura Oeconomica, az első erdészeti tudományos könyv Közép-Európában. EFE Tudományos Közleményei, 1989 (1990), 293–306

Adalék a soproni egyetem legújabbkori történetéhez. SSz. 1990, 36–43.

Hiller–Zsámboki–Zsidai: A műszaki felsőoktatás első könyvtára Magyarországon 1935–1985. Selmezbánya–Sopron–Miskolc. Miskolc, 1989 (1990), 349.

Molnár Károly–Vaskó László: A magyar demokratikus tanügy negyven éve. Veszprém, 1985, 114 (könyvismertetés). 1990, 85–87.

100A legújabb soproni emléktábla története. SSz. 1990, 354–360.

Beszámoló az Egyetemi Könyvtárigazgatók Tanácsának 1989–1990. évi működéséről. Könyvtári Figyelő, 1990, 287–292 p.

Krickel, Joseph Adalbert: Wanderungen zu den Umgebungen des Neusiedlersees Wien, 1831, Sopron, 1990. 160, 164. p. – Hasonmás kiadás.

Sopron bibliográfiája az 1989. évre Soproni Szemle, 1991, 86–95, 184–191. Társszerző: Mastalirné dr. Zádor Márta.

Zur Rolle deutscher Forstwissenschaftler in der Entwicklung des ungarischen Forstwesens. In: Zur Würdigung der wissenschaftlichen Leistungen von J. M. Bechstein. Tagungsbericht des Kolloquiums vom

19. 11. 1988. in Dreissigacker bei Meiningen. Suhl, 1991, 62–72.

Sopron bibliográfiája az 1990. évre SSz. 1991, 366–378. Társszerző: Mastalirné dr. Zádor Márta.

Kultúrtörténeti jegyzetek (Megkésett könyvismertetés Bibó Istvánról). Györi Studium 23, 1993. szept. 1. sz.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / MUNKATÁRSAINK

MUNKATÁRSAINK

Dr. Domonkos Ottó: ny. múzeumigazgató, 9401 Sopron, Pf. 68.

Dr. Kovács József László egyetemi tanár, 2040 Budaörs, Szivárvány u. 8/H/12.

Dr. Mollay Károly ny. egyetemi tanár, 1118 Budapest, Köbölkút u. 11/I/3.

Hárs József olvasószerkesztő, 9400 Sopron, Deák tér 21/23.

Dávidházy István műszaki tanácsadó, 9400 Sopron, Deák tér 49.

Dr. Fitz Jenő ny. egyetemi múzeumigazgató, 8000 Székesfehérvár, Dr. Koch László u. 11.

Szakál Péter gimnáziumi igazgató, Sopron, Erzsébet u. 20.

Sarkady Sándor főiskolai tanár, 9401 Sopron, Pf. 112.

Mastalirné dr. Zádor Márta könyvtári főigazgató, 9401 Sopron, Pf. 132.

1994. XLVIII. ÉVFOLYAM 1. SZÁM / SOPRONI SZEMLE

---

101 SOPRONI SZEMLE

Ödenburger Rundschau
Lokalthistorische Quartalschrift
Redaktion: Karl Mollay

Inhaltsverzeichnis

Domonkos, Otto: Handwerk–Volkskunst (Ständige volkskundliche Ausstellung des Ödenburger Museums)
Kovács, Josef Ladislaus: „...in negocio erigendi Gymnasij...” (Einige Dokumente zur Geschichte der Lateinschule und des Gymnasiums)

Aktuelle Fragen der Ödenburger Geschichtsforschung

Mollay, Karl: Geschichte von zwei mittelalterlichen Pfründen (Ein Kapitel aus der mittelalterlichen Topographie von Ödenburg)

Kleine Mitteilungen

Hárs, Josef: Die Stiftung „Soproni Szemle“

Dávidházy, Stefan: Abenteuerlicher Plan Ödenburger Studenten und des Prinzen Albrecht zur Eroberung von Preßburg im Jahre 1938

Kulturelles Leben in Ödenburg

Fitz, Jenő: Eröffnungsrede zur Ausstellung „Das Forum von Scarbantia“

Hárs, Josef: Enthüllung der Gedenktafel für Dr. Jenő Házi (14. Okt. 1993)

Nekrologe

Szakál, Peter: Tätigkeit von Arthur Moór in der Ödenburger Sektion der Bolyai-Gesellschaft

Mollay, Karl: Stefan Hiller (1934–1993)

Sarkady, Alexander: Alois Németh (1904–1993)

Bücherschah

Mastalir-Zádor, Martha: Die literarische Tätigkeit von Stefan Hiller

Unsere Mitarbeiter

Végjegyzet

1 (Megjegyzés - Popup)

Poda Endre: A soproni kath. „Parochia” története. Sopron, 1892, 11.

2 (Megjegyzés - Popup)

Miklós presbiterről Bán János Sopron újkori egyháztörténete sem tud közelebbit (Sopron, 1939), a 35. lapon beneficiatusként említi.

3 (Megjegyzés - Popup)

Faut Márk krónikája OSzK Kézirattára Quart. Germ. 192, 3 r.

4 (Megjegyzés - Popup)

Hummel Kristóf végrendelet-tervezete (SÁL: Lad. H. Fasc. I. nr. 34) az idézett részek ellenére is megérdemelné a teljes szöveg kiadását. A számadás 1569-ből való, a tervezet 1562-ből, a kert odaadásáról szóló tanácsi végzés a számadás 6. lapján.

5 (Megjegyzés - Popup)

Payr Sándor „A soproni liceum negyedfélszázados évfordulójára” c. alkalmi ünnepi vers többek között a Líceum 1907/08-as évkönyvében, azóta szövegét sokszor kiadták (24–26) Gerengel Simon beszéde a Wiener Staatsbibliothek-ban található, kiadták Rothenburgban 1565-ben A–G^v számozatlan lapokon.

6 (Megjegyzés - Popup)

Theodor Graff: Die Schulordnung des David Chytraeus für das protestantische Gymnasium in Graz. In: Historisches Jahrbuch der Stadt Graz, Graz, 1984, 27–36.

7 (Megjegyzés - Popup)

A Chr. Hausmannt ajánló levél SÁL: Lad. XII. et M.

8 (Megjegyzés - Popup)

Schwanshofer említett könyvei: Natalis comes (Rust, Hajnóczi-könyvtár P.36); Frischlin N.: Soproni Berzsényi Gimn. Cb 97; Luther-Schatzkammer Soproni Evang. Egyházközség, Lc 196.

9 (Megjegyzés - Popup)

Szende Katalin: Sopron városának sérelmei az 1619–20-as országgyűlésen. SSz. 1991, 242–248; Szende Katalin–Grüll Tibor: Lackner Kristóf beszéde Huber Márk iskolafelügyelő beiktatására. SSz. 1991, 237–241.

10 (Megjegyzés - Popup)

SÁL: Lad. XII. et M Fasc. IV. Nr. 155.

11 (Megjegyzés - Popup)

Lackner Kristóf leveleskönyve. Soproni Evang. Levéltár 45. VI.B.

12 (Megjegyzés - Popup)

Kőszegi Állami Levéltár: 1627-es iratok sorozata.

13 (Megjegyzés - Popup)

Schwanshofer fizetési nyugtái a SAL Lad. XII et M. fasc. VIII. nr. 309-es csomóban, az 1629-es évi levélszerű nyugta 309/6.

14 (Megjegyzés - Popup)

Mészáros István: Középszintű iskoláink kronológiája és topográfiája Bp., 1988. 996–1848. lap.

15 (Megjegyzés - Popup)

Ezt az összeget a sógor, Schüttwampel Farkas vállalta át, ennek fejében a javára telekkönyvezték 1525. jún. 14-én Ulrik péknek Kovácsok utcai házát (Gb. 64^v, 65^r, azaz 429., 434. sz.), amelynek eladása esetén Ulrik péknek elővételi joga maradt.

16 (Megjegyzés - Popup)

Ezt a szöveget egy későbbi kéz a lap alján megismételte.

17 (Megjegyzés - Popup)

Azonos a szlavóniai származású Gergellyel, aki 1508-ban még a győri ferences custodia őre (I/6: 242)

18 (Megjegyzés - Popup)

Házi Jenő Schwarz Egyed utódjaiként említi István (?), Tamás (1499), János (1513), Gáspár (1528) és Kelemen (1532) káplánokat. Róluk azonban csak az igazolható, hogy a várárokmenti Boldogasszony-kápolna káplánjai voltak, de nem a Krisztus teste-oltár javadalmasai.

19 (Megjegyzés - Popup)

Pfendel I. Jánosnak testvére volt Péter, aki 1424-ben, az első teljes külvárosi adójegyzékben már szerepel. A külvárosi Széplaki utcában van háza (II/2: 330, 359), de nem itt lakik, hanem belvárosi, a Szt. György-kápolnával szemben levő házában. 1426. ápr. 26-án már nem él, mert árva gyermekeinek gyámsága miatt rokonai, azaz unokaöccse, Pfendel György, ill. Schürenbrand János waltersdorfi (Alsó-Ausztria) lakos között már-már perre került a sor (I/2: 303), de a gyámság végül is Pfendel Györgyé lett (II/2: 412). Ennek megfelelően már az 1426. évi bordézsmajegyzékben a gyermekek szerepelnek: bordézsmajuk 1 kuf (1426, 1429), 7 1/2 akó (1431). Adójuk 28 forint (1427) és 10 arany (1429). Három gyermekéről tudunk: Margit, Márk és Mátyás. Margitot ugyan Házi Jenő (II/4: XII) Pfendel II. János leányának tartja: Pfendel II. János azonban 1449-ben, s úgy látszik, 1457-ben sem érte el nagykorúságát, így az 1462-ben Haberleiter Miklós (1442–1485) feleségéeként mint családanya szereplő Margit († 1473) nem lehet II. János, hanem csak Péter leánya. A nagykorúságot 1432-ben elért Márk adózik a Szt. György

utcai házban (II/3: 34, 40, 47, 55, 79, 216, 357, 383; II/4: 17, 52), együtt testvérével, Mátyással a Lebergasse-ban levő majorban (II/3: 27, 33; II/4: 49). Többek között volt I/4 Harmler-szőlője és szőlője Ruszton (II/1: 84). Bordézmája 20 akó (1433), 22 112 akó (1435), 12 akó (1436), 3 akó (1438), 10 akó (1442), 8 akó (1447, vö. még II/3: 40, 341, 342). Gabonadézmája 2 I/2 kepe 1433-ban. Adója 9 forint (1437), 16 forint (1440), 10 forint (1442), 6 dénárfont (1454) és 12 dénárfont (1457). Az 1433. évi városi kölcsönhöz 4 arannyal, az 1436. évben 6 forinttal, az 1442. évihez 1 forinttal járul hozzá. 1451/52-ben és 1452/53-ban adószedő, s így a külső tanács belvárosi tagja (I/3: 338, 354; II/3: 386–388, 390, 391, 395; vö. még GerB. 53, 55, 64, 83; I/3: 266, 267; I/4: 76, 77). 1457-ben halt meg. 1457. márc. 18-i végrendeletében (II/1: 84–85) a Szt. Mihály-plébániatemplomra hagyta ruszti szőlőjét, azzal a rendelkezéssel, hogy érette és elődjeiért minden ádvent második vasárnapján három misét, közös imát, az előtte való estén pedig 9 vigíliát tartsanak. A Stichenwinkel–Pfundel-családok fenntartotta plébániatemplomi Szentkereszt-oltárjavadalomhoz csatolja I/4 Harmler-szőlőjét; a javadalom kegyúri jogát, amelyet ő gyakorolt, a városi tanácsra ruházza át. Vagyonának többi részét feleségére, Anna asszonyra és gyermekeire hagyja. Rájuk maradt 108 dénárfont adóssága (két zsidónak, a balfi plébánosnak), kamatfizetés 15+5+13 dénárfont kölcsön után a Szt. Mihály-plébániatemplomnak, Pogner Farkasnak (Boldogasszony-kápolna) és Sörös Mihálynak (Szt. György-kápolna). Anna asszony 1458-ban Eilinsgrab Farkas soproni polgárhoz ment feleségül (II/4: 57, 75, 127, 148), de még 1459-ben is 431 dénárfontra becsült ingatlan vagyona után ő fizet 10 font 6 solidus 6 dénár adót. A Szt. György utcai ház azonban 13 dénárfontért még mindig a Sajtuskálról származott Sörös Mihály káplánnak (Szt. György kápolna főoltára: Betram-alapítvány) volt elzálogosítva (GerB. 93). Márknak és Annának két gyermeke még kiskorában elhalt: Kristóf (Pb. 7-9, 12) és Radegunda, aki 1462-ben Pfendel II. Jánostól örökölt. Péter másik fia, Mátyás 1433-ban Márk említett majorjában tűnik fel (II/3: 33, 39), 1 1/2 akó (1433), ill. 1 akó (1435) bordézmát ró le. 1437-ben viszont már Hátulsó utcai házában fizet 1/2 forint adót (II/3: 77). Többek között volt 1/8 Kronberg-szőlője, amelyet ő és felesége, Katalin 1435-ben a Szt. György-kápolna Miasszonyunk-oltárának 5 bécsi dénárfont kölcsönért zálogosítanak el (I/3: 88). Többé nem szerepelnek.

20 (Megjegyzés - Popup)

G. László Judit ásatása. Vö. Régészeti Füzetek: Az 1983. év régészeti kutatásai. Bp., 1984. 238/1. sz.; uo.: Az 1984. év régészeti kutatásait. Bp., 1985. 205/3. Erre G. Szende Katalin hívta fel a figyelmemet.

21 (Megjegyzés - Popup)

A Haberleiter-család történetére vö. Mollay Károly: SSz. 1941, 109–122, 153–172.

22 (Megjegyzés - Popup)

Az Ákosházi Sárkány-családra vö. Házi Jenő: Soproni polgárcsaládok 1535–1848. Bp., 1982, 9240. sz. A telekkönyv (Gb.) folioszámán kívül idézzük az 1993. évi kiadásból a bejegyzések sorszámát is.

23 (Megjegyzés - Popup)

Törzstiszt a tárgyalta időszakban az őrnagy, alezredes és ezredes rendfokozatúak gyűjtőneve.

24 (Megjegyzés - Popup)

A hadrendi adatok közléséért itt mondok köszönetet Markó György őrnagy úrnak, a Hadtörténelmi Levéltár igazgatójának.

25 (Megjegyzés - Popup)

Királyi hercegek a két világháború között a Habsburg-család magyar honos tagjai voltak. Albrecht királyi herceg Frigyes királyi herceg 1897-ből született fia volt. A család nagykiterjedésű uradalmának központja Magyaróvárott működött.

26 (Megjegyzés - Popup)

Fait accompli francia diplomáciai kifejezés, jelentése befejezett tény.

27 (Megjegyzés - Popup)

Ez a folyamatosság a városban csak a romok kontinuitásában nyilvánult meg, a népesség folyamatos továbbélése az avar koron át a városban nem mutatható ki. (Gömöri János megjegyzése.)

28 (Megjegyzés - Popup)

1994 januárjában megjelent.

29 (Megjegyzés - Popup)

Előadás az Erdészeti és Faipari Egyetem Matematika és Ábrázoló Geometria Tanszéke és a Bolyai János Matematikai Társulat Soproni Tagozata által Moór Arthur születésének 70. évfordulóján rendezett emlékülésen (1993. február 12.). Vö. SSz. 1993, 285–287.

30 (Megjegyzés - Popup)

Vö. még Horváth Jenő nekrológiát a SSz 1993, 285–287. lapokon